

IVAN CANKAR

MOJE ŽIVLJENJE

V LJUBLJANI 1920

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

VSEBINA

Moje življenje I—XIV.	1
Desetica	69
Skodelica kave	76
Tuja učenost	81
Večerna molitev	87
Njena podoba	92
Njen grob	97
Večerne sence	103
Tičnica	107
Mladost	111
Utrinek iz mladosti	115
Slamniki	120
V gaju	124
Istrski osel	128
Muhe	133
Lisjak	142
Firbec	148
Kakaduj	154
Sova	160
Tuje življenje	166

MOJE ŽIVLJENJE.

I.

Nedavno je „Slovenska Matica“ razpošiljala po naših krajih formular, na katerega naj bi ljudje napisali poglobitve zanimivosti iz svojega življenja in nehanja. Tudi jaz sem dobil tak formular, pa nisem vedel, kaj bi z njim. Besedilo je bilo namreč hrvaško, moj občevalni jezik pa je doma edinole slovenski. Državni uradi so se naučili slovenščine, morda se je bo ščasoma tudi „Slovenska Matica“. Še hujše pa je bilo, da so vprašanja na tisti poli razodevala za svojega očeta c. kr. profesorja, ki deli človeško delo v „perijode“ („Schildern Sie mir die zweite Periode Schillers!“), človeško življenje pa v rubrike sub a), b) in c). Iz teh in takih razlogov sem izročil formular dekli, da podkuri z njim. Domislil pa sem se ob tej priliki, da je v mojem življenju marsikatera dogodivščina, ki je spomina vredna. Te dogodivščine sem spisal za najboljši slovenski leposlovni list, ki mu je ime „Gospodična Cizara“; škoda le, da ne smem povedati, kje, kedaj in kako da izhaja ta imenitni list.

Vsaka mladost je polna sreče in radosti, sijajnega solnca in prešernega smeha. Vsaka mladost. Ako v poznih letih in v grenkih urah pogleda človek nanjo s tujimi, hladnimi očmi, se mu zdi morda nevesela, kelih krivičnega trpljenja in prezgodnjega spoznanja. Ali težko je tako pogledati nanjo. Nenadoma se razmakne, se v nič razstopi megleni zastor in zasmeje se mlado solnce, vse ljubezni in vse hvaležnosti vredno. Spomin je sladek kakor pesem; prsa napne vzdih, zastro se oči in ustnice boža smehljaj.

Oko mojega spomina seže daleč, prav do tretjega leta moje dobe. Pogorela nam je hiša in obubožali smo docela. Mi otroci, kolikor nas je bilo, smo se igrali na vrhu pri Sveti Trojici. Pod večer je bilo, solnce je sijalo milo in toplo, kakor sam božji blagoslov. Spodaj je bila Vrhnika že vsa v senci, lesketala so se le še zgorenja okna gosposkih hiš. „Jezus!“ je vzkriknila sestra. Zgrabila me je za roko in je tekla; jaz neroden v nogah, sem kolobaril za njo ter se prevračal nizdol po kamenju in po spolzki travi. Silen dim je bil obsenčil nebo prav tja do Ljubljanskega vrha, do Svete Ane in do Žalostne gore; presekal ga je navpikoma sijajen plamen, slok in visok. „Jezus! Jezus!“ je kričala sestra . . . Tukaj, v ta prelepi plamen je zaklenjen moj spomin; več ga ni . . . Prikaže pa se nenadoma mati, čisto majhna, čisto drobna, nič preplašena, samo

začudena; na cesti stoji ter tišči pod pazduho staro stensko uro, ki že zdavnaj ni več šla, ne bila . . . Spomin umolkne, pa se oglasi v izbi tete Micke. Izba je bila prečudno bela, tudi teta Micka je bila vsa bela in na belo pogrjnjeni mizi je stala skleda belih, žlahtnodišečih štrukljev. Od zunaj je plamenelo zamolklo in rdeče kakor večerna zarja . . . To je bil najlepši dan mojega življenja.

Gotovo je, da sem bil sila neroden in cmerav otrok. Sam se ne spominjam natanko, toda mati mi je pravila, da sem bil nadloga že od rojstva. Prišel sem prezgodaj na svet; v svojih bolečinah je zaobljubila mati sebe na svete Višarje, mene pa v lemenat. Nikoli ni bila na svetih Višarjih, jaz ne v lemenatu. Kadar storiš obljubo človeku, jo izpolni, če moreš; kadar jo pa storiš Bogu samemu, jo izpolni, če moreš, ali če ne; zakaj trda je kazen.

Spomnim se na stari dom, na zgodnjo mladost, na to prelepo, vso s svetlimi sanjami prepreženo; in takoj se zmislim na peč. Bila mi je visoka in obširna planjava, bila mi je zavetišče v samotnih otroških sanjah. Tam sem sedel ter sem žvečil palec desnice kar ves dan. Lasje so mi bili predolgi, zato mi jih je bila mati povezala v čop, ki me je ščegetal na tilniku. Palec mi je nazadnje obvezala z veliko in debelo cunjo, ki je bila gnusna. Žvečiti nisem mogel več in sem jokal; izpod solz pa sem videl prostrano izbo, videl sem mater in očeta, brate in sestre, videl

sem okna, neznansko široka in daleč za okni, onkraj ceste, milo vabeče mesarjeve klade. Tam se je nehal ta prostrani svet.

Mesar je imel pred hišo visoko skladovnico napol obtesanih hlodov. To so bile slavne mesarjeve klade, naša radost in naše hrepenenje. Plezali smo po njih, lovili se, prevračali se, in padali; solnce samo se je smejało našemu veselju. Še zdaj ne vem, kako da so nas neprestano in s toliko skrbjo podili s tistih lepih klad. „Janez je že spet na mesarjevih kladah!“ Seveda je in čemu bi ne bil? Stvari so na svetu, ki jih človeška pamet tudi z veliko težavo ne preudari do kraja. Zdelo se mi je, da so nam teh klad nevoščljivi stari ljudje, zato ker so prenerodni in prepusti, da bi plezali nanje. Najbrž sem sodil prav.

Kmalu pa se mi je razširilo obzorje od mesarjevih klad do enajste šole pod mostom; za dobrih sto korakov. Ob vročih poletnih dneh, ko Močilnik vsahne, ko je temno Retovje skoraj prazno, in ko mila zelena Ljubija sanja svoje tihe sanje globoko pod vrbami, upade Ljubljana za cel seženj in ošabna Vrhničanka je samo še potok. Ves levi del struge je sam bel prod, od solnca spaljen. Takrat se prične enajsta šola pod mostom ter se neha ob prvih jesenskih nalivih. Mnogokaj sem študiral v svojem življenju, ali tako bogate in koristne učenosti, kakor jo daje svojim učencem enajsta šola pod mostom,

nisem zadobil nikjer in nikoli. Kakšna čuda prečudna hrani ta goli, posušeni prod! Očem, ki jih iščejo, srcem, ki verujejo vanje, se kažejo čuda ob vsakem pogledu, ob vsakem koraku. Polomljen, star lijak, obroč kolesa, preluknjana ponev, počeni lonci, vilice s poldrugim klinom, pipec brez ročnika — sam Bog nebeški vedi, odkod se je bilo vse to nabralo v Ljubljano! Ali vsaka stvar posebej je bila čudo prečudno in je imela svoj važen pomen. Šimčevemu Lojzetu se je celo posrečilo, da je našel denarnico; res ni bilo nič v nji, denarnica pa je vendarle bila. Čudes največje so bili kapeljni, ki so se skrivali pod mokrim kamenjem kraj zadnjih rahlo pljuskajočih valčkov vode. Lovili smo jih z vilicami, z žebli ali pa z golo roko ter jih pekli na žerjavici kar tam v šoli, ki je bila skrita neumnim očem. Zgodilo se je časih, da je bila glava osmojena, repak pa še moker; toda bili so dobri in sočni, kakor na sosedovem vrtu pobrana jabolka.

V šoli smo bili vsi gologlavi in goloroki, hlače pa smo si zavihali visoko do vrh stegna. Nekoč sem v gorečem hrepenenju po nadaljni učenosti zašel malo pregloboko v vodo. Nena doma se mi je zazdelo, da jaham na ogromnem zelenem konju naravnost proti sijajnemu solncu. Nadvse sladka, brezprimerna sreča me je vsega prevzela in mislil sem, da sem cesar... Tedaj me je zgrabila za lase neusmiljena roka ter me

trdo zalučila na prod. Tam sem vztrepetal ter se bučno razjokal, sam ne vem zakaj.

Jurčev hlapec me je bil potegnil iz vode. Če komu ni povšeči to ali ono, kar sem storil v poznejšem svojem življenju, naj se prereka s tistim hlapcem, ne pa z menoj!

II.

Enajsta šola, Bog [s teboj! Milo se [mi stori, kadar se spomnim nate, zibel življenja in spoznanja. Ko človek shodi, se mu odpirajo korak za korakom prostrani svetovi, se mu razkrivajo, ga obsipljejo svetla bogastva. Ozre se na siromašno zibel v kotu in oko mu je motno, senca gre preko srca. —

Dali so me v šolo, v ono pusto, srepogledo, od vseh strani zadelano, kjer ni ne solčnega, belega proda, ne razbitih loncev, ne luknjastih ponev, ne pipcev brez ročnika in kapeljnov še celo ne. Samo trde človeku nerazumljive besede so tam in velike črke, na črno tablo zapisane.

Oblekli so me v novo obleko, ki mi je bila veliko preohlapna; oče je bil zame obrnil in za silo prekrojil obnošeno nedeljsko obleko starejšega brata. Grenka je pot do učenosti. S težkim srcem sem se napotil proti šoli, s težkim srcem in plaho slutnjo, kakor se napoti grešnik do hudih sodnikov; in brat, ki me je vodil, se mi je zdel kakor črn birič. Sveže jutro je bilo, čisto nedeljsko, svet je bil umit in počesan. Široka in bela je bila cesta, že posušena; zelene loke na obeh straneh so bile še rosne od ponočnega dežja. Ena sama rumena luža je bila še na cesti, sredi mosta, ki drži čez prijazni, globoko šumeči

potok Klis. Ne vem, ali sem se bil zamaknil v svetlo nebo, ali v temni potok; nenadoma sem ležal z obrazom, z rokami in z nogami v tisti rumeni luži.

„Nesnaga nesrečna!“

Blatnega in kričečega me je vlekel brat domov. Tam so takoj razsodili, da nikoli ne bom učenjak. Objokan sem se vrnil v šolo v svoji stari, zakrpani obleki. In vsi so rekli, da je to slabo znamenje.

Koj drugi šolski dan sem okusil sovražnost in ogabnost tuje učenosti. Imeli smo mlado učiteljico; spominjam se, da je imela črne lase in črne oči ter bolno, rumeno polt. Poklicala me je po imenu in me je vprašala:

„Koliko je ena in ena?“

Vprašanje se mi je zdelo smešno in razžaljivo hkrati; kajti reči bi bilo treba: „Kolk' je ana in ana?“ — in nadalje: čemu izprašuje o rečeh, ki jih ve že vsak otrok pod mostom? Zato sem molčal.

Učiteljica je poiskala prijetno prisposodbo ter je vprašala:

„Koliko je ena pomaranča in še ena pomaranča?“

To drugo vprašanje se mi je zdelo še veliko bolj nespametno. Predno sem bil shodil, sem znal o Veliki noči prav dobro šteti piruhe in pomaranče, posebno tiste, ki so jih dobili bratje. In zoperno mi je bilo, da so se ji vlekale besede

tako čudno opolzko iz ust, kakor se vleče med iz satovja. Zato sem molčal.

Vsa nestrpna je vzkliknila:

„Kaj nisi nikdar jédelj pomaranč?“

Tisti „jédelj“ me je udaril kakor s kladivom; nisem vedel ne kako in ne kedaj — samovoljno mi je planilo z jezika:

„Jedna jédelj — pomaranča in jedna jédelj — pomaranča sta dve jédelj — pomaranči!“

In učiteljica me je postavila v kot. —

Tisto jesen se mi je prvokrat razodela nasilnost krivice. V poznejšem svojem življenju sem nekoč poslušal ubijalca, ko je stal pred sodniki. Izpovedoval se je čisto mirno in brez strahu. Ni tajil niti z besedo, da je ubil človeka. Nenadoma ga je vprašal sodnikov eden, kam da so izginile tiste tri krone, ki jih je imel mrtvi siromak v telovniku, kakor je vedel krčmar. Takrat je ubijalec zardel v obraz in je vzkipel! „Kakšne krone? Jaz ne vem nič o teh kronah!“ Sodnik ni odnehal: „Ko je bil že ubit, jih ni mogel več zapiti; na oni svet pa jih tudi ni vzel seboj!“ Tedaj se je zgodilo nekaj zelo čudnega: ubijalec, ki je bil povedal z mirno vestjo, da je ubil krščenega človeka, je ob tistih ubogih treh kronah popolnoma podivljal, zgrabil je stol ter ga zalučal z vso silo med sodnike, da so se blede poskrili pod mizo, treščil je obadva paznika ob tla ter kričal, rogovilil in lomastil tako nezansko, da so ga morali navsezadnje mukoma

ukleniti in povezati. Delal je očitno krivico in se je očitno izpovedal; krivice delati si ni dal. —

Ob začetku šolske ure, ko smo odmolili, mi je ukazala učiteljica z osornim glasom:

„Pojdi h gospodu nadučitelju!“

Šel sem proti durim in sem čutil na hrbtu, da gledajo vsi drugi za menoj. S težkimi nogami sem stopal po stopnicah in trepetaje sem čakal, predno sem potrkal. Bali smo se nadučitelja. Visok in rejen je bil, zelo gosposki oblečen, čisto belih, testenih lic, na mehkem nosu zlate naočnike; najbolj strašen pa je bil glas njegov: sladek je bil, spolzek in mil, človeku pa so se šibila kolena pod vsako besedo.

Ko sem stal pred njim, me je premeril mirno in mrzlo izpod naočnikov ter je izpregovoril z tistim glasom:

„Oj sinko moj, zakaj si porezal mlada drevesa, nedolžna mlada drevesca ob poti? Kaj ne veš, sinko moj, da je smrten greh, porezati mlada drevesa ob poti, velik smrten greh zoper sedmo zapoved božjo?“

„Saj jih nisem!“

„Oj, sinko moj, zdaj pa še tajiš, da si bil porezal mlada drevesa ob poti! Kaj ne veš, sinko moj, da je laž smrten greh, velik smrten greh zoper osmo zapoved božjo?“

„Saj ne lažem, saj jih res nisem!“

„Če jih ti nisi, kdo pa jih je, kdo je porezal mlada drevesca ob poti?“

„Jaz jih nisem; ne vem, kdo da jih je!“

„Glej, kako si zakrknjen! Če jih sam nisi, veš prav gotovo, kdo da jih je! Kdor utaji resnico, je lažnjivec! Le pojdi, sinko moj!“

Iztegnil je belo roko in šel sem ihteč. Zaklenili so me samega čez poldne. Lačen nisem bil, toda hudo žalosten. Vedel sem, da so bili porezali drevesca ob poti kraj Lenarčičevega vrta; pravili so, da je bil Gašperinov, ali videl ga nisem; in da sem ga videl, bi ne bil povedal, za nalašč ne.

Ko je zvonilo poldan, zamolklo, počasi in dolgo, me je nenadoma minila mehkobna žalost in vsega se me je polastil divji srd. Tresel sem se kakor v vročici, kričal, teptal z nogami, bil z drobnimi pestmi po klopeh, zalučil tablico ob tla, da se je razletela na drobne kosce, razlomil pisalnik, raztrgal ves papir, kolikor sem ga našel in dosegel; nato sem begal brez uma po široki izbi vse do ene ure, nazadnje pa sem omahnil in zaspal.

Zaklenili so me čez poldne tudi drugi dan. —

III.

Navsezgodaj sem občutil in izkusil žensko zapeljivost in njeno izdajalsko hinavščino.

Mati je imela vrhan pehar suhih hrušek. Ali tisti pehar, posoda vseh sladkosti, je bil zaklenjen v ogromni omari. Če se spomnim nanjo, se mi zdi večja od marsikatero srednje visoke hiše.

Sama sva bila v izbi s sestro Lino; pogledala me je z zamišljenimi očmi in je rekla:

„Ko bi zdajle imela tisti pehar!“

„Ko bi ga!“ sem vzdihnil.

„Zakaj bi ga pač ne imela,“ je rekla tišje, kakor tja vendan.

„Saj je omara zaklenjena, mati pa imajo ključ!“

Pomislila je.

„Pa vendar bi ga lahko imela, tudi brez ključa!“

Spreletelo me je čudno, kakor strah pred grehom; hkrati pa me je ščegetalo sladko ob mislih na vrhani pehar. Skočil sem z zapečka ter šel preiskavat omaro. Stala je počez v kotu in ni bila tesno prislonjena ob zid, tako da bi človek, če bi se „napravil majhnega“, zlezl zanj; s težavo res, ali zlezl bi. Jaz pa sem bil droban, da sem komaj razložil svojo senco.

Sestra je ostala na zapečku ter je gledala s sklonjeno glavo in stisnjenimi ustnicami, roke uprte ob kolena.

„Zlezi zád!“ je svetovala tiho. „Napravi se majhnega in se splazi hrbtoma!“

Tako sem storil in bil sem v temi; spreletel me je občutek, da sem strahotno sam.

„Potrpi malo, da izpregledaš!“ je svetovala dalje. Ali še predno se mi je oko privadilo mraku, je šepnila strahoma:

„Beži!“

V trenutku sem stal mrzel in trepetajoč sredi izbe. Nekdo je hodil s težkimi koraki po veži, nazadnje je zakašljajal ter šel.

„Zdaj pa naredi brž, kar misliš; zdaj je že vseeno! Zlezi zád; tam na oni strani, kjer je pehar, je en žebelj odnehal; potegni ga ven, pa odsloni desko!“

Storil sem brez misli in volje vse, kakor je ukazala. Če bi mi bila v tistem hipu rekla: „Pojdi na cesto in skoči pod voz!“ — bi bil šel ter skočil.

Odslonil sem desko, otipal pehar, zgrabil pest hrušek ter jih stlačil v žep; nato še eno in še tretjo, tako da sem imel obadva žepa nabasana. Ko sem spet prislonil desko ter se izvil izza omare, sem bil zasôpel in poten. Šla sva s sestro za hišo, legla sva v travo kraj plota ter sva jedla. Ali nisva se spogledala ves čas in tudi smejala se nisva.

Tako sva se gostila dan za dnem, pod večer, ko so se drugi podili po „mesarjevih kladah“, ko je bila mati pri sosedih, oče pa v krčmi. Občutek greha se je bil skoro popolnoma izgubil; že sva se smejala ter govorila nebrzdano o svojem skritem početju.

Nekoč, v nedeljo po veliki maši, je odklenila mati omaro ter se je čudoma začudila.

„Sama ne vem, kaj bi to bilo! Saj je bil vrhan pehar, da so doli drčale, zdaj pa je že kar do roba vsahnil! Miši jih pač ne jedo, saj ni nobena obglojena!“

Držala je pehar z obema rokama ter se je ozrla po nas vseh. Drugi so strmeli z velikimi očmi in odprtimi ustmi, sestra Lina je gledala v tla in je podrsávala z nogo, meni je šel mrz od lic do nog in spet nazaj, počasi in težko; zdelo se mi je, da se izba maje in da je mati zelo velika.

„Kdor je storil, povej sam!“

Molčali smo; vseh nas je bilo strah, ne strah groznje, palice še manj, temveč nečesa neizrekljivega, daljnega, silnega.

Izpregovorila je sama sestra Lina:

„Ta je bil!“

In je pokazala s prstom name.

Mati je postavila pehar na mizo. V lastni omotici sem videl čisto, da je prebledela.

Še je vprašala:

„Kdo je bil?“

„Janez!“ je rekla sestra Lina in mi je gledala naravnost v obraz.

„Kako da si naredil, še to povej!“ je ukazala mati.

Nogé so se mi tresle tako močno, da nisem mogel vstati. Odgovoril pa sem razločno, da sem poslušal čudoma sam svoj glas.

„Zlezal sem zád, potegnil žebelj ven, odslonil desko in otipal pehar. Že od torca vselej pod večer!“

Takrat se je zgodilo nekaj, kar me prešine z neznano grozo še ob spominu. Mati me ni udarila, tudi ni rekla žale besede; sedla je na klop, skrila je obraz v dlani ter je zajokala, da so tekle solze izza belih prstov. —

Sestra Lina je bila natihoma smuknila iz izbe; jaz edini sem jo videl, kljub omotici in od bolečine slepim očem. Šel sem za njo počasi, ker so mi bile nogé zelo težke. Napotil sem se naravnost za hišo; tam se je bila skrila pod jasminov grm za plotom; rdeča nedeljska ruta jo je izdala. Prišel sem do nje, zgrabil jo za dolgo kito ter jo vlačil za seboj po vrtu. Ni kriknila ves čas, še zavzdihnila ne. —

V poznejšem, prevár in bridkosti polnem življenju, me je goljufala in izdala marsikatera ženska; Bog jim greh odpusti, jaz jim ga vsem do zadnjega kraja. Toda vseh učenosti najgrenkejša učenost je abecednik.

IV.

Ne vem, če se otroci po naših krajih še „pogovarjajo“. Mi smo se. Nobena, še tako bučna igra nam ni dala toliko čiste, globoke, skrivnostno svete radosti, kakor tisto poluglasno pogovarjanje v mraku.

Tako je bilo zmirom, da sanja človek toliko sijajnejšo luč, kolikor temnejša je noč okoli njega v njegovem srcu. Ni treba, da bi sanjal o samem nebeškem solncu — solnce mu je lojeva sveča, mu je dremotna lučka pred podobo Materje božje. Berač, ki nima, da bi si kupil kos črnega kruha, sanja o silnem, nedosegljivem bogastvu; ali tisto bogastvo nikakor niso prekmorski milijoni, temveč je svetla desetica. Popotnik, ki gazi mrzlo žlomarico po cesarski cesti, sanja o prijaznem domu, o zakurjeni peči, o večerji na beli mizi; oj ne, on sanja o pasji kolibi, o trdi slami, o skorji kruha.

Velikokrat sem bil zamišljen in žalosten, ko sem bral o „srečni mladosti“, o „zlatih otroških dneh“. Tudi meni se je že zgodilo, da so se mi ponevedoma orosile oči ob spominu na zdavnaj minole čase, na obraze, ki jih ni več,

na kraje, ki so mi bili dragi. Ali resnica je pač ta, da je svetla in hrepenenja vredna vsaka daljava, naj se ozre človek v preteklost ali v prihodnost. Vsake sanje so porojene iz nezadovoljnosti, iz bridkosti, iz bede in trpljenja; ne samo hrepenenje po jabolkih in pomarančah, temveč tudi tisto po čisti lepoti in svetih nebesih.

Najlepše se je dalo pogovarjati pozimi, na veliki, topli peči. Zunaj je bila noč in mraz je škripal skozi okna, izba pa je bila polna sladkih pravljic, ki so nam šepetale na uho še tišje in milejše od samih naših besed. Pa da smo tudi vsi molčali, pa da se niti spogledali nismo, razumeli bi se bili vse do kraja. Bilo je, kakor skupna molitev in kakor skupna pesem: če nas je sedem ali sedemdeset — molitev je ena in ena je prošnja, pesem in en sam je Bog. Nikoli si nismo bili tako blizu, tako bratje in sestre, kakor ob tistih svetih urah. Sredi med nami je sedel sam angelj božji ter nam je pripovedoval o lepotah iz paradiža; nam pa se je zdelo, da govoré naše plahe ustnice.

Nikogar ni obšla niti za trenotek pregrešna misel, da bi ne verjel pripovedkam angeljskim. Pogovarjali smo se o Veliki noči. Blizu je že bila in vedeli smo čisto vsi, kakšna da bo naša Velika noč: prazniki brez praznikov, nedeljsko jutro brez piruhov in pomaranč, v srce mukoma zaklenjena bridkost, za pečjo pritajene solze.

Vedeli smo, da pride trda in neusmiljena, ali govorili nismo o nji, še mislili nismo nanjo. Pogovarjali smo se o drugi Veliki noči, o tisti, ki je bila polna šumečega solnca, prešernega potrkavanja zvonov, dišečih, rumeno zapečenih kolačev, rdečih piruhov, svetlih pomaranč; mati ima na glavi belo ruto in pogrinja mizo; mi sedimo povrsti za pečjo in gledamo; oče sloni ob oknu, baše si pipo in se smeje... V to Veliko noč smo verjeli kakor v živega Boga; tik pred nami je bila v vsem svojem sijaju. Res je ni bilo tisto leto in tudi ne prihodnje in tudi še tretje ne in nikoli ne; ali ni je bilo moči na svetu, da bi omajala našo vero. Prav nič se nismo čudili in nič nismo bili užaljeni, da ni bila potrjena naša vera, da se niso dopolnile naše sanje; morda bi se bili čudili, da se je zgodilo po besedah angeljevih.

Tam nekje v podlipskih hribih, visoko v samoti, stoji pristava, ki ji pravijo Mavsarjev hrib. Le zdaleč mi je še ta hrib v spominu, troje pajčolanov je pred njim. Najrazločnejše ga vidim takega, o kakoršnjem smo se pogovarjali. Sila razsežen, bogat kmečki dom; nizka, zelo dolga, svetlo pobeljena in s slamo krita hiša, skednji in kašče, hlevi in kozolci, sušilnica za sadje, pisan čebelnjak; in vrtovi, vseprostrani, z brega v dolino, iz doline v breg, kolikor daleč je segel poželjivi pogled; jabolka bela in rumena, rdeča in pisana, gladka in kosmata... človek ni vedel,

kam bi pogledal, kje bi ugriznil. Čebele so šumele v ajdi, na nebu so prepevaje viseli škrjanci, solnce je sijalo; razsmejal in razjokal bi se človek, da bi sam ne vedel zakaj... Na Mavsarjevem hribu smo imeli daljno, prav daljno materino žlahto; mislim, da je že izumrla, ali pa se je preselila v Ameriko. Dom je bil najbrž pust in žalosten in siromašen, ljudje sami skopi in trdi. Spominjam se le toliko, kakor da bi videl pred seboj izrezek oprasene podobe. Troje bosih otrok je lezlo trudoma skozi mecesnov gozd po strmem blatnem bregu nizdol. Lezli so globoko sključeni, težke malhe so nosili preko rame, malhe polne jabolk. In vsi trije so jokali na glas, brez solz, kakor troje mladih živali. Čemu da so jokali, vedi sam Bog nebeški. Najmlajšemu se je spoteknilo ob korenini, butil je ob tla, jabolka so se usula iz ohlapno zavezane malhe; ko se je vzdignil, ni več jokal in tudi ni pobiral jabolk, ki so se kotalila blatna po spolzki stezi; gledal je srepo predse in čudno star je bil obraz. Pust in mrzel je bil gozd naokoli, od sivega neba je pršil droben dež, globoko spodaj v dolini so se zbirale velike rumene luže. Samo toliko vidim. Ali te podobe ne maram. Lepši, razločnejši in vse resničnejši je oni Mavsarjev hrib, ki si ga je bilo samovoljno ustvarilo otroško hrepenenje...

Oj, otroško! Kaj ni dvojno tvoje in vsako življenje vse do groba? Eno na peči, drugo v sijajni daljavi? Kaj so bile vse tvoje ljubezni, kaj

tvoja navdušenja in prijateljstva, tvoje pesmi in povesti, tvoje misli in sanje vse do današnjega dne? Velika noč in Mavsarjev hrib! In kaj se ne pogovarjaš spet nocoj, kakor nekdej, ko se smehljaš tem svojim spominom in jih v vročem srcu pozdravljaš?

V.

Ko sem bil dovršil drugo šolsko leto, so me napravili za ministranta. Še zdaj se mi zdi, kakor da mi je bil prepojil srce in dušo tisti omamni vonj po žlahtnem kadilu. Bil sem očiščen, vseh grehov za zmirom odvezan, oltarju samemu posvečen. Nikoli poprej in nikoli pozneje nisem bil tako miren in srečen, kakor v tistem blagoslovljenem letu.

Ob novi maši, ki jo je stregel mlad in lep gospod, sem služil za malega ministranta. Prenašal sem debelo in težko evangeljsko knjigo. Pot mi je lil curkoma po vročih licih; truden nisem bil toliko, toda lačen. Takrat smo živeli ob koruznem močniku; jaz pa sem imel bistre, vsega lepega željne oči in imel sem bogate sanje.

Po maši se je okrenil mladi gospod in se je sklonil k meni, ker sem bil majhen.

„Ná še ti!“

In dal mi je svetel groš, čisto nov.

Do tiste ure še nikoli nisem imel groša v roki. O Veliki noči ali o Božiču sem imel krajcar, premoženje, s katerim sem natanko in skrbljivo ugibal, kaj da bi z njim. Groš je bil bogastvo, daleč onkraj ciljev in sanj. Dá se sanjati o zlatih gradovih, dá o samih nebesih, o grošu ne.

Prva misel v presilnem zavzetju je bila:

„Teci k materi . . . mati se bo sama razjokala ob tolikem čudésu!“

Stopil sem iz zakristije na solnčno cesto. Tam, vse krog cerkve in še globoko pod klanec so se vrstili štanti drug za drugim. Bahavo obloženi so bili z vsemi sladkostmi tega svetá; bele platnene strehe so veselo pofrfotávalo v toplem vetru. Kaj vse je bilo tam! Človek, poželi si, vzemi! Pomaranče, rumene in sočne, kakor o Veliki noči; piškoti, bonboni vseh sort, beli, rumeni, rdeči — kam bi posegla ta uboga roka? V veliki škatlji so bili dateljni, svetili so se rosni, vabili so, temnobakreni, zapeljivi, pregrešni. Kakšni so pač dateljni v ustih?

„Saj imaš groš! [Saj je tvoj ta groš, ki ga v pesti tiščiš!“

Sklonil sem se kakor pod udarcem; ko sem se ozrl plah, ni bilo nikogar, da bi bil izpregovoril tiste hudodelske besede. Šel sem dalje, po klancu nizdol: srce mi je bilo težko in žalostno, kakor nikoli; in solnce samo ni več sijalo in ljudje so bili pusti in štanti prazni.

Pod klancem sem se zaobrnil sunkoma. Tam je stalo drobno dekletce v kratkem pisanem krilu; gledalo je modro prédse, z obema tenkima rokama je držala datelj, en sam datelj; mesó je bilo rumeno in sočno kakor med, kazalo se je dolgo, belo, navzdolž precepljeno jedro.

„Dajte mi dateljnov!“ sem ukazal pred štantom in sem trepetal v omotici.

„Za koliko?“ je vprašala debela ženska in je posegla v škatljo z mesnato, potno roko.

„Za groš . . . za čisto nov groš!“

Ko sem tako odgovoril, se mi je zdelo, da je govoril za mojim hrbtom nekdo drugi, s čisto tujim, globokim in grdim glasom.

Dateljni so bili mastni, koj so se prijeli potne dlani. Pokusil sem prvega; sočno, cukreno meso se je prijelo tudi usten in zôb. Izpljunil sem vse, gládsko lupino, cukreno meso in precepljeno jedro. Nato sem tekel po klancu in tiščal v pesti vso tisto nagnusno, mastno kepo, dókler je nisem zalučil v potok ter si umil obedve roki.

Nato sem legel v travo in sem molil, da bi umrl.

Mati je koruzni močnik, od dne do dne, od tedna do tedna; morda že več ne vé, da je bel kruh kjé na svetu. In jaz jem dateljne! Za groš dateljnov, teh rumenih, cukrenih! Na srcu mi je ležal kamen; težak je bil in strašen; in še solz je bilo sram, da bi mi segle v oči.

Prišel sem domu že daleč po kosilu. Mati mi je prinesla ješprena, ki sem ga jedel rad; komaj sem pokusil, že sem položil na mizo lesono žlico, mrzel pot me je oblil curkoma po vsem životu.

„Kaj ti je?“ je vzkliknila mati vsa plaha. Nisem si je upal pogledati, ker sem vedel, da

bi takoj umrl, če bi videl tiste oči, ki so tako zvesto izpraševale, da se je človek izpovedal do kraja, ko sam ni vedel kako. Ali nagnila se je k meni, vzdignila mi je obraz z obema rokama in videl sem jo, vso belo, kakor od milosti božje obžarjeno.

„Mati, joj, mati!“

Udaril sem s čelom ob mizo in nisem vedel ničesar več. Ko sem se vzdramil, je bil materin obraz resen in bolan.

„Povej!“ je ukazala.

In izpovedal sem se, kakor pred izpovednikom in Bogom samim.

„Dali so mi groš, čisto nov, svetel groš. Pa vam ga nisem prinesel, še povedati vam nisem mislil, zapravlil sem ga po hudobnem, dateljnov sem si kupil! Nič ne bodite jezni, saj bom umrl!“

Takrat se je zgodilo nekaj zelo čudnega. Mati me je prijela narahlo za obedve roki, šla je z menoj preko izbe v kot pod razpelo, tam me je pokrižala trikrat povrsti.

„Ti moj fant!“ je rekla. Nato je naglas zajokala, sam ne vem zakaj.

VI.

Pri nas doma ni bilo pobožnjaštva, ne tistega mrkega, trdega, židovskega, ki ne rosi v udano srce ljubezni božje, temveč vtepa s palico božji strah. Bili smo globoko verni; ne samo v meni, v nas vseh je ostal ter ostane pač do konca dni skrit oltar, pred katerim darujejo čiste misli ob veselih in žalostnih urah. Še pozno, ko me je bila že vsega opredla tuja učenost, ko se mi je bilo srce že vse razbolelo od soparnega spoznanja, se je mnogokdaj zganilo v srcu, kakor neizrekljivo sladek in gorek spomin, kakor tiha otroška molitev.

Med vsemi otroci najmanj pobožni in najmanj brzdanji so ministrantje. Domača jim je cerkev, vsakdanja jim je mašna ceremonija, tako da jih pretesna bližina oltarja ne posvečuje, temveč pohujšuje. Pokušali smo vino, za kelih namenjeno, jedli smo hostije; res da hostije še niso bile posvečene in še ni bilo v njih telesa Kristusovega; ali tega nismo vedeli in vendar nihče ni občutil greha. Bali smo se mežnarja, ne Boga. Podili smo se po temnem, prostranem podstrešju ter lovili zaspane netopirje; potrkavali smo ob petkih lepo ubrano na vse tri zvonove, da so se ljudje po Vrhniki čudoma spogledavali; če se nam je zazdelo, smo na slepo vero po-

zvonili z velikim zvonom, kakor oznanja obhajilo bolniku; stare ženice so drobile proti cerkvi, šepavi mežnar je lomastil v zvonik ter spotoma grmadil prečudne kletve. V vsem takem početu je bilo samo čisto veselje, greha nič. Katekizem, ki smo se ga učili v šoli, je imel komaj toliko veljave in spoštovanja kakor abecednik. V srcih nam je bil napisan vse drug in drugačen katekizem; bil je svet in strog. Tam so bili sami neodpustljivi in vnebovpijoči grehi, taki grehi, ki jih ni poznal šolski katekizem. Ne bil bi nikakšen greh, če bi oklestil do zadnje mladike ves Majerjev vrt; ali bil bi vnebovpijoč greh, če bi zatožil tovariša, da je klestil. Fantje imajo svojo posebno pravico in postavo, nikjer priučeno, od nikogar zaukazano. Mislim, da jo je bil ustanovil za človeško dušo sam Bog in da so jo šele kasneje, v pohujšanih časih, izkvarili čemerni pismarji in farizeji.

Posebna je bila naša vera, nikjer priučena, od nikogar zaukazana; čisto ponevedoma je bila od vsega začetka samovoljno vzknila v srcu ter ga je vsega prepojila. Ne da se razložiti z besedo te resnične vere; ker vsaka vera je nedopovedljiva, je brez glasu in brez telesa, kakor luč in kakor ljubezen. Pri stari materi sem bral evangelij o trpljenju Kristusovem; prav nič občudovanja in nič pohlevnosti in nič hvaležnosti nisem občutil ob podobi trpečega Boga; vsa globlja in čistejša je bila moja vera; iz vsega srca rad

sem imel Krista, brez strahu in bolečine bi se bil dal bičati namesto njega.

Stregel sem za ministranta ob polnočnici. Mraz je škripal in grizel do mozga. Vse, kar se je godilo tisto noč, mi je daljno, so motne sanje. Domač sem bil v cerkvi, kakor na peči, kakor pod mostom; tedaj pa se je mahoma vse spremenilo, odprla so se nastežaj vrata nebeška. Ne od kora, iz daljnodaljnih krajev, iz samega paradiža so se glasile svete božične pesmi; omamljive dišave so segale v dno trepetajoče duše; cerkev se je bila razmeknila, razširila se do onkraj obzorja, do morja in čez; in vse je bila sama luč, da so me skelele oči in da mi je šlo na jok od radosti in sreče. Ko sem se vzdramil, sem bil v zakristiji; sedel sem na širokem stolu, držal sem v roki kos potice, gorke solze so me ščegetale po licih in zeblo me je.

Nevesel mi je spomin na prvo sveto obhajilo. Mnogokdaj in v mnogoterih oblikah sem že pripovedoval o tistem strašnem jutru, ali zdi se mi, da sem vselej ponevedoma in iz gole sramežljivosti zatajil resnico. Napotil sem se navsezgodaj v šolo, iz šole v cerkev. Hodil sem brez misli in brez skrbi, kakor da bi šel v gozd po gobe. Tiste molitvice sem znal gladko, da sem jih blebetal tja vendan, zraven pa mislil na Majerjeva jabolka. Še pred oltarjem se nisem domislil, da klečim pred Bogom. Z obema rokama sem držal veliko svečo; od sveče so drkale

debele voščene kaplje in s temi kapljami sem risal bel križ na črni hrbet tovariša, ki je klečal pred menoj. Hudo mi je šlo na smeh, ker so se tovariši držali, kakor da bi imeli bonbone v ustih, po enega na vsaki strani; in poželelo se mi je, da bi zažvižgal. Tedaj sem ugledal kaplana čisto blizu, spremenjenega, neznanega; sveto svetel je bil v obraz, povešal je oči, na ustnicah je bila tiha molitev; v desnici mrtvaško blede je držal hostijo, klanjal se je globoko in počasi od ust do ust. Spreletel me je mrzel strah, udarilo me je trdo na srce, da sem neveren, nevreden, zavržen od začetka in na vekomaj. Samo še troje jih je bilo pred menoj; vstati sem hotel, nisem mogel. Ko sem odprl usta, se mi je zadelo v bolni grozi, da se pačim v obraz Bogu samemu. Hostija se je prijela zob in neba, trgal sem jo s suhim jezikom, da bi jo spravil v grlo, ki je bilo tesno, kakor zaklenjeno. In ves čas sem molil v splašenih mislih: „O gospod . . . o gospod!“ In ves čas mi je ležala gora na duši: „Storil si božji rop, zavržen si!“ — Ko sem šel iz cerkve, sem se smejal in sem klatil jabolka ob cesti: „Saj je vseeno — zavržen si!“ Tisti večer se je zgodilo prvikrat, da sem pomislil, kako bi kar nahitro končal to življenje, ki je sojeno in obsojeno.

Nevesel mi je spomin na prvo sveto obhajilo, nevesel na zadnje. Pri spovedi sem bil, duhovnik mi je dal odvezo, še roko sem mu

poljubil. „Da se mu le užgala ni, le ne užgala od tega Judeževega poljuba!“ Zlagal sem se mu bil, zatajil sem mu bil svoj greh, edini greh, ki me je bil takrat do kraja oskrunil, omrežil me vsega kakor gnusen pajek. Šel sem od spovednice daleč stran, v temno zatišje ob krstnem kamnu blizu vrat. Tam molijo očitni grešniki, ki niso vredni, da bi klečali pred oltarjem. Pred oltarjem, razsvetljenem od nebeške gloriije, so dobivali v dar telo Kristovo moji tovariši. Kristus sam je šel mimo v svojem rdečem plašču in me ni pogledal.

Stopil sem na cesto in sem bil star.

VII.

Ko sem prvokrat videl smrt od blizu, se je nisem prestrašil; le motila me je, nekako v nadlego in spotiko mi je bila. Umril je stari oče. Ležal je na visoki postelji siv in trd, črne muhe so mu sédale na oči, na splahnele ustnice. Nekdo je zaklical s čudnim glasom, v drugi izbi se je ropotoma prevrnil stol, oče je planil k postelji in je zajokal. Nikoli do tedaj ga nisem videl, da bi jokal; bilo je samo suho, presekano ihtenje brez solz. Nisem vedel, kam in kaj da bi; zunaj je deževalo curkoma; zalotil sem se ob neprijetnem občutku, da mi je zopern tisti tihi človek, ki leži na postelji in je čisto mrtev, pa še zmirom gospodari v hiši, sega v misli in v sanje same s koščenimi prsti.

Prav tiste dni sem imel sila težko in imenitno opravilo. Oj angelji in sveti posli božji — tiste dni, ko je sedela smrt za pečjo, so udarila nebesa pečat na tega mojega življenja žalostno pismo! Prenašal sem papirje iz izbe v vežo, iz veže na podstrešje; grmadil sem v mislih silne podobe, snoval in motal v blešččem kolobarju slavno zgodbo o Petru Klepcu. Mrtvec mi je bil napoti; povsod sem ga videl, prerekal se z njim, kakor je bil trd in tih; nazadnje sem se mu skril v tesno sosedovo kamrico.

Zgodbo o Petru Klepcu nam je bil povedal v šoli učitelj; povedal pa jo je slabo, iz veselega junaka je napravil cmeravo mevžo. Ustanoviti in napisati je bilo treba vse drugo, vse mogočnejšo zgodbo. Učitelj je rekel, da je Peter Klepec izrval drevo, zato da bi razkazal svojo moč in svoje junaštvo. Kakšna moč in kakšno junaštvo pa je, če človek izruje drevo tam na lepem, ko mu tega še treba ni? Kaj pa bi s tem drevesom? Ali naj si ga zatakne za klobuk? Junaško je in Petra Klepca vredno, če zamahne z roko, da bi spodil muho, pa izpuli mimogredé kar ves gozd, ves temni Raskovec ter se začudi: „A tako! Nikar ne zamerite . . .“ Ves se je spremenil Peter Klepec. Pogledal sem ga natanko in sem videl, da je cesar. Ni bil več irhasti Peter, temveč bil je cesar Janez, ki strahuje svet in vojskuje brez nehanja svoje slavne vojske. V ravni vrsti gredo po beli cesti fantje njegov; ni jim kraja ne počitka; in vsi imajo dolge puške . . . Kam si se nameril, cesar Janez, ki so te bile kronale naše lepe, tihe misli? Kadar se povrneš, prinesi nam cekinov in lepih dni!

Še drugokrat in tretjokrat sem v tistih zgodnjih časih videl smrt in sem se ji čudil. Stopil sem nekoč kar tako v sosedovo izbo. Mračna je bila in prazna, dišalo je po vlagi. Sredi izbe je stala zibka, v zibki je ležal otrok. Tenke voščene roke so mirno ležale na rdeči odeji; lica so bila rumena in zgrbljena, kakor usnjata; oči so bile

nastežaj odprte in čisto bele. Mislil sem, da spi; ko sem ga narahlo pobožal po licih, sem videl, da je mrzel in trd. „Mrtev je!“ Sklonil sem se, pogledal natanko, poslušal napeto; ni se ganil, ni dihnil. „Zares je mrtev!“ Šel sem počasi iz izbe in sem se čudil, kakšne stvari da se godé na svetu. „Snoči je še vékal, zdaj pa je čisto mrtev!“ Na cesti mi je prišla nasproti soseda in me je vprašala: „Kaj pa Jurček? Ali spi?“ — „Ne spi!“ — „Kako da ne?“ — „Saj je mrtev!“ — Zgrabila me je za lase ter me treščila v prah. Sedel sem tam začuden in zbezan in sem poslušal jok, ki se je razlegal prav gotovo doli do Močilnika in ki je bil ves podoben pasjemu tulenju. —

Ko se je tretjikrat prikazala smrt mojim mladim očern, me je presunila z neizrekljivo grozo. Na cesarski cesti se je bil splašil konj; penil se je, bušil v omotici z vso silo v okovani drog vozá, ki je stal pozabljen kraj poti. Krvavi drob se je vsul na tla. Žival se je vzpela na zadnje noge, pene so škropile iz odprtega gobca, oči so buljile velike in rdeče. Nabrala se je gruča ljudi, ki so kričali in kleli vsivprek. Star hlapec, gologlav in golorok, je stal tik pred konjem, gledal mu v gobec ter jokal naglas. Zahropela je žival, ozrla se proti nebu. „Zdaj moli svojo zadnjo molitev!“ Presekalo mi je srce kakor s sekuro. Hlapec je kričal: „Tak dajte no, ljudje božji, tak dajte no!“ Kaj da je mislil, kaj da je

prosil, ni vedel sam. Jaz pa sem vedel: „Poljubite ga na penasti gobec, pokleknite prédenj trpečega, lepo besedo mu dajte!“ Zgrudil se je lepi konj, kakor pod neusmiljenim udarcem, še je sunkoma zaokrenil glavo in se ni več ganil. Tekel sem domov trepetajoč, ihteč; tudi sam bi bil obležal v prahu, skrnil se, da bi nikogar ne videl. —

Tiho gre smrt, tiho gre dekla božja. Spoznal sem jo, ko še ni bil čas spoznanja. Kasneje se mi je sanjalo mnogokdaj, da sva sedela samá v zaklenjeni izbi. Pripovedovala mi je, koliko da mi jih je bila že vzela in zakaj. „Spomni se, še zadnji pajčolan odgrni, tja poglej, ko si nosil še zeleno krilce! Okusil si bolečino, da si bil potrjen za zmirom, pripravljen na vse, kar si! Dež je bil, blato je škropilo do kolen; pod širokim dežnikom te je nosila mati v naročju, nosila za drobceno belo krsto; v tisti krsti je ležal angelj božji. Občutil si me in si jokal, da se je razlegalo po Klisu! Ali več ne veš? Ali več ne veš, kako so šli, da si ostal strmeč in sam? Otrok, pomisli: prebrati si moral abecednik smrti od začetka do konca, zato da si bil vreden visoke šole, zato da si brez strahú pogledal svoji materi v tiho obličje! Ne toži, milost ti je bila dana!“ —

O Bog, da bi ne bilo te visoke šole, ki leži na srcu kakor težka senca in neče stran!

VIII.

Najlepša podoba mojih mladih sanj je bila Ljubljana. Vse se je razmahnilo, vse naširoko razmeknilo v prsih, kadar sem pomislil nanjo. Niso mi veliko pripovedovali o nji; sam sem si bil ustanovil podobo, ki je bila sijajna brez primere. Bral sem pač tudi o cesarskem Dunaju in o drugih velikih mestih, še bolj daljnih in tujih, ki so se solnčila tam nekje v praznini, onkraj svetá. Ali to so bile zgolj pravljice, pač lepe, toda izmišljene in mnogo bolj neverjetne, kakor prigode in junaštva Petra Klepca. Kolikor je bilo lepote v meni, kolikor svetlobe, z vso sem bil ovenčal in obžaril Ljubljano.

In Ljubljana je v resnici bila, je živila, še prav blizu. Ob jasnih dneh sem videl njen mili, topli odsvit že z vrha Svete Trojice. Mesto samo je zakrival očem temni hrib nad logom, občutilo pa ga je srce v ljubezni in koprnenju.

Nekoč, na svetega Alojzija dan, je bila šolska slovesnost pri Sveti Trojici. Poglavitni del slovesnosti so nam bili štruklji in češnje: vse drugo, maša, petje in pusti govori, nam je bilo le v nadlego. Učitelj mi je bil napisal dolgo pesem na čast Mariji Tereziji; pesem se mi je

zdela na vso moč priskutna, ali naučiti sem se jo moral. Postavili so me bili na visoki zid kraj cerkve. Poletno solnce mi je bodlo s tisočerimi razbeljenimi bucikami v oči; videl nisem ničesar drugega, nego eno samo silno, vesoljno svetlobo, ki je lila v mogočnih valovih od ljubljanske strani. Mislil nisem na pesem; ne slišal, ne razumel nisem nobene tistih suhih, čudno smolastih besed, ki so prihajale čisto ponevedoma iz grla preko vročih usten. Edina moja misel je bila Ljubljana. Iz svetlobe se je vzdigala v vsem svojem čeznaturinem blesku. In sebe samega sem videl tam, v življenju polnem čiste lepote, same dobrote, ljubezni in sreče; ne več, nikoli več v tem hudem življenju, ki se v samotni preliva iz bridkosti v bridkost.

Vzdramil me je moj lastni molk; moj glas mi je bil kakor tenka bela nit med Ljubljano in menoj, ki se je nenadoma pretrgala; ozrl sem se preplašen po ljudeh, ki so stali v črnih gručah tam spodaj ter tleskali ob dlani. Neka gospa, ki je bila napol skrita pod širokim rdečim slamnikom, dežniku podobnim, je rekla na glas:

„Tega pa dajmo v Ljubljano!“

Nekdo me je prijel od zadaj krog pasu ter me je postavil na tla. Poznal nisem nikogar več. Od tistega trenutka se je vse in za vselej zakorenilo v meni; oni, ki je bil poprej, se je raztopil v nič; namestu njega je živel, govoril in sanjal vse kdo drugi, ki mu še zdaleč ni bil

podoben, še v lice ne; modrejši je bil in močnejši, ali vesel ni bil.

Hrepenenje mi je zagrenilo srce, napolnilo ga je z zlaganim bogastvom, s cekini, ki so bdečim očem velo listje. Zamrzelo mi je življenje, kakor je bilo; nikogar več nisem maral, ne mater, ne očeta, ne bratov in sester; oduren sem bil in hudoben, studil sem se sam svoji podobi, kakor da bi se neprestano gledal v ogledalu. Najbolj zagnusila pa se mi je šola; zeblo me je v tisti veliki, beli izbi, zeblo pod belim, sladkotnim obrazom učiteljevim, ki je predel svoje cukrene besede, kakor priliznjen maček. Rekli so, da sem bolan. Zares so me položili v posteljo in tam sem ležal teden dni ali koliko, ne vem. Ko sem se nekega večera vzbudil, je stala ob postelji stara mati in je držala v roki prižgano svečo, tisto pisano, v klopčič zvito, kakor jih prodajajo po božjih potih. Prišla je mati, zajokala je naglas, udarila staro mater po roki, da je padla sveča na tla ter ugasnila.

„Kaj bi rad?“ me je vprašala.

„V Ljubljano bi rad!“ sem rekel in sem zaspal. Ko je zjutraj belo solnce posijalo v izbo, sem bil zdrav. Neznana sladkost se mi je prelivala po telesu; čisto sam in naskrivaj sem vedel, da se je bila moja duša, ki so ji odprte ceste na vse strani do kraja svetá, samovoljno preselila v Ljubljano in da je tam živila svoje

posebno življenje, ki temu ubogemu telesu še ni bilo dodeljeno.

Jeseni tistega leta, na vernih duš dan, smo se napotili po „préšce“. „Préšce“ so okrogli, koruzni hlebčki, ki jih pečejo kmetje otrokom, da z dobrim delom olajšajo trpljenje dušam v vicah. Naprtili smo si malhe preko rame ter se napravili zgodaj na pot. Ko smo bili na cesarski cesti, že daleč zunaj Vrhnike, se je nebo spustilo globoko na máh in na hribe in pričelo je tiho rositi. Rumene luže so se nabirale na poti, zrak je bil poln vlage in plesnobe, na srca je legla mrka utrujenost; molčali smo. Ne vem, kako dolgo smo romali; hiše ni bilo že zdavnaj več nobene in ko sem se ozrl po samoti, sem spoznal strahoma, da smo bili zašli v nepoznane kraje. Še smo šli dalje, šli, dokler nismo omahnili od čuda, od veselja in groze.

Pred nami na obzorju se je belila Ljubljana in nad Ljubljano je sijalo solnce. Kakor visoko vspet iznad močvirja, povišan v sam nebeški sijaj, je bil tam svet. Strmeli smo zamaknjeni v luč, ki ni bila zemeljska, ni bila naša. Bose noge so se nam udirale v blato, tresli smo se od mraza, težko smo nosili polne malhe; ali v srcu je bila misel:

„V Ljubljano, naravnost v to luč, za zmirom!“

In odgovorila je druga misel, grenka in temna:

„Kako bi v to lepoto, mi iz močvirja! Kam bi, zasopli in blatni, popotni berači!“

Ko smo se vračali, nam je bilo vsem na jok; ne spogledali se nismo, ne izpregovorili besede. —

Napol v sanjah sem takrat občutil, kar sem kasneje, v trdnih dneh, prepozno spoznal: vso neizprosno, brezobzirno nasilje hrepenenja, ki vzdigne človeka zategadelj, da ga zviška trešči ob tla, ko je bil iztegnil roko, da poseže po zvezdi.

IX.

Šola je bila moj najhujši sovražnik. Še zdaj sem take misli, da so za zmirom zavržene in izgubljene vse brezštevne ure, ki sem jih zeháje predolgočasil, na ogoljeni klopi, pred učiteljem, ki ga nisem maral. Učitelj mi je bil zopern edinole zato, ker je bil učitelj. Če bi se bil pogovarjal - z njim doma, ali na cesti, bi ga imel najbrže od srca rad. Priskutnost šolska je bila v ozračju, je bila v vzduhu, ki je smrdel po plesnobi, po cmakasti zapovedi: „Roke na klopi!“ Sošolci, tudi moji najljubši prijatelji, so se mi zdeli v šoli čisto izpremenjeni, komaj da so prestopili prag; dišali so po plesnobi, v obraz so bili bledikasti, čemerni in hinavski. „Morda sem bil tako izpremenjen tudi sam. Dobrega tovariša sem imel, ljubeznivega, blagega fanta; ko je stopil iz šole, je raztrgal in razceftral na drobne kosce vse šolske knjige ter jih pomendral v blato.

Kar me je veselilo in modrilo, ni smelo biti v nobenem stiku s šolo. Knjiga, ki mi jo je priporočil učitelj, je izgubila takoj vsako veljavo; bral sem jo, če sem jo brati moral; kajti že je dišala po plesnobi. Imel sem grd občutek, da je šola z vsemi svojimi pritiklinami ena sama velika krivica, ki je nihče ni bil nalašč postavil

na svet, temveč je kakor podedovan greh, od vsega začetka ponevedoma storjen in od roda do roda neusmiljeno kaznovan. Ječa in prisilna delavnica klestita odraslo drevje, šola pa krivenčiči, pretvarja in pači voljne mladike, tako da jablan ni več jablan, temveč zopernaturna spaka. Kdor je bil kdaj okusil ječo, sanja še v poznih letih vzdihovaje o zaklenjenih durih, o trdi postelji, o samotnih nočeh; človek sanja o zdavnaj preboleli bolezni; najhujše pa so šolske sanje, ki preganjajo siromaka do sivih las in do smrti.

Bela cesta, polje in gozd, skriti lazi in dremotni gaji — tam je življenje, posuto s pisanimi sanjami, kakor loka s cvetjem. Pozdravljen, tihi Močilnik, ti kapelica vrhniška! Koliko sanj počiva v tvojem naročju! Niso pokopane, ne spé nezbudno; pozdravijo me smehljaje, šepečejo mi ljube besede, kadar jih pokličem. Nerazločne pesmi so, zdavne melodije, ki jih je bil človek poslušal v onem prejšnjem življenju in ki časih ponoči zapojo v duši. Komaj zaslišim tiste pesmi, stoji pred mano, še ob spominu trepetajočim, nadzemeljsko lep obraz, stoji ženska. Črno je oblečena; bela, ozka lica so prežeta s svetlobo in toploto, kakor da gori v njenem srcu tiha luč. Ustnice so stisnjene, tenka grba je med obrvmi, rjave in rosne, gledajo zamišljeno. Ni strogosti na obrazu, mirna, vdana milina je, odsvit večerne zarje, ki je še trepetala visoko gori na pobočju sivih skal, nad dremajočim,

hladnim Močilnikom. Ozrla se ni name — kako bi pač? — šla je dalje z neslišnimi koraki. Zaskelala me je v srcu neznana bolečina; ali kakor je bila silna, ne izpustil bi je bil, jokal bi za njo in bi jo klical.

Povsod sem videl njeno podobo; največkrat sem mislil nanjo v šoli, s tisto pobožnostjo, kakor misli jetnik na svetlo, visoko solnce. Učiteljev glas, plesnobni vzduh, zategnjeno, noslajoče blebetanje sošolcev, solzave, mrkogledih naukov polne povesti iz berila — vse je kapalo neprestano, kakor gnusne črne kaplje v čisto posodo mojih sanj; prav tako mi je bilo, kakor da bi mi ob lepem dnevu curljala rumena lužnica v čevlje.

V onih časih se je zgodilo z menoj nekaj neznanega, kar mi je dušo s trdo silo potisnilo k tlom. Zapazil sem, da so moje sestre tudi ženske; pogled mi je uhajal k njim, radoveden in plah, poln sramu in gnusa. Zdelo se mi je ogabno in pregrešno, da so ženske. Videl sem ženske povsod, na polju, na cesti, v cerkvi, kakor da je bil sam hudi duh začaral moje oči, da niso ne iskale, ne ugledale drugega ničesar več. Videl sem jih nage, brez sramno razgaljene. Zavedal sem se v svoji grozi, da ni zunaj kje ta črni greh, da je v meni samem. Kadar sem v tesni samoti, v bolečini in strahu prosil usmiljenja, sem klical tisti beli obraz; in prikazal se je blag, od večerne zarje obžarjen.

Komaj da sem še mislil na sijajno Ljubljano; mislil sem edinole na beg; ali v Ljubljano, ali na cesarski Dunaj, ali kamorkoli, samo da bi še spomina več ne bilo na to gnusobo, ki ji pravijo življenje. Bil sem sam, zaklepal sem verno svoje misli, ne bil bi jih razodel še ogleдалu ne.

Mati mi je rekla „spetka“; to pomeni blizu toliko, kolikor „skisana mevža“. Napravila se je ter šla z menoj k zdravniku, staroverskemu padarju. Tlesknil me je z debelim prstom po glavi ter me je pogledal osorno od vrha do tal.

„Kaj pa bi s tem fantom? Nikar ga ne gonite v šolo, saj tako ne bo živel; ves krmežljiv je in spetkast!“

Pomislil je, nazadnje pa je rekel:

„Kakšnemu vrtnarju ga dajte, kakšnemu vrtnarju!“

Mati me je zgrabila pod pazduho ter me potegnila sunkoma iz padarjeve sobe.

Zvečer tistega dne sem se napotil v Močilnik in še dalje v globoko Rétovej. Molčal je črni gaj; pod vrbbami je v svojih lepih sanjah šepetala Ljubija; ali njeno šepetanje je bilo tišje od molka samega. Legel sem v rosno travo, gledal v zvezde, ki so mi, bele in vesele, čudežno poplesavale pred objokanimi očmi.

„Ne v Ljubljano, prav nikamor ne! Vam, zvezde, to visoko nebo, meni ta rosna trava, meni pusti grob!“

Jokal sem kar tako, brez razločne misli, brez hude bolečine. Nisem še zaspal, ko se je dramilo kraj mene že vse polno sanj.

Vrtnar sem bil. Ne premeril bi svojega vrta ne na to, ne na ono stran, če bi hodil dan hodá. Takih cvetic ne rodi zemlja; utrgal sem jih bil na nebu, kar izmed zvezd, ob beli stezi, ki drži do Rima.

In ona je bila vrtnarica, lepša od same Matere božje.

X.

Kaj so štrbonceljni? Jaz jim ne vem učenega imena. Štrbonceljni so tiste zgodnje modrikaste, nadvse sladke in tako drobne slive, da časih niso večje od trnovk in da jih stisneš po dvajset v eno pest. Zdaj imam rajši jabolka in breskve; v onih dneh, idealov polnih, pa so mi bili štrbonceljni sad paradiza. Ah, bili so mi Evin sad, začetek greha in pogubljenja. Naklatil sem jih bil vrhano perišče, in ko sem jih za plotom, v senci varuhinji, pozobal vse do kraja, sem jim zložil pesem na čast.

Tako se je bila pričela moja trnjeva pisarska pot. Ne spominjam se več, kako da sem bil štrbonceljne rimal; a zdeli so se mi rimanja vredni in rimal sem jih. Snov ni bila poetična, vsaj ne po nazorih in naukih poetov samih. Ali mlad človek je nepokvarjen in ne opeva Lavre, ki je ne pozna, temveč štrbonceljne, ki jih ljubi. Šele kasneje, ko oblati človeka življenje, ko ga zastrupi hinavščina, začne zaradi tolažbe lagati samemu sebi ter opevati Lavro, kadar si poželi štrbonceljnov.

Pesmi, ki so bile v šolskem berilu, so se mi gnusile vse od kraja do konca. Za vsako se mi je zdelo, da jo je bil svojim paglavcem napisal Tiček, tisti stari, hromi Tiček, ki je v starodavnih

časih s šibo vtepal vrhniškim samosrajčnikom abecednik in katekizem. Vsaka šolska pesem je imela na koncu riman repèk, ki je bil čisto podoben učiteljevemu kazalcu: „Roké na klop!“ Otroci, o katerih sem bral, so bili sila pobožni in potuhnjeni; če bi takega srečal na cesti, bi ga naklestil nalašč, samo da bi se še malo bolj cméril, kakor je bil že tako ves zacmerjen. Ko sem bral povest o pridnem Janezku in hudobnem Mihcu, sem bil z vsem srcem za Mihca; bil je fant, Janezek pa mevža. Pesem o mravlji in kobilici mi je bila enkrat za vselej prignusila mravljo; podobna se mi je zdela stari, brezzobi, skopušni teti, ki zaklepa v skrinjo svoje plesnive krajcarje; toda kobilica mi je bila vesel godec, ki prepeva pod božjim solncem, kakor mu je bilo dano in se ne meni prav nič za dolgi učiteljev kazalec.

Vse nekaj drugega in drugačnega so bile knjige, ki sem jih bral doma; bral pa sem vse, kar sem razumel in česar nisem. Zdelo se mi je časih, da gledam skozi pajčolan, ki ga ni moči odgrniti. Tam zadaj se gibljejo sence, ki govoré svoj jezik, mislijo svoje misli, žive čisto svoje življenje. Resnični ljudje so, ali vendar popolnoma drugačni od mene, kakor da bi imeli svoje domove na luni ali na solncu. Tesno mi je bilo, ker nisem mogel do njih tako blizu, da bi jih otipal. S trepetajočo radostjo, s čudom in strahom, vse hkrati, sem bral lepo povest o

„desetem bratu“. Dvomil nisem kar nič, da se je vse tisto, kar je bilo tam napisano, po resnici vršilo. Ali kje se je vršilo, kje so tisti ljudje, vsi obžarjeni od svetlobe, neznane nam ubogim, po teh pustih krajih tavajočim?

Nekoč sem se bil napotil iz Močilnika še dalje, na ono stran proti Rétovju. Solnčen dan je bil; goste vroče svetlobe toliko, da bi človek razprostrl roké, vzdignil se in plaval v nji. Zdelo se mi je celo, da podrkávajo solnčne kaplje ob vejah, ob deblih ter kapajo tiho v zeleno travo. Zasenčil sem oči z dlanjo in pogledal onkraj širokih vodá, v migljajoči sijaj. Po beli stezi, posuti ne s peskom, temveč z gorečimi biseri, je počasi prihajala ženska, tudi sama vsa belogoreča, kakor da bi luč ne sijala nanjo od nebes, temveč od samih njenih lic, iz razžarelih oči, od belega slamnika in od metuljega oblačila. Od te strani je prav tako počasi prihajal mož in se je nameril čez mostič na ono stran. Tudi on je bil ves bel; gologlav je bil in žarki so se poigravali v njegovih pšeničnih kodrih. Onkraj mostiča na biserni stezi sta se sešla; koj sta se objela in poljubila, nato sta, obadva bela, še zmirom svetla, tiho utonila v senco. Legel sem v travo in sem trepetal; čudežno razodetje me je bilo vsega prešinilo.

„Saj so tisti ljudje, tu pred menoj so, vse krog mene hodijo, govore in ljubijo; le té moje zastrte oči jih ne vidijo, le tá moja blodna pamet

jih spoznati ne more! In vse, kar je napisano, je res; le daleč je, predaleč za te uboge nogé, ki ne smejo nikamor!“

Bližje so mi bile mahoma tiste gladke, sladke, vzdihujoče pesmi, ki sem jih bral v „Zvonu“. Tako govore tisti belogoreči ljudje, ki se poljubujejo na bisernih stezah in v skritih sencah. Tako vzdihujejo. Ali čemu vzdihujejo, ko so vsi v belih oblačilih paradiža in kako je mogoče, da to svoje vzdihovanje vežejo v tako sladke besede, ki cingljajo kakor zvončki? Bližji so mi bili ti zvončki, ali božali so le uho, srca niso presunili, čeprav se jim je željno odpiralo nastežaj.

Kajti vse druga je bila moja edina in prava pesem, tista, ki jo je bil nebeški Bog od vsega začetka vsadil v moje srce in v srce vsakega človeka. Kadar sem ob mraku ležal v travi in gledal v zvezde, so kapali tenki, svetli zvoki moje pesmi od zvezd, kaplja do kaplje. Rado bi jim bilo odgovarjalo srce v razločnih ljubeznivih besedah; ali moglo ni tedaj, ni moglo kasneje in nikoli ne bo. V tisti globočini, kjer je radost bolest in bolest radost, tam, kjer je bil Bog izpričal večnost človeške duše, tam je molk. —

Nekoč, ko sem že dremal in je bila v izbi tema, se je oglasila mati šepetaje in je rekla očetu:

„Čemu pa mu nosiš takih knjig, ki niso zanj?“

„Naj bere, da bo vsaj brati znal; saj ne razume!“

Nato sta umolknila. Jaz dolgo nisem zaspal in vroče mi je bilo po vsem telesu.

„Kje je tisto, kaj je tisto, česar ne razumem?“ —

XI.

Slaboten sem bil, preveč zasanjan, preveč samovoljen, za hlapčevsko delo neporaben. Mesec dni ali še ne sem bil za pastirja pri sosedu, ki mi je dal za plačilo obilen kos kruha na dan. Krave so uhajale v deteljo in v hosto; pozabil sem nanje, ležal sem v travi pod tepko in gledal oblake, ki so beli in bežni leteli preko neba. Moje pastirovanje je bilo brž pri kraju. Nato so me hoteli napraviti za vrtnarja... Mili Bog, da bi se bilo zares tako zaobrnilo! Kod bi danes plavala moja barka? Še tam pod vrбами, v hladnem Rétovju, po tihi, zeleni Ljubiji; od tenkih lističev, od prožnih mladik bi rosile name solnčne kaplje, poslanci nebeški. Moje srce bi bilo čisto, moje življenje brez zlega; oboje bi bilo kakor večerna molitev otroka. Morda je bilo potrebno, da se je zgodilo drugače, presoditi ne morem; bilka na senožeti ne vé, čemu da je bila potrebna njena prezgodnja in nasilna smrt. —

Vse do zadnjih dni mi je bila moja selitev v Ljubljano kakor bajka, ki se bo nazadnje zares dopolnila, ali šele tam nekdan v daljnji večnosti, komaj upanju in strahu dosegljivi. Tudi pozneje se mi je še mnogokdaj primerilo, da se mi je zdela stvar, ki je trdo posegla v

moje življenje, toliko bolj daljna, kolikor imenitnejša in kolikor bližja je bila, dokler ni stala v vsi svoji strahoti tik pred menoj presenečenim. Ljubljanska bajka je bila nenadoma resnica, daljna misel je bila vtelešena in ni bila več lepa.

Ob uri slovesa spozna človek človeka, vidi mu globoko v oči, kakor nikoli poprej. Ob uri slovesa sem spoznal ljudi, ki so mi bili bližnji, spoznal sem kraj, v katerem sem živel. Ugledal sem ljudi, ki sem jih pač poznal že zmalega, pa se mi je zazdelo, da jih vidim prvič. Kakor da so vsi prej spali, okameneli, neživi, pa so se mahoma začeli gibati, začeli hoditi, gledati, smejati se, govoriti na glas. Tako blizu in tesno sem živel med njimi in v njih, da jih nisem ne videl, ne čutil; zdaj, ko se je napelala nit med nami in je bila že skoraj presekana, sem jim na stežaj zastrmel v obraz. In bilo mi je, da so me tudi oni sami bili šele pravkar spoznali, da me gledajo šele zdaj, kakor jih gledam jaz, in da šele zdaj govoré z menoj po človeško. Nekaj prav posebnega, nerazumljivega me je sila težilo: da sem delal vsem tem ljudem krivico že od začetka, da sem jih žalil, ko mi niso nikoli storili zlega. Planili so mi na srce grehi, ki se jih prej nisem zavedal, ki so se mi zdeli zgolj prešerne šale, vesele zabavljice. Debela, solzava štacunarka mi je dala vsako nedeljo velik škrnicelj bonbonov, zato ker sem „tako pobožno molil“; za plačilo sem jo s fr-

čade farne cerkve obmetaval z netopirjimi odpadki. In tista pobožna molitev je bila bogokletstvo; kadar sem se pred oltarjem okrenil do ljudi, sem gledal po svetniško; kadar pa sem jim pokazal hrbet, sem se pačil, zato da se je сосед-ministrant smejal ter je bil nato v zakristiji zlasan. Na vsaki moji besedi, na ysem mojem nehanju je bila pega, je bil greh. Časih, ko sem klečal v spovednici, nisem vedel, kaj bi povedal. Moje življenje in ravnanje se mi je zdelo nedolžno in čisto, kakor njiva tam na Klisu. Zdaj sem občutil v grozi, da je bila vsaka bilka greh, na tisoče brez števila. Poglavitni greh pa je bila nehvaležnost.

Ne samo ljudem, tudi krajem sem bil nehvaležen; domu in cesti, polju, gozdu, nebu samemu, solncu in zvezdam. Oživeło je vse; cesta je izpregovorila, polje je zapelo. Šel sem v Močilnik, v zibel moje ljubezni in sem strmeč in osramočen poslušal njegovo očitaje: „Dal sem ti sanj, kaj si mi dal zanje? Še videl me nisi, ne me pobožal z udano mislijo!“ — Šel sem čez klanec k Sveti Trojici; podobe križevega pota so gledale name, gledala sta name velika angela na pročelju. „Tod si hodil; kadar si stopil, kamor si se ozrl, kakor si dihnil, vselej si sprejel božji dar; kdaj si molil zahvalno molitev, če s srcem ne, vsaj z ustnicami?“ — Očitala mi je cesta, očitala sta mi loka in potok; še na mesarjeve klade sem se spomnil in na

enajsto šolo pod mostom. Kar sem pogledal, česar se domislil, je zadobilo vse novo, živo lice, je govorilo z menoj vse drugače, vse bolj razločno; gluhi sem bil, le v sanjah sem poslušal zamolklo šepetanje; vzdramil sem se in budne besede so bile preglasne, bolele so me in bal sem se jih.

Ves tisti čas, vse tiste žalostne, zbegane poslednje dni, polne nemira in zastrte bojazni, je ležala na moji duši koprneča želja po odpuščanju, po tolažbi, po ljubeznivi besedi. Še kamen na cesti bi bil ogovoril ter bi ga prosil, da mi poreče: „Pojdi z veselim srcem in kmalu se povrni!“ — Hodil sem tod in ondod, begal vsekrižem, kakor sila zaposlen, in nisem vedel, kod in čemu da sem hodil. Občutil sem, da sem bil nekaj zamudil, nekaj pozabil, nekaj nad vse važnega in imenitnega. Takrat si tega občutka nisem mogel razložiti in tudi utegniti nisem, da bi si ga razlagal. Šele kasneje, prav kmalu kasneje me je v najhujši bridkosti presunilo: „Ničesar nisi videl, nikogar nisi ljubil, nisi živel; samopašen si se bil zaklenil v svoje puste misli!“

Na predvečer poslednjega dne sem sedel ob oknu ter bral še enkrat tisto lepo poglavje v „Desetem bratu“, kjer roma junak mladenič, poln upanja, pričakovanja in tihe bojazni skozi senčni gaj proti novemu, neznanemu domovanju. Pot se mi je zdela podobna tisti, ki se vije z

Vrhnike proti bistriškemu gradu. Položil sem knjigo na okno, ves truden od nemira, bolan od pričakovanja. Ustna so mi bila suha, v želodcu mi je ležalo kakor kamen; pa nisem bil ne lačen, ne žejen.

Mati je stopila v izbo; spominjam se, da je vselej odprla duri tako tiho in obzirno, kakor da je prišla k neprijaznemu sosеду.

Ko me je pogledala z objokanimi, razpajenimi očmi, mi je prerezal srce oster nož naravnost počez.

„Ničesar nisi videl, nikogar nisi ljubil!“

In nikoli dotlej mi ni bilo udarilo na dušo s tako trdo, neusmiljeno silo, da sem zavržen grešnik. —

XII.

Znanec mi je pravil, kdaj in kako da je bil spoznal svojega očeta. Ob mrtvaški postelji. Oče je ležal tam, črno oblečen, v lica bel in trd, ali nenavadno lep, ves pomlajen. Desno oko je bilo zatisnjeno, levo pa napol odprto; skozi špranjo, izpod gostih črnih vejic je gledal obli rob rjave punčice, gledal živo in naravnost v vsakogar, kdorkoli je stopil v izbo in kjerkoli je stal. Sklonil se je sin k očetu in v tistem trenutku je bil v lica prav tako trd in bled. Napol odprtega očesa pogled mu je rekel mirno in ljubeznivo: „Poglej me zvesto, ki me še nikoli nisi videl!“ In sin je spoznal, da se je bila prelila gorka kri očetova do zadnje kaplje na brezčuten kamen. —

Na predvečer moje selitve v Ljubljano je stopila mati čez prag in mi je pogledala v lice; v tistem samem pogledu sem spoznal njo, ves svoj dom in svoje življenje od rojstva.

Kar je bilo do tega trenutka, je bilo življenje v zraku, v vetru, v solnčni luči, med zvezdami, v pesmi škrjanca in v vonju ajde, vsepovsod je bilo, samo ne med ljudmi, samo ne doma med črnimi stenami. Zdaj, v enem samem pogledu, v enem samem hipu je bilo mahoma vse razodeto, nasilno, neusmiljeno.

Dolgo je stala mati na pragu, ali pa se mi je dolgo zdelo; in me je gledala naravnost, kakor gleda sama smrt ali sam Bog. Iz mojega presekanega srca ni bilo besede, komaj da je nepriključana šinila preko suhih ustnic:

„Saj ne maram v Ljubljano! Mati, saj ne maram!“

Nenadoma je bil njen pogled ves drug, ves miren, kakor da se je razgledavala po cesti.

„Zdaj boš večerjal!“

Stala je v izbi, ozrla se še naokoli, kakor da bi hotela reči nekaj drugega, nekaj resničnega. Nazadnje je rekla še enkrat tako tiho, kakor da je mislila vse nekam drugam:

„Zdaj boš večerjal!“

In je šla; tako, kakor gre mati, ki je zvest suženj svojih otrok: tiho in plaho.

Vse mi je bilo odkrito, planilo je v strašni goloti pred oči.

„Nikogar nisi ljubil; še matere ne, še nje ne, te svetnice!“

Da bi vsaj ne bila rekla: „Zdaj boš večerjal!“ Kajti rekla je s to besedo: „Večerjal boš, jaz ne bom; moja kri in moje solze boš večerjal!“

Spoznanje me je grobo sunilo ob tla. Ugle dal in zaslišal sem tik pred seboj stvari, mimo katerih sem hodil prej slepec in gluhec.

„Kar béži!“ je reklo v meni.

Kar béži iz teh krajev trohnobe in smrti! Kajti vse, kar je bilo — trohnoba in smrt! Na

vsakem koscu hruha materina solza; v vsakem pogledu tiho očitanje; z vsako besedo grenek vzdih. Življenje, od ure do ure, od dne do dne, od vekomaj do vekomaj, zmirom enakomerno, vse to življenje suženjska miloščina, mimogrede ob jarek vržena! In še za to miloščino hvali Boga, hvali ga za ta koruzni močnik!

V teh grenkih mislih pa je bil Bog sam s svojo ljubeznijo.

Svoje najbližje, ki sem jih do tega hipa komaj zdaleč poznal, sem ugledal nenadoma v topli, jasni, ljubeznivi luči, da bi jih povrsti objel in poljubil ter jih prosil odpuščanja. Šele ob žaru ljubezni zagleda človek vse mnogoštevilne črne pege na svoji duši. Nobena ne ostane skrita, nobena ni pozabljena, niti ena se ne dá za zmirom izbrisati. Spovednik odpušča grehe in daje odvezo, srce samo pa ne odpusti nikoli in ničesar, pozna edinole vnebovpijoče grehe, „ki ne bodo odpuščeni ne na tem in ne na onem svetu“. Srce ima svoj poseben katekizem; kar je v šoli in v cerkvi smrten greh, je srcu vesela prigoda; toda smrtnih grehov, ki jih verno zapisuje srce, ni v šolskem katekizmu.

Pil sem v zakristiji mašno vino iz keliha; to ni bil greh, srce ga ni zapisalo. Večerjal sem in nisem pomislil na mater, ki je sedela zunaj na pragu in ni večerjala; to je bil smrten greh.

In še to pravično srce samo je polno hinavščine; še sodnik je grešnik. Kadar zapisuje grehe,

mu je to zapisavanje milo in sladko opravilo; prijetne solze toči ob svoji lastni pravičnosti. Spoznanje nehvaležnosti me je bolelo do krvi, ali ob tisti bolečini se mi je stresalo vse telo v sladkem drgetu. Kajti greh mi je bil pokazal lepoto, ki sem jo žalil, dobrotnost, ki je nisem ljubil.

Veliko prenese človek, to vem sam; par konj bi ne zvelklo tovora, ki ga nosi na plečih že otrok. Ali da se dá trpeti toliko in tako dolgo, kakor je trpela moja mati, je bil čudež, ki si ga še zdaj ne morem natanko razložiti. Žena je devetkrat močnejša od moža, mati pa devetkrat devetdesetkrat. Če bi bil rekel svoji materi, da naj mi za ped odmakne Ljubljanski vrh, zato ker preveč tišči na Močilnik, bi ga bila najbrž zares odmeknila. Bog daje materam čudne uganke. Na primer: Kako bi se pripravilo kosilo za osmero ljudi, če ni groša v hiši in če ne dá štacunar niti soli na upanje? Kosilo je na mizi. Skrivnostno gre življenje dalje od dne do dne in se ne ustavi. Strma in grapava je pot, težek je voz; na vozu sedé otroci, osmero jih je; jedó in pijó, smejó se in kričé; mati je vprežena; če bi se odpočila, če bi stopila prepočasi, bi ji švrknilo preko sključenih pleč: „Hej, potegni!“ Tam kje pod visokim klancem omahne. Omahne in umrje. In še umreti jo je sram; zdi se ji, da je storila krivico tistim, ki so živeli od njenega življenja. —

Dolgo v noč nisem spal. Oče in mati sta bdela. Oče je šival mojo obleko, mati je gladila in spravljala moje perilo. Vroče in zatoхло je bilo v izbi.

„Naj bi šel rajši za hlapca!“ je rekel oče. Mati je molčala.

Ko sta vpihnili luč, je žarko zasvetil mesec skozi okno; tako bela in sijajna je bila mesečina, da bi bil lahko bral ob nji. Vedel sem, da bo treba zgodaj vstati, zato sem zatisnil oči, da bi zaspal. Kadar jih nisem klical, so potrkale sanje same na trepalnice in toliko jih je bilo, da sem izbiral med najslajšimi; ali kadar sem jih vabil in prosil, ni bilo glasu od nikoder. Pusto in težko mi je bilo srce.

Okrenil sem se, da bi zastrl okno, ker mi je sijala rezka mesečina še skozi trepalnice. Ugledal sem mater, ki je klečala ob svoji postelji. V mesečini je bil njen obraz bel in čist, kakor od kamna. Tudi ona se je ozrla name.

„Kaj ne spiš?“

„Ne morem!“

Vstala je, stopila k meni ter me pokrižala; koj nato sem zaspal. Ko sem se ob rani zori vzdramil, sem imel lica vsa mokra od solz. —

XIII.

Karkoli je človek kdaj mislil in občutil, ne izgine brez sledu. Tiste štiri stene, med katerimi je živel en sam dan ali deset let, so nagosto popisane z njegovo pisavo; kadar se vrne, spozna pisavo, razloči besede in je mahoma tisti, kakor je bil. Noben vzklik ne izgine, noben vzdih, nobena solza in noben smehljaj. Roka božja piše sproti povest človeka, kleše jo v kamen.

Če hodiš po cesti, po kateri si romal pred zdavnimi leti, še v zgodnji mladosti, cveto ob vsi poti spomini, tako živi, da se nekdanja ura po nevedoma zlije z zdanjo: še si tisti, kakor si, in hkrati si tisti, ki je bil. Bolečina prejšnjih dni se združi z ono, ki jo nosiš seboj — smehljaje se objame dvoje lepih sestra. Minola in zdanja bridkost je v smehljaju ublažena, umirjena, od velikonočnega solnca obžarjena.

Vsa pokrajina ob cesti, ki drži z Vrhnike v Ljubljano, je posuta s spominskim cvetjem, kamorkoli se ozrem. Z mojimi besedami me pozdravljajo zeleni holmi na levi, na desni prepeva moje pesmi prostrani máh. Še vsak kanton kraj ceste je moj prisrčen prijatelj ter mi pripoveduje vesele in žalostne zgodbe.

To je bila prva pot.

„Vstani!“ sem zaslišal glas iz daljave.

Mati je stala kraj postelje, pogledal sem jo ves prestrašen.

„Kaj že?“

Zgodnje jutro je bilo, jesensko jutro, megleno in hladno. Truden sem bil, razmučen, rad bi spal.

„Kaj že?“

Vse veselo pričakovanje, vse prešerno zupanje, vse sanje o velikem življenju, vse se je do kraja razstopilo v rosi jesenskega jutra. Duša se ti je bila koprneča, ponosna in pogumna vzdignila do bleščečega vrha gore; ko zaslišiš zvonki ukaz: „Pojdi!“ — omahneš in trepečeš: „Kaj že?“

Dišeča kava je bila na mizi, zraven skodelice bel kruh. Oblačil sem se počasi in zlovoljen. Sveže perilo se mi je zdelo mrzlo in trdo, novo oblačilo preohlapno, težko in nerodno. Sam sebi sem bil tuj in grd, kakor da sem bil še kožo in misli in srce preoblekel. Oni drugi je bil tam pri Sveti Trojici in v Močilniku in v Rétoevju; tá, ki sedi v novi obleki za mizo in pije dišečo kavo in lomi bel kruh, nima ne radosti, ne žalosti; zavržen kamen je. Čisto na dnu je kljuvalo neprestano in hitro, so šepetale besede, ki so bile tako plahe, da si niso upale klicati na glas. Če živi osat ob kolovozu, kako da bi kamen ne živel?

Voz je ropotaje ustavil pred hišo.

„Ali bo kaj?“ je poklical voznik.

Cule so bile pripravljene.

„Pojdimo v božjem imenu!“ je rekla mati.

Toliko, da smo si segli v roko z očetom, z brati in sestrami; takega nismo bili vajeni, tudi ne da bi se poljubavali, se lizali ter se cmerili za vsak nič. Kar je, to je; vse drugo bodi zaklenjeno in se ne prikaži nikomur! Drevo ne stoka in ne vpije, če mu sekaš vejo za vejo od živega debla; še ne umrje ne vselej.

Voznik je bil drobnikast, zmirom v dve gube sključen, hudo godrnjav človek; rekli smo mu Striček. Če še živi, mu daj Bog dočakati sto let in čez; če pa je umrl, mu izlij usmiljena roka ob vsaki sedmini čašo vina na grob! Marsikdaj je capljajočega študenta ob slabem vremenu za vbogajme stlačil med cule in žaklje.

Zadnja potnika sva bila; voz je bil do kraja naložen in nabasan, voznik je pognal.

Čudo božje — Vrhnika, ti gosposko, nedeljsko deklo, kako si daljnolepa! Jaz, ki sem ves tvoj, sem te gledal s široko odprtimi očmi, videl pa te nisem nikoli; še zdaj te gledam, kakor da bi se mi bleščalo, kakor da bi le zdaj in zdaj, migljaje in trepetaje, zablislil tvoj beli sijaj iz daljine!

Ko se je zibal voz počasi in ropotaje skozi trg, se mi je zdelo, da se vozimo po čisto tujem kraju. Cerkev svetega Lenarta sem pogledal za-

čuden, kakor da se je bila šele v tistem trenutku vzdignila iz tal ter se plaho stisnila pod klanec. Cesta se mi je zdela zelo široka in kakor za procesijo pometena; hiše so bile visoke, bele in tihe. Na obeh straneh so molčali vrtovi, do vrha ograjeni in zastraženi, da bi jih ne motil nevreden popotnik še z nečistim pogledom ne. Kdo se izprehaja tam po samotnih gredah, pod brezkončnimi sencami?

Na dušo mi je takrat legla žalost, široka in tiha, kakor to ravno polje. Bila je njiva, ki jo je Bog kasneje bogato posejal; bila je odprta shramba, ki jo je Bog do vrha napolnil; bil je začetek poti, ki se je po klancih in nižinah in samotah vila brez kraja . . . Kadar se spomnim na tisto vožnjo, me zgrabi bolečina, ki ji drugače ne maram dati besede. Vrhniški otrok bi ne smel po svetu, bi ne smel med tuje ljudi, že navsezgodaj se ga drži tisti oklep ošabnosti, samozavesti in vsegavednosti, ki mu dela nerodo ob vsakem koraku in vse žive dni. Milost božja — pod tem donkihotskim oklepom trepeče nebogljen otrok! Prešernost njegova je kakor slovenska pesem, ki se smeje na glas, zato da bi zatajila ihtenje.

Je pa davi slanica pala
na zelene travnike,
je vso travco pomorila,
vse te žlahtne rožice . . .

Pa kaj to nam, ki smo Vrhničani!

Tra - la la - la la - la lom . . .

Zgrudil se je vitez v junaškem turnirju. „Umril je mož!“ Kaj še — umrl je otrok! Odprite vizir — kri je že črna in trda, na golih licih pa se še niso posušile solze! —

Vso pot nisva govorila z materjo nobene besede, gledala sva obadva naravnost. Počivali smo skoraj pred vsako krčmo; konja sta zavila kar sama ter se ustavila, kjer je bilo treba.

„Peš bi človek prej prišel!“ so se jezile ženske.

„Pa bi bile šle peš!“ je rekel Striček.

Že se mi je zdelo, da slišim zamolklo bučanje, ki se bliža in je zmirom silneje. Kamen, ki je bil v mojem srcu, se je zganil, da me je zbolelo. Kar nenadoma so se vzdignile tik pred nami ogromne hiše, begali so ljudje vsekrižem, zasopli in brezumni, jaderno so drčali vozovi na vse strani, široko zevajoč, nagnusno hropeč nas je pogoltnilo mesto, meni prestrašenemu neusmiljeno in grozno v svoji črni brezmejnosti.

„Nazaj, mati, nazaj!“

Nikoli več!

XIV.

Ko sem pisal prvo poglavje teh spominov, nisem nameraval nič višjega, kakor prijetno zabavati sam sebe in še koga drugega poleg. Hotel sem ogrniti svoji zgodnji mladosti haljo Pierrotovo. Ali koj sem začutil, da bi tako ravnanje ne bilo spodobno. Zazdelo se mi je, da imam živega otroka pred seboj, da ga božam po kuštravih laseh, mu gledam v velike, svetle oči in govorim po domače z njim. Prvo in poglobitveno, kar otrok zahteva od tebe in kar mu moraš dati, pa je spoštovanje. Kadar se ti zdi otroško početje nespametno in brezkoristno, tedaj premisli, da se zdi otroku tvoje početje še mnogo nespametnejše in brezkoristnejše, in otrok se moti malokdaj, večkrat se motiš ti, starec, ki si že pohujšan in nagnit.

Kakor sem spoznal, da mora o svoji mladosti spoštljivo govoriti, kdor se noče zaničevati sam, je bilo delo težko, se mu je beseda uprla. Spoštovanje ne prenese nobene laži, ne zavijanja, še pretiravanja ne. Najhujše je, da tudi ne prenese prikrievanja. Bilo pa bi treba nadčloveške moči, nadčloveškega samospoznavanja, bilo bi treba neusmiljenja do sebe, da bi človek do celega razgalil svojo dušo pred svetom, da bi jo pokazal v nežni rasti, razkril najtanjše ko-

renine svojega bitja, otipal brez sramu in brez strahu vse zgodnje kali poznejših zmot in grehov. Tolike moči jaz nimam, niso je imeli možje, ki jim do kolen ne sežem.

Jean Jaques Rousseau je imel pošteno namero, da bi pokazal ljudem svojo mladost takšno, kakoršno je videl sam. V tej svoji nameri pa je ravnal kakor nepremišljen oče, ki v nagli jezi zgrabi otroka za lase in ga trešči ob tla, nato pa ga pobere, ga objame in poljubi ter se cmeri z njim. Naprtil je svoji ubogi mladosti toliko različnih grehov, kolikor si jih je le mogel izmisliti, nazadnje pa je vse te grehe z globoko učenostjo razložil in opravičil. Ob njegovih samoizpovedih obide človeka tisti občutek, ki je za pisatelja najstrašnejša obsodba: ne verjame mu.

Zadnjič sem bral v rokopisu obširne samoizpovedi Janeza Trdine. Tega moža povzdiguje visoko nad nas vse velika in lepa čednost, ki je nihče ni imel in nima v toliki meri kakor on, tista čednost, ki je pravo merilo za človeka in umetnika; ime ji je odkritosrčnost. Brezobzirno pravičen je bil do sebe, usmiljeno pravičen do drugih ljudi. Noben pisatelj še ni bil tako poklican in sposoben, da sam razkaže svoje življenje. Ali kazi ga, da nikoli ne more zatajiti starokopitnega šolmaštra, ki hodi po svetu in ponuja lepe nauke, kakor Ribničan rešeta. V svojem življenjepisu daje zelo pametne

in zelo stroge nauke svoji lastni mladosti, časih ji celo s palico požuga. Zato se mi zdi, da podoba te mladosti ni čisto resnična, da jo je bil popačil šolmašter.

Če se je takim možem roka tresla, ko so risali svoj obraz, kako bi se ne tresla meni? Ko sem pregledal ta poglavja, sem se začudil nemalo: Kdo je to? Kaj sem zares jaz? Ali ni le moj ubogi Jure, ki je hodil po drva v Blatni dol? Ali ni moj nebogljenec Marko, ki je nesel težki križ pred procesijo? Ali ni moj sirotni idealist Peter Novljan iz hiše smrti? Če so se rodili iz mene vsi ti nesrečni, zmirom zamišljeni, prezgodaj dorasli otroci — kaj ni tedaj njih lice moje lastno in pravo lice? Čemu še življenjepis?

Odgovor na taka vprašanja je lahek, vesel pa ni: Novelist ne more pisati o svojem življenju. Če je kaj prida, je vsaka novela kos njega samega, kaplja njegove krvi, poteza na njegovih podobi. Objektivne umetnosti ni in je ne more biti, dokler je umetnost delo in dih človeka. Kdor je umetnik, kleše v kamen od začetka do konca sam svoj obraz. In verno misli, da je bil izklesal podobo Venere ali Mojzesa. Pa mu ukaži: „Izkleši, umetnik, še svoje lice!“ Roka se mu bo tresla, podoba ne bo resnična. Ali bo presvetla, ali bo pretemna, resnična ne bo in nikoli ne more biti. Zato ne, ker je človeka strah pred samim seboj. In ta strah je poglavitni izvirek vsake umetnosti.

Umetnik je tisti otrok, ki poje v gozdu, da bi ne skoprnel od strahu. Ne išče se — ušel bi si rad.

Tudi ko bi človek imel tisto moč in tisti pogum, da bi sam posegel v globočino svojega bitja — do dna bi ne segel, ker dna ni. Prepad se odpira do prepada, brez kraja. Vsaka misel je blisk iz večnosti, je hči in mati legijonov. Če si jo za silo vkoval v besedo, še legijone vkuj! Drugače podoba ne bo popolna in resnica bo laž.

S poštenimi očmi gledaš na svoje življenje, rad bi ga pregledal in prevozil do zadnje štacije. Strahoma spoznaš, da ni nikjer te zadnje štacije, da se voziš v večnem kolobarju. Izpovej se še tako vestno in verno, zmirom ti bo v srcu kljuval grenki očitek, da si bil nekaj sila važnega pozabil povedati; ne le nekaj važnega, temveč celo najvažnejše, tisto poglavitno stvar, zaradi katere edine si se bil napotil k spovedniku. Ah, in kadar se izpoveš še tega greha, občutiš iznova, da tudi ta ni bil tisti veliki greh; kakor gora vzraste drug za njim.

Napiši po vesti in veri, kako si živel, kaj si videl, kaj si mislil in govoril en sam dan. Če hočeš biti tako odkritosrčen, da bi ne povetil oči pred samim Bogom, boš pisal do groba zgodovino tistega enega dne. In razodel boš tolike strahote, da bodo ljudje najprej tebe kamenjali, nato pa drug drugega. In če bo ka-

teri ostal, bo od prevelike radosti skoprnel ob nezaslišanih lepotech, ki si mu jih bil razodel.

Take in še hujše misli so mi zagrenile to delo, dokler mi nazadnje niso izpulile peresa. Le nekaj mi je še na srcu. Nekdo je rekel, da si pišem nekrolog, nekdo drugi pa mi je kar očital, da si pojem slavo še ob živem telesu. Na nekrolog zazdaj še ne mislim in tudi mislil ne bom vse do tistega dne, ko si mi bodo zagabile ženske in se mi bo ustavilo vino; slavo pa sem že od nekdej rajši drugim pel nego sebi. Zdi se mi, da bi bilo koristno, če bi vsak človek očitno povedal o svojem pravem življenju vse, kar more. Nikakor ne zato, da bi se razkazoval po vlačugarsko, tudi zato ne, da bi pisal povesti ljudem v pouk in zabavo, temveč edinole, da se razgleda sam po prostranih poljanah svoje duše, da sega mukoma in trepetoma iz prepada v prepad svojega bitja, da išče dna.

To pa je tudi vzrok, da bom kljub vsem pomislekom in dvomom, ki sem jih razložil, kdaj pozneje še nadalje pisal te mladostne spomine. Morda kmalu, morda čez dvajset let, če mi jih Bog da še toliko dočakati.

DESETICA.

Časih leže človeku mrko in težko na dušo, tiha, nerazločna groza, ki mu vzame vso moč, vso radost, vse zaupanje. Grenkobe vsakdanjega življenja so nenadoma silne, neznosne; oglasi se vest, udari na srce kakor kladivo in vsi grehi do najmanjšega, že pozabljeni, planejo črni pred oči. Čemu še živeti? Saj je vse, vse, vse izgubljeno . . . In plaha roka se izteza trepetajoč po roki posestrimi, plaho oko se ozira in išče prijaznega odzdrava.

Ta ura ni sojena samo človeku, ki je bil prehodil dolgo pot in zasluti smrt in grob. Ob najlepšem jutru dihne mrzlo na dušo, da telebnejo vse misli na tla kakor od kamna. Potrka z železnim prstom ob veselem večeru, v glasni družbi; roka, ki je držala kozarec, omahne, oči se razširijo, smeh oledení na ustnicah . . . Tudi otrok časih nenadoma sredi tihega igranja zakriči, vztrepeče in se v neznanem strahu oklene matere.

Dvanajst ali trinajst let mi je bilo; hodil sem v tretji razred realke. Nekega jesenskega jutra sem se rano vzdramil; danilo se je komaj, v izbi je bil somrak. Velika je bila izba, ali vendar se mi je zdela tisto jutro ozka in tesna, vsa na-

tlačena in nametana, kakor ob selitvi. Štiri postelje so stale ob stenah, med njimi police za knjige, veliki leseni kovčegi, skrinjam podobni, omare za obleko, na sredi ogromna miza, s knjigami in zvezki pokrita; vse to je dobilo v somraku čudne, popačene, nekako sovražne oblike in je napravilo vtis nepopisne revščine in žalosti. Na ostalih posteljah so ležali moji tovariši; vsi so še spali trdno jutranje spanje; lica vroča, puhteča, usta napol odprta. Starejši so bili od mene; že drugo leto smo stanovali in spali v eni izbi, pa jim nisem bil pravi tovariš; gledali so me postrani, sam ne vem zakaj. Kmečki sinovi so bili, krepki, glasni, veseli; v meni pa je bilo, nekje čisto na dnu, nekaj grenkega in pustega, kar se je morda ponevedoma razodevalo tudi v besedi in v očeh.

Na okna je potrkaval dež, čisto potihoma, kakor z mehкими prsti; lilo je že teden dni v dolgih, tenkih curkih; tisti dež, ki napravi človeka otožnega, topega, mu zastre vse vesele podobe in mu pokaže druge, neznane, v sive halje zavite. V izbi je bil vzduh težak in zatohel; dišalo je kakor po ostankih slabe večerje, po dežju, po neumitih, potnih telesih, po strupeni sapi bolnikov.

Vse to sem videl in občutil v enem samem trenutku; in vsega me je presunila grenka, neusmiljena boleost. Ta težki, strupeni sopuh v izbi mi je bil nenadoma kakor podoba in znamenje

mojega življenja. Vsega življenja, od prvih žalostnih spominov pa do konca, daleč v brezupno, prihodnost, ki sem jo videl razločno pred seboj. Tako me je bilo groza, da sem si komaj upal dihati; ležal sem čisto mirno, oči široko uprte v somrak. Bilo je kakor v sanjah, ko človek v enem samem hipu prehití leta in desetletja — ena sama podoba je, v enem samem okvirju, a lic je tisočero, bele oči strmé trdo, kakor iz večnosti. Vse grenke ure se vračajo in devetkrat hujše jih občuti srce v spominu, nego jih je občutilo prvokrat. Daleč gre spomin, vse zastore odgrne. Spominjal sem se dogodkov, ki so se vršili, ko sem bil komaj dobro shodil in so me še oblačili v dolgo neokretno krilce. Povrnili so se večeri, ko sem zaspal z objokanimi očmi; povrnila so se jutra, ko sem se vzdramil in nisem odprl oči, da bi ne videl dneva, da bi ga nikoli več ne videl. Malodušnost se je prelila v obup, v nemo grozo pred življenjem, v spoznanje, da drži pot nevzdržema nizdol, v brezdhanjo globočino, in da ni rešitve. Ne jekniti nisem mogel, ne zastokati; tiščalo mi je srce z neusmiljeno silo.

Gospodinja je stopila v izbo.

„Fantje, kvišku!“

Velika je bila in debela, v lica zabuhla; bal sem se je kakor nečesa sovražnega, zlohotnega; in ona je to najbrž vedela, ker me tudi sama ni imela rada. Tisto jutro pa mi je bila še strašnejša, ogromna kakor gora, temna in tuja; vztre-

petal sem, ko me je ošvignila z malimi sivimi očmi; in vstal sem hitro.

Zeblo me je, ko sem se oblačil; in lačen sem bil; zajutrnica nisem imel, drugi trije so ga imeli; iz kuhinje je prijetno dišalo po kavi. Doma sem pravil, da mi dajejo jutranjo kavo tam nekje na šentpeterski cesti, pa ni bilo res; grenko in čudno se mi je storilo, ko sem ugledal na mizi velike in polne skodelice, iz katerih se je sladko in toplo kadilo; poleg vsake skodelice je bil kos belega kruha, skorja rumena, lepo zapečena, da bi zahrustala med zobmi.

„Kaj bi zdaj in kam bi?“ sem pomislil. Doma nisem mogel ostati in bi tudi ne bil maral; rajši v mrtvašnici o polnoči. Na okno je tiho potrkaval dež; če bi hodil po ulicah le pol ure, bi bil premočen do kože in vsi bi vedeli kako in kaj. Šole pa me je bilo strah; učenje mi ni delalo skrbi, ali vse mi je bilo tam tuje, neprijazno; stal sem pred učiteljem kakor razbojnik pred sodnikom.

S knjigami pod pazduho sem stopil na ulico. Koj mi je stopila vlaga v čevlje in stresel me je mraz. Dež mi je pršil v lice, knjige sem skrnil pod suknjič. Ulice so bile žalostne, sive; vse sivo, hiše, ljudje, misli, ves svet; tlak je bil spolzek, po cestah so se nabirale in prelivale velike luže; če je šel voz mimo, je škropilo na obe strani in ljudje so se umikali; neba ni bilo, do mokrih streh je visela siva megla. Ljudje, ki

sem jih srečaval, so bili vsi mrki, nepriljudni, kakor da bi skrivali za čelom temne misli, nelepe skrbi; hiteli so mimo, vsi so gledali v tla.

Nisem šel naravnost proti šoli, prezgodaj je še bilo. Hodil sem po ulicah, gledal pa nisem nikamor, ničesar nisem iskal. Časih je zadišalo iz odprte pekarnice po gorkih, svežih žemljah, po tistih zlatorumenih; zahrustaš enkrat, pa je ni. Dežilo je tiho; iz cevi ob oglih je curljalo, luže so rasle, prepregale so ceste od tlaka do tlaka; kakor sem stopil, je zažmečilo in voda mi je brizgala v čevljih že iznad prstov.

Šolsko poslopje je bilo zelo visoko in zelo gosposko; bil sem pred njim kakor berač pred gradom. Okna so gledala mrko in strogo kakor učitelji. Ko sem stopil v vežo, sem povetil glavo in hudo mi je bilo. Tako bi človek stopil v sovrážnikov hram, roke zvezane na hrbtu, ves ubog in ponižan. Noge so mi bile težke, šel sem počasi po stopnjicah, vpognjen, kakor hodijo starci.

V šolski sobi je bilo zelo toplo; ali dišalo je tuje, neprijetno, Bog sam vedi kakor po besedi: „Ruhe!“ Ko je človek ugledal te redno in skrbno razvrščene klopi, naenkrat ni bil več človek, temveč učenec in številka v razredni knjigi. Bolest ti kljuje v srcu, ti bije na tilnik, ti pa preišluj, kedaj da je bil rojen Klopstock.

Nič nisem vedel, kateri učitelj je bil in kaj je govoril; ves čas je bila ena sama misel v meni: „Bodi konec, saj ni nič; nehaj!“ — Poleg

mene je sedel moj debeli tovariš, sin ljubljanskega krčmarja, in je neprestano jedel. Skrival se je za široki hrbet svojega prednika in je jedel. Okrogel, zalit obraz je imel in hudobne, skope oči; tolste roke so bile zmirom mastne, ker je jedel, jedel. Meni je bilo v prsih suho in prazno, jezik mi je bil trd.

Ob desetih, ob uri počitka, so vstali vsi, da bi si šli kupit klobasic k vratarju ali prebegat se po dvorišču. Jaz nisem vedel kam. Grabilo me je za srce, da sem sam, čisto sam. Najrajši bi bil zaklical, kakor sem bil otrok: „Bog, daj mi umreti!“

Prišel je tovariš in je rekel: „Ti, zate je pismo!“

Res je bilo na deski napisano moje ime. Šel sem, starec, s težkimi, trudnimi koraki k vratarju.

Ko sem pismo dobil, so se mi roke tresle in skril sem se k oknu, da bi ne videlo tega svetega pisma nobeno nevredno oko. Črke velike, ljube, neokretne so razodevale materino roko. Odpiral sem počasi, in čisto čudno, veselo in težko mi je bilo pri srcu. Tam so bile spet tiste velike, težke, neokretne črke: „Ljubi sin!“ Zakaj mati se je bila šele od nas otrok naučila pisati; zato da bi je ne bilo sram. Ko sem razgrnil pismo, je zaklenketalo na tleh; sklonil sem se in sem pobral; desetica je bila.

Tista tenka, ogoljena srebrna desetica, ki jih že zdavnaj ni več. Ko sem jo vzel v roko, me je obšlo kakor milost božja. Vse je vztrepetalo, vzplapolalo v meni, vzdignilo me kvišku, kakor v plamenu ljubezni. Videl sem tisto ljubo, velo, trepetajočo roko, ki je držala med prsti poslednjo desetico ter jo naposled spustila v pismo. Zakaj desetica je bila poslednja, to sem vedel, kakor da je bilo na nji sami napisano.

Skril sem se čisto v kot, da bi me nihče ne videl. Iz srca, iz prsi, iz vsega telesa mi je planil jok, stresal me kakor v vročici. Ali ko sem se vračal po stopnicah v šolsko izbo, je bilo v meni svetlo, svetlo. Iz daljave je videla mati mojo boleost in se je smehljaje ozrla name, kakor se ozre samo ljubo solnce. In glej, čudo nebeško — res so se bili razmeknili oblaki in veselo solnce je zasijalo skozi okno. —

Matere ni več, tistih starih desetih tudi ne, in dnevi so zdaj mračni in pusti vse do noči.

SKODELICA KAVE.

Velikokrat v svojem življenju sem storil krivico človeku, ki sem ga ljubil. Taka krivica je kakor greh zoper svetega duha: ne na tem, ne na onem svetu ni odpuščena. Neizbrisljiva je, nepozabljiva. Včasih počiva dolga leta, kakor da je bila ugasnila v srcu, izgubila se, utopila v nemirnem življenju. Nenadoma, sredi vesele ure, ali po noči, ko se prestrašen vzdramiš iz hudih sanj, pade v dušo težak spomin, zaboli in zapeče s toliko silo, kakor da je bil greh šele v tistem trenutku storjen. Vsak drug spomin je lahko zabrisati s kesanjem in z blago mislijo — tega ni mogoče zabrisati. Črn madež je na srcu in ostane na vekomaj.

Rad bi človek lagal sam sebi v dušo: „Saj ni bilo tako! Le tvoja nemirna misel je iz prosojne sence napravila noč! Malenkost je bila, vsakdanjost, kakor se jih sto in tisoč vrši od jutra do večera!“

Tolažba je zlagana; in človek občuti sam in z grenkobo, da je zlagana. Greh je greh, če je storjen enkrat ali tisočkrat, če je vsakdanji ali nepoznan. Srce ni kazenski zakonik, da bi razločevalo med pregreškom in hudodelstvom, med ubojem in umorom. Srce ve, da „zavratnež ubija

s pogledom, z mečem junak“; in rajše bi dalo odvezo meču nego pogledu. Tudi ni srce katekizem, da bi razločevalo med malimi in naglavnimi grehi, da bi razločevalo med njimi po besedi in zunanjih znamenjih. Srce je pravičen in nezmotljiv sodnik. Sodi in obsodi grešnika po skriti, komaj zavedni kretnji, po hipnem pogledu, ki ga nihče ni opazil, po neizgovorjeni, komaj na čelu zapisani misli; celo po koraku, po trkanju na duri, po srebanju čaja. Le malo grehov je napisanih v katekizmu in še tisti niso poglobitni. Če bi bilo srce izpovednik — dolga in strašna bi bila izpoved!

Odpustljiv je greh, ki ga je mogoče povedati z besedo, izbrisati ga s pokoro. Težak in pretežak, do zadnje ure krvaveč je greh, ki je ostal samo v srcu, kakor spomin brez besede in brez oblike. Le sam sebi ga človek izpoveduje, kadar strmi v noč in mu je odeja na prsih težja od kamena.

„Ne kradel nisem, ne ubijal, ne prešeštoval; čista je moja duša!“

Lažnivec! Ali nisi lupil jabolka, ko si šel mimo lačnega ter si ga pogledal brez sramu? Hujše je bilo, nego da si kradel, ubijal in prešeštoval! Pravični sodnik, srce, bo rajše odpustilo ubijalcu, ki je gredoč pod vislice pobožal joka-jočega otroka, nego tebi čistemu! Zakaj srce ne pozna malenkosti in tudi ne paragrafov . . .

Pred petnajstimi leti sem prišel domov in sem ostal doma tri tedne. Ves tisti čas sem bil

potr in zlovoljen. Stanovanje smo imeli пусто; v nas vseh je bilo, zdi se mi, nekaj težkega, odurnega, kakor vlažna senca.

Prve noči sem spal v izbi; včasih sem se po noči vzbudil, pa sem videl v temi, da je bila mati vstala iz postelje in da je sedela za mizo. Čisto mirno, kakor da bi spala; dlani je tiščala k čelu, njen beli obraz se je svetil, tudi če je bilo okno zagrnjeno in ni bilo zunaj ne lune, ne zvezd. Poslušal sem natanko in sem razložil, da to ni sopenje spečega, temveč mukoma zatajevano ihtenje. Odel sem se preko glave; ali skozi odejo in tudi še v sanjah sem slišal njeno ihtenje.

Preselil sem se pod streho, v seno. V ta svoj dom sem plezal po strmih, polomljenih stopnicah, lestvi podobnih. Postlal sem si v senu, pred vrata na klanec pa sem si postavil mizo. Razgled moj je bil siv, razglodan zid. V zli volji, v potrnosti in črnih skrbih sem pisal takrat svoje prve zaljubljene zgodbe. Siloma sem vodil svoje misli na bele ceste, na cvetoče travnike in dišeča polja, da bi ne videl sebe in svojega življenja.

Nekoč sem si zaželel črne kave. Ne vem, kako mi je prišlo na misel; zaželel sem si je. Morda le zategadelj, ker sem vedel, da niti kruha ni doma, kaj šele kave. Človek je v sami razmišljenosti hudoben in neusmiljen. Mati me je pogledala z velikim, plahim pogledom in ni odgovorila. Pust in zlovoljen, brez besede in

pozdrava sem se vrnil pod streho, da bi pisal, kako sta se ljubila Milan in Breda in kako sta bila obadva plemenita, srečna in vesela.

„Roko v roki, obadva mlada, od jutranjega solnca obžarjena, v rosi umita . . .“

Začul sem tihe korake na stopnicah. Prišla je mati; stopala je počasi in varno, v roki je nesla skodelico kave. Zdaj se spominjam, da nikoli ni bila tako lepa, kakor v tistem trenutku. Skozi vrata je sijal poševen pramen opoldanskega solnca, naravnost materi v oči; večje so bile in čistejše, vsa nebeška luč je odsevala iz njih, vsa nebeška blagost in ljubezen. Ustnice so se smehljale kakor otroku, ki prinaša vesel dar.

Jaz pa sem se ozrl in sem rekel z zlobnim glasom:

„Pustite me na miru! . . . Ne maram zdaj!“

Ni še bila vrhu stopnic; videl sem jo samo do pasu. Ko je slišala moje besede, se ni genila; le roka, ki je držala skodelico, se je tresla. Gledala me je prestrašena, luč v očeh je umirala.

Od sramu mi je stopila kri v lica, stopil sem ji nasproti s hitrim korakom.

„Dajte, mati!“

Prepozno je bilo; luči ni bilo več v njene oči, smehljaja ne več na njene ustnice.

Popil sem kavo, pa sem se tolažil:

„Zvečer ji porečem tisto besedo, tisto ljubeznivo, za katero sem ogoljufal njeno ljubezen . . .“

Nisem ji rekel ne zvečer, ne drugi dan in tudi ne ob slovesu . . .

Tri ali štiri leta kasneje mi je v tujini tuja ženska prinesla kavo v izbo. Takrat me je spreletelo, zaskalelo me v srcu tako močno, da bi vzkriknil od bolečine. Zakaj srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti . . .

TUJA UČENOST.

Moja mati je bila kmetiški otrok; rasla in dorasla je tako čisto in nedolžno kakor cvet na polju. Ko se je možila, ni znala ne brati ne pisati. Obojega se je učila šele tedaj, ko smo mi otroci doraščali; bdela je po noči, da bi je nihče ne videl. Pisala je z neokretno roko, črke so bile zelo velike; ali še zdaj se spominjam, da je bila njena slovenščina lepa in čista in da nam je popravljala besede.

Ko smo se naučili brati in pisati, smo začeli s slovensko in z nemško slovnico in s težavnimi računi. Mati se je vsega učila z nami. Pretenke in preveč oglate so ji bile nemške črke, nazadnje pa se jih je privadila. Čudno se mi je zdelo, ko sem slišal iz njenih ust prvo nemško besedo, toda preudaril sem takoj: „Mati zna vse, čemu bi nemški ne znala?“

Tako je bilo, dokler smo bili vsi doma; nenadoma pa je seglo med nas kakor silen veter in razkropili smo se na vse strani.

Poleti je bilo, ko sem se vrnil domov; prinesel sem s seboj skladovnico nemških knjig. Trinajst let, mislim, da mi le bilo takrat. Prvo noč sem zaspal ves truden, pa sem se o polnoči vzdramil, ker mi je bila zasvetila luč na trepalnice.

V poluspanju in preplašen sem se ozrl po izbi; mati je sedela za mizo, moje knjige je imela pred seboj.

„Mati, saj te stvari niso . . .!“ sem vzkliknil, pa mi je beseda zastala v grlu kakor od sramu.

„Kaj da niso?“ je vprašala mati; njen mladi obraz je bil ves zardel.

„Tuje stvari so, puste . . . kaj bi ž njimi?“ sem rekel s tišjim glasom. Čutil sem, da sem jo bil užalil, in tudi sem čutil, da vidi ona mojo hinavščino in moj sram.

Držala je knjigo v obeh rokah in je strmela vanjo; zdi se mi, da je bil Goethejev Werther.

„Glej . . . saj sem se učila nemški . . . saj razumem, če kdo na cesti govori . . . ali teh besed ne razumem . . . nobene ne razumem!“

„Saj ni treba, mati, saj ni treba, da bi to razumeli!“ sem ji odgovoril ves prestrašen. „Ni treba tega razumeti!“

Zdaj vem, kar sem takrat le slutil: da je bila mati otrok, bel in čist, ko smo bili mi že oskrunjeni otroci.

Počasi je zaprla knjigo, položila jo je k drugim, nato je stopila k meni.

„Kaj je v teh knjigah?“ je vprašala.

„Tuja učenost!“ sem odgovoril. Samo jezik je tako odgovoril, v mojem srcu pa je bila velika žalost; že ob tisti uri je bilo v njem tisto koprnenje, ki je zdaj zavedno, silno in grenko: „Da

bi bil ko ti, o mati, cvet na polju; da bi nikoli ne okusil spoznanja!“

„Povej mi, kaj pravi ta tuja učenost?“ je rekla mati.

„Sam ne vem!“ sem odgovarjal vznemirjen in zlovoljen. „Vsakemu pravi drugače, kakor je že uho in pamet! Meni pove kaj lepega, komu drugemu pa kvasi in kvanta!“

Mati se je vsa zgrozila.

„Kje si se naučil takih besed? Ta učenost te jih je naučila!“

Sedla je k vzglavju, da so bila njena lica čisto blizu mojih.

„Ali veš, kaj si snoči zamudil?“

„Ne vem!“

„Gledala sem in sem čakala, nazadnje pa si zaspal. Nič nisi molil snoči, še pokrižal se nisi!“

Molčal sem; v mojih mislih pa se je lju-beznivo in sočutno smejalo.

„Mati, mati, otrok ti mladi, nedolžni!“

Zakaj trinajstletni fantje so zmerom brez-verci.

„Še pokrižal se nisi! Truden si bil, ali ne tako truden, da bi roka ne dosegla čela . . . Glej, zdaj vem . . . ko sem se doteknila tiste knjige, sem občutila . . . zdaj vem, odkod tvoje modre besede in tvoj starobni smeh. Tuja učenost ti je segla v srce, napravila te je mlačnega in lenega . . .“

Zaspan sem bil, njene besede pa sem slišal vse in sem jih razumel. Ali toliko hudobne hinavščine je bilo v meni, da sem zatisnil oči ter sopel globoko kakor v trudni dremavici.

Mati je tiho vstala, sklonila se je do moje glave in me je pokrižala na čelo, na ustna in na prsi. Skoz presledek narahlo zatisnjenih trepalnic sem natanko videl njen obraz; in tudi sem videl, da so bile njene oči solzne in da so se ji ustna tresla.

„Na Boga ne pozabi! Na Boga ne pozabi nikar!“

Pokrižala me je vdrugič; tako globoko se je nagnila k meni, da sem čutil na licih toplo sapo iz njenih ust.

„Pri Bogu ostani!“

Nisem se ganil in nisem odprl oči, zaspal pa nisem dolgo. Lepe pa žalostne so bile moje misli:

„O mati! Tvoja duša je brez madeža, kakor solnce na poletnem polju! O mati, otrok svojih otrok, da bi nikoli ne spoznala te sovražne tuje učenosti! O mati, v učenosti ni ljubezni — ti pa si ljubezen sama, že tvoj smehljaj je paradiz, vesel in solnčen, brez črnega spoznanja. V toplem domačem hramu si ostala, mi pa smo prezgodaj odpahnili duri v tujino in mrz!“

Še ko sem zadremal in so moje sanje že zgenile s perotmi, sem videl napol v sanjah njena bela lica in njene otroške, plahe oči. Ne

vem, ali je klečala ob mojem vzglavju, ali kraj peči pod razpelom, ali se mi je vse le sanjalo . . .

— — — — —
Mesec dni pred materino smrtjo sem bral Kreutzerjevo sonato. Svetilka je gorela zaspano, sedel sem poleg postelje in sem bral, kakor berem vsako lepo knjigo: prepiral sem se s pisateljem kakor Jakob z angelom. Mislil sem, da mati spi; ne da bi jo pogledal, sem ji včasi z robcem otrl vroči pot s čela in lic.

Nenadoma je mati izpregovorila:

„Povej, kaj bereš!“

„Nemško je . . . ne morem tako povedati!“

„Beri mi!“

Nemški prevod Kreutzerjeve sonate je bil zelo slab in neroden; bral sem ga v slovenskem jeziku, kakor se mi je zdelo. Mislil sem, da sem bral samo pol ure; ko sem nehal, je bilo preko polnoči. Ves teman in zamišljen sem bil, moje srce je slutilo daljne daljave, najgloblja brezdna izkušenih src.

Nenadoma je vztrepetal materin glas, da me je vsega spreletelo.

„Ni res! Ni res! Tako ni, tako ne more biti!“

„To je le zgodba!“ sem odgovoril začuden in plah. „Morda se ni v resnici zgodilo . . . pa bi se morda lahko zgodilo . . .“

„Ni res! Ni res!“ je vzkliknila mati. „To je tista tuja učenost . . . segla ti je v srce, Boga ti

je ukradla . . . Zdaj jo poznam, že zdavnaj sem jo poznala . . . Bog se te usmili! . . .

Tako je rekla mati mesec dni pred svojo smrtjo . . .

Zdaj, o mati, slišim tvoje besede, zdaj jih razumem. In zdaj je edino, pregrenko hrepenenje v mojem srcu: da bi bil kakor ti, o mati, cvet na polju! Zdaj razumem tvoj bledi strah, o mati, tvoj bledi strah pred sovražno tujo učenostjo! —

VEČERNA MOLITEV.

Ko mi je bilo deset let, sem prvokrat dvomil, da je Bog usmiljen in da posluša človeka, kadar kliče k njemu iz ranjenega srca. Molil sem dolgo v noč; zdelo se mi je, da sem Bogu bližji nego kdaj in da gledajo naravnost name njegove očetovske oči. Naposled sem v molitvi zaspal; ko sem se vzdramil, ni bilo tolažbe iz nebes in še grenkejša je bilo življenje.

Deset let kasneje je moja mati obolela. Takrat sem bil tako dozorel, poln spoznanja in učenosti, kakor so vsi dvajsetletni fantje. Ni je bilo sence, ki bi jo z lahkoto ne bil obsončil; vse je bilo v meni dovršeno, do kraja dognano, za zmerom utrjeno. Edini moj dvom, edina moja skrb in nadloga je bila ženska. Da me je kdo vprašal, če zahajam k maši in k spovedi, če molim zvečer in zjutraj, bi se mu bil smejal. Moj ponos je bil, da sem šolsko mašo zamujal in da na cesti nisem pozdravljal kateheta. Moje srce je bilo težko, moja glava polna skrbi, moja suknja prosojna, ali rekel sem: „Kaj mi vsakdanjost, dosegel sem spoznanje!“ Tresel sem se od mraza in žalosti, oči so me skelele od pri-tajenih solza, ali zapisal sem besedo: „Kralji v cunjah!“

Tako je bilo ob tistem času, ko je moja mati obolela.

Ker sem bil razumen dvajsetleten fant, sem takoj vedel, da bolezen ne bo kmalu pri kraju in da se bo treba pripraviti. Zato sem zbral svoje pesmi in sem jih prodal. Računil sem, ne vem zakaj, da vstane mati čez poldrugi mesec; ne prej, ne pozneje; da vstane, nisem dvomil.

Minil je teden, minilo jih je troje.

Ko je minil tretji teden, v soboto zvečer je bilo, je mati počasi okrenila glavo in mi je pogledala v obraz z veselimi očmi.

„Ali si molil nocoj?“

Tudi jaz sem jo pogledal tako veselo, kakor pogleda dorasel človek neizkušenega, ljubeznivega otroka, ter sem jo pobožal po licih, ki so bila vroča in potna.

„Molil sem, mati!“

Tako laže dorasel človek neizkušenemu otroku.

Zatisnila je oči; odel sem jo do vratu in sem po prstih stopil iz izbe.

Zunaj je bila topla, tiha jesenska noč; zvezde so sijale; toliko jih je bilo, da sem od žarke svetlobe komaj razločil sinje nebo samo. Kakor sem gledal, se je bočilo to svetlo nebo zmerom niže ter se je v nedoglednost razmikalo na obzorju; in zdelo se mi je, da se vzpenjam v bleščeče nižave sam, da se moje noge ne dotikajo več trde zemlje.

Bolesten vzdih se je oglasil iz izbe. Stopil sem v vežo in sem tiho odprl duri. Mati me je pozdravila z očmi, ki so bile čiste, jasne, ali tako trudne in vdane, da me je izpreletelo do srca. Na mizi je gorela sveča; dremotna luč je sijala na materin beli obraz.

„Kod si hodil, da te ni bilo tako dolgo? . . . Ali je že blizu jutra?“

„Zgoden večer je še, mati!“

„Zunaj je dež . . . trkalo je na okno . . .“

„Lep večer je zunaj, vse zvezde svetijo!“

Mati se je zamislila.

„Zdaj sem kakor na drugem svetu. Meni sivo jutro, vam zlat večer; meni jesenski dež, vam zvezde nebeške. Daleč ste od mene, komaj še vas vidim . . .“

Nasmehnila se je.

„Ali veš, kam gre moja pot, da ste že tako daleč od mene in da vas komaj še vidim?“

Strmel sem vanjo in v obraz mi je puhnilo kakor led.

„Kam, mati?“

Govorila je počasi in tako tiho, da sem jo komaj slišal in razumel, ko sam se klanjal globoko k nji, lice do lica.

„Ali še veš, kako sva takrat hodila v Ljubljano in kako sva se poslovila? Gazila sva sivo blato; dež je lil, da sva se stiskala pod dežnik, premočena pa sva bila obadva. Nič nisva govorila; beseda na ustnih bi bila solza v očeh. Sredi

pota sva se poslovila; meni je bilo poldrugo uro nazaj do doma, tebi toliko do mesta. Stala sva na blatni cesti in sva se držala za roko. Meni je bilo takrat v mislih, da bi se tako poslovila od tebe, kakor se poslavljajo mestni ljudje, da bi te poljubila; pa me je bilo sram. Samo adijo sva si rekla, še v oči si nisva pogledala. Ti si vzela dežnik, jaz pa sem se vsa ogrnila v tisto sivo ruto, ki je bila težka od dežja. Ko sva bila že daleč, sva se okrenila obadva hkrati. Stala sva dolgo, nič si nisva zaklicala, nisva se genila... Ali veš, kam je držala najina pot, ko sva šla dalje, obadva zasolzena, upognjena, trudna? Tja je držala najina pot, odkoder ni več poti nazaj... in obadva sva vedela, kam drži najina pot... Kar sem takrat občutila, občutim vse nocoj; občutim, da je končana ta težka pot, hvala usmiljenemu!"

Pokleknil sem pred njeno posteljo, njene roke sem držal v svojih. Mati je mirno spala, njene ustnice so bile nalahko odprte, njena lica so bila čista in bela, vsa deviška. Spala je; zdaj pa se mi zdi, da je slišala vse moje besede in misli, mojo zadnjo večerno molitev.

Deset let je bilo, da nisem molil; tisto noč sem klečal in sem sklenil roke in sem klical Boga. Trepetaje sem ga klical, vsegamogočnega, klical sem ga do jutra. Ob belem jutru sem naslonil glavo na blazino in sem zaspal ves utolažen in veren.

Tri tedne po tistem večeru je mati umrla. Ko sem jo poljubil na mrtve ustnice, ki so bile še mehke in gorke, ni bilo nič žalosti v mojem srcu. Bila je strašna misel, ki mi je ležala v prsih trdo in težko kakor črn kamen: Bog me je ogoljufal za molitev in vero, Bog je prelomil besedo! —

Po noči sem bdel sam ob njeni postelji. Roke je imela sklenjene na prsih, tik ob njenem vzglavju je gorela sveča. Vzel sem papir, da bi jo risal, kakor se mi je roka tresla. Ko sem gledal dolgo in mirno na njene ustnice, so se odpirala vrata moje duše in izlila se je nanjo svetloba iz nebes. Materine ustnice so se smehljale; v tistem smehljaju je bila moja večerna molitev in plačilo zanjo; Bog jo je slišal ter jo uslišal po svoji modrosti.

NJENA PODOBA.

Ne vem, ali sem že napisal, ali sem le pravil, kako se je zgodilo z njeno podobo. Kolikor bolj je spomin grenak in bolesten, toliko pogosteje zaboli v srcu.

Mati se nikoli ni dala slikati. Ko je ležala na mrtvaškem odru, sem se spomnil, da jo bodo zakopali, nasuli na rakev težko in visoko gomilo in da nikoli več ne bomo videli njenega obraza.

Sam sem bedel ob nji. Tako globoka je bila tišina v izbi, da sem skoraj slišal svoje žalostne misli. Časih je zaprasketala sveča, plamen je švignil višje ter je obžaril njen obraz in njene roke, ki so se bele in trde oklepale razpela.

Poiskal sem papir in svinčnik, da bi risal njen obraz, kakor je bil tih in miren v smrti. Začel sem težko in trudoma, ker se mi je roka tresla in so me oči skelele od zatohlega vzduha. Pod temnim zelenjem se je svetil obraz, kakor iz belega kamna izklesan. Ob poslednjem vzdihu se je bila nasmehnila in tisti smehljaj je ostal na ustnicah.

Bral sem nekoč, kako je umiral svet mož. Vsa izba je bila polna sorodnikov, prijateljev in občudovalcev, jok in stok se je razlegal prav na cesto. Ali v tistem trenutku, ko je sveti mož

izdihnil, so prestrašeni pobegnili sorodniki, prijatelji in občudovalci ter se niso vrnili. Obraz se mu je bil nenadoma spačil, ves drug je bil, prejšnjemu čisto nič podoben, kakor da je bila pustna krinka padla od njega. V poslednjem hipu se je grešna duša razgalila, kajti smrt ne pozna laži in hinavščine.

Tista zgodba je resnična. Kadar se tiho zapro duri za življenjem, izreče vest svojo pravično in neizprosno sodbo; in ta sodba je z razločnimi črkami napisana na čelu, na licih in ustnih. Če bi hotel risati dušo in skrito misel človeka, bi ga risal spečega, rajši mrtvega. Poznal sem jih, ki so prestrašeni planili iz spanja, ko so začutili na čelu pogled izprašujočih, bdečih oči. Tako bi se prestrašil grešnik, ki bi nenadoma in nepripravljen ugledal sodnika pred seboj.

V smehljaju materinem je bilo kakor sladek počitek po dolgi, dolgi poti, kakor bogato plačilo za ves strašni, do zadnjega hipa nepripoznani in nepoplačani trud, kakor tisočkratno povračilo za neizmerno trpljenje. Vsa blagost in čistost, neoskrunjena od grenkih dni, od prečutih noči, od skrbi in bridkosti, se je razodevala na mrtvih ustnicah.

Videl sem malo v nemirni in dremotni svetlobi sveče. Papir je bil slab, čisto gladek, svinčnik pa je bil pretrd. Vendar se mi zdi še zdaj, da podoba ni bila čisto pogrešena ter da je odseval z nje vsaj žarek tiste lepote, pleme-

nitosti in otroške, verne zaupljivosti, ki sem jo gledal pred seboj bolj z ljubeznijo svojega srca, nego s svojimi razbolelimi očmi. Iz težkih senc, iz opojnega vzduha in izpod črnega, sajastega dima sveč se je svetil bel, smehljajoč obraz, kakor upanje in vera iz bridkosti.

Ko sem odpotoval na Dunaj, sem vzel podobo seboj. Spravil sem jo med knjige in papirje ter je nisem videl dolga leta. Zgodilo pa se je nekoč, da sem bil do smrti truden popotništva, skrbi in samomučenja. Zakaj človek postane časih kakor pred ogledalom, premeri z enim samim pogledom svoje življenje, vse od prvih let pa do tistega zadnjega dne, ki je skrit tam daleč v prihodnosti; prebledé mu lica, srce mu zastane: „Kod si hodil, nesrečnež? Čemu še dalje skozi pustinjo?“

Tisto jutro sem iskal med knjigami in papirji, da bi našel podobo svoje matere, da bi se poslovil od edinega obraza, ki sem ga v tistem trenutku ljubil. Iskal sem dolgo. Papirji so bili prašni in zarumeneli, na nekaterih se je komaj še poznala pisava. Pesmi so bile, nekatere še iz otroških let, in zgodbe, v katerih še ni bilo grenkobe poznejših.

Ko se mi je tresel v rokah oprášeni, zarumeneli papir, me je spreletel mraz od groze. Nekoč je bila tam materina podoba, zdaj je ni bilo več. Komaj da so se še poznale izgajene zbledede sence, komaj še da se je svetilo izza njih

megleno in motno, kakor zastrta luč. Očital sem si v svojem srcu:

Daleč je njen grob, zapuščen od vseh, samotni in žalosten, kakor so grobovi neznanih popotnikov! Daleč je ona sama, pozabljena od nas, ki smo se bili brez vodnika in brez cilja razbegli po svetu kakor jata golobov, kadar plane mednje jastreb — smrt. Kakor njen grob in kakor ona sama: tuja in daljna je njena podoba mojim očem, ker je bila dolga leta tuja in daljna moji duši!

Stopil sem k oknu, da bi pogledal, če je moč ljubezni in spomina velika dovolj, da bi iz senc in prahu priklicala zabledeli obraz. Z očesom nisem videl, komaj da sem z mislijo slutil zbrisane poteze, luči in sence, ki so se brezoblične prelivale druga v drugo. Poizkušal sem, da bi odgrnil tisti sivi zastor; roka pa mi je bila okorna in plaha, obraz, ki sem ga priklical, mi je bil tuj; ni bilo na njem tistega smehljaja, ki je razodeval zadnjo tolažbo in slavno odrešenje, ni bilo plemenitosti, očiščene in utrjene v bridkosti. In ni bilo ljubezni, ki bi govorila z menoj tiho in prijazno v tej grenki uri. —

Z dlanmi sem zakril oči; tedaj se je prikazala pred menoj tako čista in jasna, kakor sem jo videl pred zdavnimi leti. Le njene ustnice se nikoli v življenju niso tako smehljale — zadnji, predsmrtni smehljaj je bil, ves blag in miren v poslednjem spoznanju.

„Kaj bi storil, otrok nespametni, kaj bi storil sebi in meni?“

Kakor da bi se v daljavi megle razmikale pred mladim solncem, pred novim življenjem; pokoj mi je segel v srce, malodušnost je izginila. Nikoli več nisem poizkušal, da bi narisal na papir, kar je bilo vtisnjeno v najgloblji in najsvetejši globočini mojega srca. V vsakem človeku je skrita beseda, ki je ne more in ne sme izreči, in ki bo napisana morda šele ob smrtni uri na njegovih ustnicah. V vsakem človeku živi slika, ki je ne sme in ne more naslikati, če bi bil sam Lionardo, in ki bo naslikana šele na mrtvem obrazu njegovem.

Ne vem, kam sem ga bil spravil in kje je zdaj tisti papir. V mojem srcu je materina podoba — lepota in blagost, kakor je nikoli in nikjer nisem videl, in ki jo bodo živo ugledale šele moje umirajoče oči . . .

NJEN GROB.

Jeseni smo pokopali mater. Več ne vem, ali je bil jasen dan, ali meglen, ali če je deževalo. Šel sem za pogrebci kakor v sanjah, in še zdaj se mi zdi, da so bile sanje vse, kar se je takrat godilo; in da je bilo morda v resnici čisto drugače, nego se spominjam. Prišli smo na pokopališče, da nisem vedel kako in kdaj, nato smo stali kraj globoke črne jame, iz ilovnate prsti izkopane. Pevci so zapeli; kakor iz daljave sem slišal zamolkle moške glasove, besed nisem razumel. Na debelih vrveh so spuščali rakev v jamo; oboje, rakev in jama, se mi je zdelo preveliko in prečrno za mojo mater, ki je bila drobna kakor otrok. Ko je župnik odmolil — ali pa morda že prej, ne vem več — so vsi krog mene pobirali rumeno prst ter so jo metali na rakev; tudi jaz sem se sklonil, da bi pobral pest prsti kakor vsi drugi; ali skoraj mi je izpoddrsnilo, da bi bil padel na kolena; nekdo me je zadaj prijel pod pazduho. Nato so si pogrebci slekli črne suknje, zgrabili so za lopate in so metali v jamo prst v težkih, velikih kopicah: spočetka je zamolklo bobnelo; kmalu je bobnenje potihnilo, slišal sem le še pritajeno vzdihovanje in ihtenje. Jama je bila polna, grmadila

se je gomila, zmerom širja in višja, ogromna, pretežka za mojo mater.

Kako smo šli s pokopališča, tudi več ne vem. Nenadoma smo sedeli v krčmi in smo pili; nekateri so bili žalostni, nekateri veseli; jaz sem jih gledal in sem jih komaj poznal, moje misli so bile kakor mrtve, v črno jamo zakopane.

Teden dni pozneje sem se odpeljal v tujino. Ves tisti teden nisem stopil na pokopališče; prišel sem do vrat, pa sem se vrnil. Kakor strah je bilo v meni — kakor tisti strah, ki obide vernega človeka, preden stopi v samotno svetišče, pred Boga, sodnika svojega. Malodušen sem bil in slab, nisem si upal, da bi odprl vrata v blagoslovljeni hram, kjer je pod težko gomilo spala svetnica-mučenica.

Pet let sem ostal v tujini. Čez pet let sem se napotil, da bi molil ob njenem grobu. Odprl sem vrata in sem šel do srede pokopališča, do križa. Tam sem se ozrl prestrašen. Tuj kraj je bil krog mene, kakor da ga še nikoli nisem videl. Križi, križci, beli in črni kameni, ob zidu vrbe in ciprese, gole, zelene, cvetoče gomile, peščene steze, — vse mi je bilo tuje. Groza mi je segala v srce; gledal sem na levo, na desno — od nikoder ni bilo glasu, da bi me poklical, pozdravil. Jaz pa sem mislil, kadar mi je bilo hudo v tujini:

„Pridem do vrat in takrat bom slišal njen glas: Kod si hodil, da te ni bilo tako dolgo? Čakala sem te in nisem mogla spati, celih pet

samotnih let! . . . Pa bi šel naravnost do njenega groba in bi pritisnil lice na rosno travo, da bi slišal natanko njen mehki glas in da bi občutil topli dih iz njenih ust. Pripovedovala bi si lepe zgodbe, polne upanja in daljne sreče, kakor vselej kadar sva bila čisto sama; in bila bi sestra in brat, obadva otroka, obadva oči vprte proti vzhodu, da bi ugledala tisto nebeško zarjo, ki je bila njenemu in mojemu trpljenju od Boga obljubljena . . .“

Tako sem mislil.

Glasu od nikoder. Pokličite me, o mati, samo zašepeti, zavzdihni pod gomilo, pa te bom slišal.

Hodil sem med križi, kameni in gomilami; vsi grobovi so mi bili tuji, mrtvi, nobeden me ni pozdravil. Šel sem h grobarju, da bi ga vprašal. Tisti grobar, ki je kopal jamo za mojo mater ter jo izkopal pregloboko, je bil že zdavnaj mrtev. Napol gluhi starec, ki sem ga izpraševal, je z zaspanimi očmi ogledoval mojo suknjo, povedal pa ni ničesar. Nato sem šel k cerkveniku.

„Povejte mi, kje je materin grob? Saj ste bili s pogrebom, še krono sem vam dal!“

Cerkovnik je pomislil.

„Rekel bi, da je v levem kotu . . . če ni morda v desnem . . . star sem . . .“

Kam bi se napotil, koga bi vprašal?

V krčmi je sedelo mnogo znancev; po obrazih se mi je zdelo, da sem jih videl pred petimi leti, da so bili morda celo pogrebci.

„Kje je grob, ki ga iščem?“

„Toliko je pogrebov zadnje čase, ljudje pomirajo kakor ob kugi . . . kdo bi štel grobove, kdo se jih spominjal?“

Vrnil sem se na pokopališče, da bi iskal s treznim očesom, z mirnim razumom.

Treba je iskati med samotnimi grobovi, med tistimi, ki se jih dolga leta ni doteknila zvesta roka. Bog se usmili, koliko samotnih grobov! Polovica pokopališča same puste gomile, brez spomina, brez križa in kamena. Še križi so polomljeni, kameni stoje pošev, besede so zbledele. Kaj je bilo napisano na tem križu, ki leži izrvan in zarjavel na gomili? „Svoji nepozabljeni, na vekomaj ljubljene materi . . .“ Gomilo je bil porasel visok plevel, križ leži v njem — kod hodiš, ti zvesti sin? Saj je šele pet kratkih let, ko si postavil ta bronasti križ, napisal nanj te goreče besede, prilival potočnicam s solzami, z uporno kletvijo zmerjal krivičnega Boga! O ljubezen, postala si beseda! Ko si stopila na jezik, te v srcu ni bilo več! Solza kane iz očesa, razpuhti se v prahu, vzdih dahne iz ust, izgubi se v vetru! Izrujte križe, prevrnite kamene, gomile izgladite! Križi, kameni in gomile so mrtve besede, govore jezik, ki ga nihče več ne razume . . .

Ko sem šel s pokopališča, me je zeblo in noge so mi bile težke. Kakor gre iz cerkve grešnik, ki občuti, da Bog ni slišal njegove mo-

litve; glavo sklonjeno, pogled v tla vprt. Še tisti večer sem se vrnil v tujino.

Zgodi se, da se človek nenadoma zave samega sebe in svojega življenja; kakor da bi planil iz sanj — pomane si oči, ozre se plah ter spozna, da je vse, vse, vse zgrešeno, zapravljeno, izgubljeno, vse, kar je mislil, delal in živel. Tako se je meni zgodilo, ko sem se neblagoslovljen vrnil v tujino.

Neživ živeti — ali bi ne bila skrunitev Boga, ki je življenje? Zaklenil sem se v izbo, zagrnil sem okno. V mojih žilah je tekla kri, moje oči so gledale, moji možgani so mislili, v srcu mojem pa je bila smrt.

Takrat, ko sem vzdignil nogo, da bi stopil v noč, se je roka doteknila moje rame; čisto narahlo, komaj da sem jo čutil. Nisem je videl, ali spoznal sem jo takoj; sladka in topla je ležala drobna materina roka na moji rami. V tistem trenutku, v enem samem sem premeril pot, dolgo sedem dni hoda. Odprl sem železna vrata pokopališča, šel sem naravnost do križa, nato po peščeni stezi na levo, med tiste samotne, z visokim plevelom poraščene gomile, Druga je bila drugi enaka, toda nič nisem ugibal, nič se nisem motil; s slepimi očmi bi bil našel materin grob, zakaj ona sama me je vodila. Tam, ob samotnem domu njenem, sem klečal pred njo, prosil sem jo tolažbe in blagoslova.

Zdaj hodim na to svojo sveto božjo pot, kadar mi je težko pri srcu. Tudi nocoj, o mati, ob tej uri, ko so se vse noči razgrnile nad menoj, prihajam k tebi: daj mi tolažbe in svoj blagoslov, da mi kmalu zasije tista nebeška zarja, ki sva jo upala v trpljenju!

VEČERNE SENCE.

Zmerom sem jih ljubil; zdaj, ko se bližajo, me je strah. Oko ne vidi, uho ne čuje, še srce ne sluti; nenadoma, sredi veselega smeha — glej, večer!

Šel sem pred zdavnimi leti iz Ljubljane na Vrhniko, tisto pot, ki sem jo premeril tisočkrat. Lepo spomladansko jutro je bilo; ko mi je toplo solnce pozdravilo lica, je seglo tudi v moje srce in je popilo vse skrbi.

Ker se mi ni mudilo, sem legel pod jablan ob cesti in sem bral Shakespeareja; ne vem, katera drama je bila; toliko vem, da me je vsega prevzela nepoznana in čeznarurna lepota, da me je nasitila in napojila in da mi je že sijalo v obraz vroče opoldansko solnce, ko sem vstal.

Omamljen, ves v sanjah, sem šel dalje po beli cesarski cesti in sem prišel do tiste krčme, ki se mi je popotniku vselej tako prijazno nasmehnila izza topolov. V tisti krčmi pa je bilo takrat lepo in mlado dekle. Ne spominjam se več, kako ji je bilo ime, kje da je zdaj in kako živi; le ljubeznivega, veselega obraza se spominjam, čistih oči in solnčnega smehljaja. Meni je bilo takrat šestnajst let; nikoli še nisem bil poljubil ženske, niti v sanjah. Ker pa sem bil omamljen sam od svoje mladosti, od solnca, od čaše vina,

od lepih misli, sem kakor ponevedoma objel dekleta krog pasu in sem jo toplo stisnil k sebi. Še v tistem hipu mi je roka omahnila in od srama mi je šinila vsa kri v obraz. Ona se je veselo zasmejala, za vroč trenotek sem čutil njene ustnice na svojih.

Šel sem dalje kakor blagoslovljen romar, tako srečen in v srcu vriskajoč. Ob tisti lepi uri sem prvikrat ugledal podobo, ki sem jo videl kasneje še mnogokdaj, ali tako solnčne in jasne nikoli več: voz je švignil mimo mojih oči, v vozu je sedela ženska, kakor bi je ne videl lepše v samih nebeških sanjah. Solnce se je lesketalo v zlatih laseh, sijalo je na beli slamnik, na belo bluzo, na beložareča lica; kakor se je podoba prikazala, tako je bliskoma ugasnila, izginila — svetloba v svetlobo. Kadar sem jo videl v poznejših letih, me je bilo strah in umaknil sem se prav do jarka: „Tako si šla, mladost, tako si mi pobegnila, sreča, brez pozdrava in blagoslova!“ Takrat pa sem gledal za njo z veselimi očmi: „Hiti, jadrno hiti, prihodnost moja, pa te dojdem s temi mladimi nogami!“ . . .

Ni se še prikazala bela Sveta Trojica na holmu, ko sem se ozrl ves osupel po mračni pokrajini. Kdaj so bile prišle sence in odkod, kdaj je bil ugasnil dan? Tiho in nevidno je bila noč popila dan in svetlobo njegovo; tiho in nevidno so bile legle sence na moje srce ter so zagrnile mladost, srečo in zaupanje.

Saj ne tam za gorami v veselem solncu: pred menoj v tišini in grozoti noči je pravo moje življenje; tam so črne skrbi in prezgodnja utrujenost, je rano spoznanje, iz ponižanja in trpljenja porojeno. In vse, kar je bilo lepega od zore do mraka, vse je le spomin, ali so morda le sanje, ki jih je Bog poslal za tolažbo — objokanemu otroku ropotuljo.

Tako težak mi je bil korak, kakor da sem bil ves dan hodil tisto pot, ki je tri ure hodá. Videl sem že vse, kakor je v resnici bilo: najdražji obraz razglodan od skrbi, najmilejše oči objokane, najblažje ustnice trepetajoče od pri-tajenega ihtenja . . .

Zmerom sem ljubil večerne sence; kadar so mi v lica dahnile, me je bilo strah. Gledal sem v dan nazaj vse do jutra, in težko se mi je storilo pri srcu. Kaj ni bilo na tej kratki poti veliko luči, veliko lepote, veliko sladkosti — in vse to ugašeno, kakor potopljeno v črno močvirje? Če je mogoče, da se tako zgodi, če je grenak in trpek celo spomin sam: ali je bila vsa tista lepota zlagana, vsa tista sladkost le opojna prevara, tista luč le dimast plamen iz noči! Ali so le sence resnične in večne, ali je vse drugo le gola domišljija, le samoopajanje?

Zdaj se bližajo večerne sence in v mojem srcu šepeče na vsa tisočera vprašanja tisti odgovor, ki se ga v svoji malodušnosti najbolj bojim: resničnost in večnost je tema, je vesoljna

noč. In vse, kar je bilo lepega od prvih otroških let pa do teh zadnjih senc, vse je bila gola domišljija, pusta samoprevara.

Strašna je noč, kadar stopa iz doline s tihimi koraki; strašnejša je ta hladna praznота v srcu ... Da bi že prišla noč, z njo mir in tišina!

TIČNICA.

Ugledaš kraj, ki si ga videl in ljubil v davno-davnih dneh; začenaš staro, pozabljeno melodijo; zaduhaš v vetru vonj z daljnega vrta; — in mahoma je pred teboj kos preteklosti, tako jasen, da živiš v enem samem hipu leto življenja, ki je bilo.

Nad Vrhniko, na holmu onkraj Svete Trojice, je mal smrekov gozdič, Tičnica. Toplo mi je pri srcu, kadar se domislim nanj. Bilo je v tisti zgodnji, čisti mladosti, ki je, Bog se usmili, že tako daleč, da jo vidim komaj še z očmi svoje duše. Vidim jo, kadar se spomnim na temno, senčno Tičnico, kadar ugledam na cesti svetlo-modre, smehljajoče se oči, kadar zaduham vonj ciklamna.

Tista prepolna radost je bila v nas, ki napenja prsi in duši v grlu. Napotili smo se, sami mladi ljudje, preko Sv. Trojice v Tičnico. Vroč dan je bil; nebo čisto, visoko razpeto, mirno v svojem solnčnem sijaju. Stopali smo počasi v zložni klanec. Svetlo in sladko se mi je meglilo pred očmi. Videl sem Heleno poleg sebe, ne da bi se ozrl nanjo. Vsa lahka in nežna — bel metulj, krila se leskečejo v solncu. Na zlatopšeničnih laseh se je pozibaval širok bel slamnik.

In bilo mi je, kakor da je vse ena sama, nerazdeljiva, prečudežna lepota: rodna pokrajina in bleščeče poletno nebo nad njo, cerkev Svete Trojice, Helena, mladost in ljubezen, in tiste otroške plahe prve pesmi, ki so bile takrat v meni.

Ko smo dospeli do Tičnice, nas je pozdravil prijeten hlad izpod črnih smrek; in zadišalo je opojno po ciklamnih. Polegli smo v senco. Helena si je odpela slamnik; skozi temno vejevje je en sam tenek žarek trepetaje poljubil njene lase. V lica ozka in nežna, je bila nekoliko zardela, ustnice so bile narahlo odprte; žarka svetloba, ki je oblivala cerkev, je tiho odsevala v njenih sinjih očeh.

Mir je bil v zraku, bila je nevidno in neslišno trepetajoča tišina poletnega dne. Ves božji svet in mi sami, naša mladost in vse naše misli, vse je bilo s svetlobo prepojeno. Meni so bile ustnice suhe; kljub hladu iz Tičnice me je žgalo v lica in občutil sem, da naju silna dlan rahlo in skrbljivo vzdiga proti žarkemu nebu, naju obvlada, samo naju dva, Heleno in mene.

Smehljaje in tiho mi je ukazala:

„Prinesite mi ciklamnov!“

Šel sem v goščavo med mlado smrečje in sem nabral ciklamnov poln naročaj. Prinesel sem jih in sem posul z njimi Heleno vso, kakor je ležala v travi; slamnik, obraz, belo obleko in tudi tiste ljube drobne šolne. Ni se genila, samo smehljala se je. In taka, bela, z rdečimi ciklamni

posuta, je ostala v mojem srcu kakor pravljica . . . Vse to je bilo zdavnaj, zdavnaj.

Zadnjič sem bil hudo bolan in napotil sem se na Vrhniko. Kadar je človek žalosten, išče, da bi ugledal drag obraz. Ljubeznjivo se je smehljala s holma bela Sveta Trojica; vsak korak na široki cesarski cesti mi je bil nov spomin. Moja zgodnja mladost, angel božji, je šla tiho poleg mene, držala sva se za roke. Pogovarjala sva se o grenkih in o veselih dneh; več je bilo grenkih. Ali edina pravica, ki jo je ustanovilo in potrdilo človeško srce samo, je ta: kar je bilo grenkega, usiha in usahne, komaj da še ostanejo znamenja na čelu; kar pa je bilo veselega, čeprav veselega v bridkosti — le ena ura, le en hip — je neumrljivo, s temi trenotki je žalostno srce prepletено kakor ponočno nebo z zvezdami tolažnicami.

Stopal sem v klanec počasi, v tisti sladki omotici, ki je pol radost, pol bolest. Kamor sem se ozrl, od povsod me je pozdravljalo, se mi je prijazno in ljubo smehljalo. In vendar so bili povsod sami nagrobni spomeniki; tam spodaj so spali davni dnevi, dragi mrtveci; ko sem šel mimo, so odpirali oči, so mi šepetali pozdrave, sijajno se bleščeči v solncu. Sveta Trojica, kraljica vrhniška. Svetli spomini — dragi kamni in biseri na belem oblačilu. Kolikokrat so romale k nji moje misli, bežne lastavke, v tujini po gnezdu koprneče.

Zavil sem ob cerkvi na ono stran, da bi videl Tičnico. Tesno mi je bilo pri srcu — tako se vrača popotnik po dolgih letih domov; vzkliknil bi rad iz stisnjenega grla in v vzkriku bi bilo oboje, solza in smeh, dekla in hlapec ljubezni.

Zastrl sem oči z dlanjo, ker se mi je bleščalo v popoldanskem solncu. Tam je Tičnica . . . , tam so tiste svetlosinje, smehljajoče se oči, tam je belo krilo, posuto z rdečimi ciklamni, tam je moja mladost . . . Milost božja! Ali so oslepele moje oči? Ni je več! Ne več!

Vse posekano od debla do stebela! Trda solnčna svetloba lije, lije, lije na grobišče; niti usmiljene ciprese ni. Skorja na štorih je črna; strjena kri . . .

Temno in težko mi je seglo v srce. Kako vam je bilo, smreke, ob tisti uri, ko ste padale? Kam so zakopali vaša uboga trupla? — Kako ti je bilo, moja mladost, ob zadnji uri? Kje je tvoj grob? —

MLADOST.

Sedel sem na Rožniku, tam pod verando, in sem gledal na vrhniško stran. Lepo jutro je bilo, tako čisto in jasno, da sem razločil v daljavi belo grlico, Sveto Trojico. Tam je bila moja mladost. Grenko mi je bilo pri srcu — kakor da bi gledal v obraz človeku, ki mi je bil nekdanj ljub in drag in ki mi je zdaj čisto tuj. Vsa dolina, prav do vrhniških hribov, se mi je sdela kakor rakev. Tam spi človek, ki se nikoli več ne bo vzdramil. Zatisnjene so oči, ali trepalnice so tako tenke, da gleda skoz nje. Očitajoč je njegov pogled.

„Kod si hodil? Kje je pot, ki so jo žareč in koprneč gledale te oči? Kam so se izlile, kje so utonile vse lepe sanje, kod so se razbegle visoke misli?“ . . .

Iz žalosti me je vzdramil korak na pesku. Prišel je postaven mož, spodobno oblečen, nekoliko rejen; obleka in zlata verižica na belem telovniku, rdeča lica, vesele oči — vse na njem je razodevalo, da je popolnoma zadovoljen sam seboj in s svetom. Slamnik je držal v roki in si je otiral z robcem potno čelo. Pozdravil me je z odkritosrčnim, skoraj otroškim veseljem in takrat sem ga spoznal.

Mojih let je bil, tovariš moje mladosti, ali po hoji, po glasu in obrazu mlajši od mene. Ko sva se pozdravila, je prisedel, ogledoval me je dolgo in natanko, nazadnje pa se je zasmeljal s svojim zvonkim in prijetnim glasom.

„Ni ti prav, da sem prisedel — oko te razodeva! Še z jezikom ne znaš lagati, pa bi z očesom? In tudi vem, zakaj ti ni prav! Toliko vem jaz; ti pa vedi, da mi delaš krivico! Ko sem prišel, si gledal zamaknjen tja doli na vrhniško stran in tako bled si bil, da sem se prestrašil. V tistem samem trenutku sem bral vse tvoje misli, kakor da si jih bil na papir zapisal... Rekel si v svojem srcu: tam se je začel križev pot — čemu, kakšen je sad in konec?... Stopil sem prédte, spoznal si me in v tistem hipu si me sovražil, kakor še nikogar v življenju. Rekel si nadalje v svojem srcu: to je človek, ki je vedoma, s smelo roko ubil svojo mladost; storil je greh zoper svetega duha — in glej ga, mladega, zdravega, zadovoljnega s seboj in s svetom! Dem Einen die Perle, dem Andern die Truhe — a biser dobi ubijalec!... Take in podobne so bile tvoje misli. — Tudi jaz sem pred nekaj leti stal na hribu in sem gledal na gorenjsko stran, tja, kjer je bila moja mladost. Smelo sem ji pogledal v lice in sem jo ubil. — Ko sem stal na hribu, so bile tudi moje misli prav take, kakor tvoje; samo da si tl glavo sklonil, jaz pa sem jo povzdignil. Vprašalo me je z belih gorá, od

gorenjske strani: Kod si hodil? Kje je pot, ki so jo žareč in koprneč gledale tvoje mlade oči? — Jaz pa sem gledal naravnost in sem naravnost odgovarjal: Po tistih klancih se plazi jetičen asket s trepetajočimi koleno, usahlimi lici in udrtimi očmi. Jaz sem ubil svojo mladost, on pa je ubil svoje življenje!... Že paglavci se posmehujejo tistim idealom mladosti, ki so tako svetli in visoki na papirju. Besede, besede, besede — je rekel Hamlet. Po mojih žilah pa se ne pretakajo pisane besede, temveč živa kri... Glej, nevesto imam, jutri ti jo pokažem. Tebe bi poslušala verno, kakor bere človek gladke verze; mene pa ljubi z očmi in z ustnicami in s telesom. Ali veš, kaj se to pravi? Jaz živim v življenju, ti živiš na papirju... Ne poslušaj mladosti, ubij jo! Drugače bo stala za teboj kakor sitna guvernantka, ki jo je bilo življenje opeharilo za ljubezen, pa se tolaži z nemško liriko in z ideali... Zadovoljen človek je pravičen pred bogom in pred ljudmi. Kateri so tvoji sodniki? Zdrava kri, rdeča lica in jasne oči! Ali poznaš tisti dovtip o kravi, ki ni dajala mleka, zato ker je živela od same štiriperesne deteljice? Neslan dovtip je, ali modrost je v njem... Siromak je shujšal, ker se je bil preobjedel idealov, zdi se mu, da je velik mučenec, apostol morda, pa ne pomisli, da je ukradel življenju celega človeka. In namesto, da bi tako pomislil, gleda z zaničevanjem in sovraštvom na ljudi, ki z ravnim korakom, ponosni in zdravi,

prepevaje in vriskaje hodijo po široki cesarski cesti življenja . . . Kadar sem se spomnil na sveto-pisemsko zgodbo o zlatem teletu, so mi bili vselej ljubši tisti prešerni plesalci, nego pa Mojzes, ki je stal na gori. Plesalci so peli in živeli, Mojzes pa je pisal . . . Ne glej, ne glej tja na vrhniško stran, zasmej se in trči z mano!" —

S prijetnim glasom je govoril, gladko in lahkotno, kakor priučeno pesem. Ves obraz se mu je smejal in svetil, oči so gledale odkrito-srčno, nobene grenke misli ni bilo v njih.

Ko je šel, sem stopil k plotu pod verando. Tenke meglice so se vile nad barjem, na vrhniški strani pa je bilo jasno; iz daljave me je pozdravljala bela grlica, Sveta Trojica.

Takrat se je zgenilo v rakvi, vzdramil se je človek, ki je dolgo dolgo spal. Počasi so se vzdignile trepalnice, pogledale so mi v lice jasne oči, polne trdnega zaupanja; in ustnice so se nasmehnile.

Kje je bridkost? Tako sladko mi je bilo pri srcu, kakor nikoli poprej. —

UTRINEK IZ MLADOSTI.

Mladost v svoji daljni, tihi lepoti je podobna temnosinjemu nočnemu nebu, razpetemu iz večnosti v večnost, posutemu s svetlimi zvezdami tako nagosto, da jih oči ne razločijo, komaj slutijo, te oči, trudne od dneva in od sanj. Časih se utrne zvezda, loči se od družic, plane v sijajnem loku do obzorja, zablešči se žarko ter ugasne.

V svojem mrtvem smehljaju, v svojem bledem miru je mladost podobna pokopališču. Beli spomeniki stoje pod cipresami, molče, od mesečine obžarjeni. Časih se zasveti drobna lučka na grobu, tu, tam, kresnica v temnem grmu; zasveti se, trenotna sladka misel, vztrepeče v rahlem nočnem vetru ter ugasne. —

Ena drobna zvezda, ki se je utrnila z neba, ena skromna lučka, ki se je zasvetila na grobu, en begoten spomin, en sam ljub smehljaj iz preteklosti mi je v srcu drag, je dar božji, dobrotna kaplja zdravja in tolažbe. Kaj je mojemu bližnjemu? Kolikor meni. Reci prijatelju, reci tujcu besedo, pa če eno samo „dobro jutro“; beseda se je utrnila iz srca in je kanila v srce, tam je užgala drugo, zasijala z njo v enem plamenu in neznanki sta si bili sestri. Začuješ zdaleč

melodijo, v duši se ti zgane, kakor slast in bolest — kdaj si slišal, kje to melodijo? Iz davnine je smehljaje pogledalo sinje oko — čigavo je? Poslušaj zgodbo, ki ni tvoja; ni še izzvenela zadnja beseda, že ti šepeče srce tvojo zgodbo. —

To je bilo tisto življenje, ki je prepevalo s škrjanci in s solncem visoko pod nebom, se ni še dotikalo tal.

Pavla je imela kostanjeve lase, v bujne kite spletene; imela je velike, vesele rjave oči; kamor se je ozrla, je koj vse zapelo od radosti in ljubezni in mladosti. Takrat ji je bilo petnajst let, mislim. Zmenila sva se bila, da se imava rada; in vse je bilo prav. Ljubezen je bila en kratek pozdrav, en topel pogled, en tih smehljaj.

Vročča mi je prihitela naproti, ko sem prišel pod večer, da bi jo čakal za vrtom.

„Pridi k meni nocoj! Čisto sama bova! Oče in mati pojmeta v krčmo tarokirat. In ostala bosta do polnoči,“ sta rekla. Prav čisto sama bova, sama vse od večera do polnoči!

Ko so sijale zvezde, sem se napotil na to veselo vasovanje. Neznana vročina, sladka in težka, mi je ležala na licih, na duši.

V veži me je čakala, vsa bela, in me je prijela za roko. Pozdravila se nisva z besedo, tudi pogledala se nisva, ne vem zakaj. Vedla me je skozi prvo izbo, ki je bila velika in temna. V drugi izbi je gorela svetilka na mizi.

Zasmejala se je; takrat me je pogledala s čistimi očmi.

„Glej, kaj sem pripravila za ta najin večer!“

Steklenica črnega vina, poleg nje dvoje kelihov, na krožniku gnjat, v košarici kruh.

„Pijva in jejva, sedaj, ko sva . . .“

Zardela je in tudi jaz, mislim, da sem zardel. Spogledala sva se in zasmejala sva se oba.

„Sedaj, ko sva mož in žena!“

Sédla sva tako, da je bila miza med nama. In sva jedla in pila.

Jaz sem pravil resnobno, kakor sem mislil:

„Še dve leti imam do mature, samo še dve leti. Štiri leta na tehniki, samo štiri leta. Štiri leta, ena ura. En trenotek, ker se bova zmirom tako rada imela kakor sedaj. In nato . . .“

Beseda se mi je ustavila; presladka in prevročča je bila v srcu.

Poznal sem vse tiste zvonke in visoke besede, ki jih je bila ustvarila ljubezen. Ali na jezik mi ni hotela nobena, še sama beseda „ljubezen“ ne. Rajši bi bil umrl, predno bi izpregovoril strašno in tujo besedo „ljubim te“. Nekaj drugega je bilo v meni, tem visokim in zvonkim besedam nič podobnega. Bila je čista mladost, brez pretvarjanja in hinavščine in košatih oblačil.

„Čakala bom nate. Saj bo zares en sam trenotek. In ti mi boš pisal.“

„Vsaki dan!“

„Tudi jaz ti bom pisala!“

Pomislila je, nato me je pogledala zvesto in rosno.

„Tako mi piši, kakor . . .“

Tudi nji se je beseda ustavila.

Mislila je: „Kakor govore o ljubezni tisti daljni ljudje, ki zlagajo pesmi in poznajo take besede, da lijejo človeku v srce kakor sladek ogenj!“

„Tako ti bom pisal!“

Obema nama je srce utrpnilo, obmolnilo. Počasi in težko se je roka do roke spustila preko mize. Njena je bila gola do komolca, od zapestja zmirom bolj bela, tiha in samosvoja; v jamici pod komolcem se je svetila tenka sinja žila; prsti so bili plahi in nerodni, ko sem se jih dotaknil, sem občutil, da je tudi moja roka mrzla in potna.

Spogledala sva se; ta pogled je bil zastrt in žalosten; od suhih ustnic ni bilo besede. Vstala sva oba trudna, od neznanega čuda omamljena, sključena kakor pod bremenom. Roka se je roke oklepala, prsti so se ključili v prste, ustnice so se ustnicam bližale, suhe in opaljene.

Stala sva si nasproti, sklonjena preko mize, lice tik do lica; smehljaj ni bil več smehljaj, oči so gledale, videle niso.

Stala sva, lice do lica, roka v roki; oči so se nama širile od groze, ustna so bledela.

Iz veže so udarili koraki, glasovi.

„Oče in mati!“

„Kam?“

„Jezus!“

„Ugasni, ugasni! Pospravi pod mizo! Ugasni!“

Zgrabil sem za svetilko ter jo upihnil tako nerodno, da mi je plamen opalil véke. Skočil sem na okno, z okna na vrt. Ležal sem v koprivah in poslušal.

„Slabo mi je!“ je rekel njen glas; spoznal sem ga, pa mi je bil čisto neznan. Nič me ni bilo sram, da sem zajokal naglas, ko sem šel, ne vem kam. —

Kje si Pavla, ki sem te poljubil tolikrat na srce, na ustnice nikoli? Zvezda, ti samotna, tiha, kam si se utrnila? —

SLAMNIKI.

Ko sem stopil na prag pred hišo, se je bil že polegel veseli šum in trušč ter se polagoma razbegal ali poizgubljal v smrekovem gaju pod hribom. Na mizah so ostali slamniki, veliki pisani cvetovi v solncu.

Prišlo je bilo na hrib blizu do sto učenk tretjega in četrtega razreda predmestne šole. Slamniki so bili skromni in obnošeni, slama opaljena, trakovi zabledeli, oblika starinska.

Človek se podpiše na vsako stvar, ki se je dotakne. Zdi se mi celo, da ostane sled njegovega pogleda na zidu, na hiši, na polju, na tujem obrazu. Ko sem nekoč pogledal v lice ženski, ki sem jo ljubil, je bilo tam še napisano, da jo je bil minuto poprej oskrunil nesramen pogled . . .

Slamniki so bili razmetani vse križem — gruča otrok, ki se razgreti, žareči in prešerni love po travniku. Na posebni mizi, troje korakov od drugih, pa so bili slamniki lepo razvrščeni, novejši so bili in bahatejši. Na cesti ob travniku stoje gosposki otroci in gledajo nemi na veselo druhal.

Kje so učiteljice? Na pogrjnjeni mizi pred krčmo leži dvoje našarjenih slamnikov. Slama ni posebno dragocena, tudi svila trakov in pentelj je skromna, ali vsa ta pisana skromnost kriči in se razmahuje, poudarja, da leži na pogrjnjeni mizi ter ukazuje mir in red.

Na mizi, kjer je gneča najbolj pisana, prešerna in glasna, leži slamnik, ki ni ne otroški, ne ženski. Zelo pohleven je, slama je vsa opaljena in tudi že razcefrana, igla je zarjavela in ima na koncu čisto navadno stekleno kroglico, širok trak ni ne črn, ne siv, ne vijoličast . . . stoj! Ali nisi tista učiteljica, napol ženska, napol otrok, ki si je v črnilu namočila trak, da bi imela nov slamnik? Kadar stojiš med otroki, drobna, razgreta, težko sopeča, ti je komaj dvanajst let. Kakar ležeš trudna in potrka skrb na duri plahega srca, je tvoj obraz ves star in vel; takrat ti je trideset let. Bog s teboj, sirota!

Na stolu visi slamnik otroka, ki je edinec mlade matere. Takih slamnikov ni v prodajalnicah. Lani ga je še nosila mati sama; le ob lepih nedeljah, ko se je napotila na Rožnik. Letos ga je vsega prenovila, premerila mu je obliko, da so bili krajci bolj poveznjeni, nato je kupila nov svilen trak, tako dolg, da se pisane pentlje poigravajo v vetru; in navsezadnje je okrasila ves slamnik s svežimi šmarnicami. Za en dan! Tako krase slamnike le mlade matere, ki so otroci svojih otrok . . .

Ubogo dete, čigavo si in odkod? — Na tleh leži slamnik, brez oblike, siromašen in pohojen. Darovan je bil; ali roka, ki ga je dala, ni bila blaga; vrgla je malovredni dar kakor smeti na smetišče; otrok ga je sprejel ponižan in osramočen in je še poljubil neblago roko. — Na traku se pozna, na preperelem in zamazanem, da nimaš matere, ubogo dete! Čigavo si in odkod — kod pojdeš in kam? . . .

Zdi se mi, da gledam pred seboj vse mlade obraze, vesele in objokane, rdeče in bledikaste, polne in upale. Zdi se mi, da slišim glasove; otroške in vriskajoče, globoke, prezgodaj dozorele, smeh in jok. Zastor se počasi in tiho odmika: preteklost, sedanost in prihodnost, vse je kakor v enem samem hipu pred menoj.

To niso več smešni otroški slamniki, prepereli, obnošeni, opaljeni, brez okusa nališpani. Niso več otroci, ki jih je bil neumen in neroden slučaj združil v eno samo gručo. Živo življenje strmi name s tistimi očmi, ki me spremljajo povsod in ki sem se jih zmerom bal. Prezgodnja strast, prezgodnja bolest in žalost; obup srca, ki je nedoraslo že spoznalo grozo delavnika; skrb in trpkost v očeh, ki so videle december, ko še maja niso bile ugledale: veselje, ki vriska in pleše pred durmi solz. Prijateljstvo, sovraštvo, ljubezen, zavist, škodoželjnost, zloba in blagost — vsa pisana gneča strasti, prerivajoča se, sunkoma sopeča, sama vase grizoča, sama sebe

ubijajoča. Življenje, kakor sem mu v lice gledal in kakor sem ga živel sam . . .

Otroci so se vrnili iz gozda žareči in zasopljani. Jaz sem stopil v vežo in sem bil bolj truden od njih.

V GAJU.

Jesensko listje, rdeče, žareče, je v solncu šumelo, pelo je smrt. Večerni žarki, tiho bežeči, so se topili v daljni mrak.

Sedel sem v senci pod kostanjem. Na srcu mi je težko ležala tista žalost, ki jo občuti človek, kadar se ugleda, kakor v neusmiljenem ogledalu, sebe in svoje življenje, svoje nehanje in preobražanje, svojo mladost in svoje umiranje. Vse, kar je mislil in storil, zadobi nenadoma drugačno lice in drug pomen. Prišel je v kraj, ki mu je bil drag v spominu, gledal je ves začuden in ga ni spoznal. „Kaj si to ti, zibel moje mladosti? To ni tvoj obraz, slepe so tvoje oči in me ne pozdravljajo!“ Srečal je človeka, ki ga je v zdavnih časih od srca ljubil; pust in hladen je njegov pogled, njegova roka je mrzla, srce ne govori več s srcem. Kar je bilo nekoč živo, je okamenelo, je brez duše in besede... Vsaka misel, tako močna in vroča v uri poroda, je živela le v edini tisti uri, nato je ovenela, umrla; tako pade list z veje, leži v prahu zgrbljen in mrtev. Vsaka misel, vsaka beseda, vsaka kretnja — ovenela, okamenela, duše ni več v nji. Kaplja za kapljo lije iz te posode, ki se ji pravi moje življenje; kmalu bo posoda prazna. List za listom

pada s tega drevesa, ki se mu pravi moje življenje; kmalu bo drevo suho in golo. Prenavljanja ni, ne prerajanja; kaj bo iz prelite kaplje iz odpadlega lista, kdo ve; ali prazna posoda bo razbita, golo drevo se bo posušilo...

Večerilo se je v gaju; zapihal je hladen veter, v gostejših jatah je poletavalo mrtvo listje na tla.

Prišel je mlad par. Tiho sta šla in počasi, nista videla ne velega listja ne večernih senc, šla sta kakor skozi svoje lastne mlade sanje. Slišal sem šepetajoče besede, slišal sem jih razločno v svojem srcu, ko sta bila že daleč, dvoje senc v mraku... Nič več ne morem govoriti, ne napisati teh besed; meni so kaplje, v pesek izlite, listje, pohojeno na tleh. Mladost, ljubezen, zvestoba, upanje v prihodnost, vera v srečo... besede nerazumljive in prazne, kakor brezmiselna govorica vetra v vejevju. Tam daleč v mraku, tam so še žive in vroče; kmalu bodo ležale v spominu, kakor velo listje v pesku. „Ti presladka, ljubezniva“... kje si zdaj, ti presladka, ljubezniva? Se v daljnih mislih te ni več... „Ti nadvse dragi“... kje si zdaj? Še v daljnih mislih te ni več...

Prišlo je dvoje starih ljudi; vračala sta se v mesto. On se je upiral ob palico, ona je bila sključena v pas in je enakomerno stresala z glavo. Govorila sta počasi in momljaje z velimi ustnicami.

„Kmalu pritisne zima, skrbeti bo treba za drva!“

„Za drva!“

„Huda zima bo, se bojim!“

„Daj Bog, da jo prebije!“

„Daj Bog!“

Vzdihovaje, upognjena in trepetajoča sta počasi tonila v noč.

Potegnil je močnejši veter in ploha listja se je vsula na pot . . .

Prišlo je z lahkimi koraki dvoje mladih fantov, dvoje veselih študentov. Poznal sem pesem, ki sta jo pela. Tudi sam sem jo prepeval, to pesem prešerne, bojaželjne, v zmago verujoče mladosti. Mlade oči so videle, mlado srce je spoznalo, da je vsa narodova preteklost častivredna fosilija brez življenja in brez sokov za sedanost ter da je ta sedanost sama popolnoma zgrešena vijugasta pot v močvirje. Mlade oči so videle in mlado srce je spoznalo vso našemljeno in našarjeno laž očitnega in skritega življenja, častiljivo krinko na nečastiljivih licih, čisto suknjo na nečistih telesih. In ob tem spoznanju se je uprla mlada volja, s silnimi perotmi se je vzdignila visoko nad močvirje, zmagoslavni prihodnosti naproti . . . Ne poznam več vseh tistih besed in misli; predaljne so mi — kaplje, od peska popite, listje v prah pohojeno. Kje je zdaj tisto spoznanje, kje hrepenenje in boj in zmaga? . . . Dvoje senc se je tiho izgubilo v mrak, v pošu-

števanju velega listja so vtihnili koraki. Z njima je šlo in se je izgubilo spoznanje, hrepenenje, življenje — šla je in se je izgubila mladost . . .

Prišlo je mimo dvoje starih gospodov; vračala sta se v mesto, trudna sta bila in vpognjena, v obnošene suknje tesno zapeta. Zdelo se mi je, da sem že videl, pred eno samo minuto videl ta nagrbljena, vela, siva lica, te udrte, zaspane oči, ta tenka, trepetajoča kolena; in da sem slišal te grgrajoče, težko sopeče glasove, te puste besede, pred eno minuto slišal.

„Dober kofetek je tam gori, še zmirom dober kofetek . . .“

„Dober kofetek! Ampak lani, bi se mi zdelo, da je bil še boljši!“

„Morda je bil res boljši . . . Smetane, mislim, da je premalo . . .“

„Nekako vodena je, bi se mi zdelo!“ „Res, vodena je! Ali drugače je kofetek prav dober!“

„Prav dober je!“

Momljajoča, upognjena sta se s tresočimi koleni počasi izgubila v mrak . . .

Vstal sem tudi jaz. Zmirom močnejši je bil veter, kakor pred nevihto se je usipalo listje na črna tla, že so štrlele gole veje proti nebu . . .

ISTRSKI OSEL.

Pred nekaj leti sem bral (mislim, da v „Laibacherici“) kratko zgodbo, ki se mi je že takrat zdela v marsikaterem oziru zanimiva in poučna. Bojim se, da so ljudje že pozabili nanjo, ker je bila skrita med reklamnimi noticami in starimi dovtipi. Meni je ostala v živem spominu, ali vendar bi še zdaj ne mogel natanko povedati, kakšen je njen pravi pomen in nauk. Morda se kdo drugi, takemu poslu večč, poglubi v to stvar ter jo razbistri do konca.

V nekem istrskem mestecu so sklenili občinski možje, da je treba požlahtniti oslovski rod. Kmetice so prihajale zjutraj v mesto na čudnih živalih, ki so bile komaj še oslom podobne. Sama kost jih je bila in sama razmršena, ščetinasta dlaka, na hrbtu in na bedrih pa se je kazala gola koža — jase v bodičevju. Glava je bila neznanško velika, večja od života, in je klonila trudna in lena k tlom; kakor za nalašč pa so bila ušesa, to poglavitno in ponosno znamenje oslovskega rodu, vse premajhna, čisto neznatna, skoraj volčja. Kaj bi nadalje še govoril? Nekoč se je prikazal na trgu samotni tujec, suhljat človek v dolgi sivi suknji in s popotno čepico na glavi; ugleдал je osla neosla ter je zlovoljen

pljunil predse. Občinski mož Vallencich je stal na pragu svoje krčme in je videl to sramoto.

Posvetovali so se, nato so vprašali učenjake; učenjaki pa so odgovorili, da živi najlepši in najkrepkejši oslovski rod sredi Italije, v slavnih Abruzzih. Poslali so pismo v slavne Abruzze, v pismu pa so razložili, kako in kaj, da bi radi požlahtnili oslovski rod in da so čuli o veliki slavi tega rodu iz Abruzzov. In tako. V Abruzzih so pismo prebrali, pa so se napotili in so poiskali najlepšega in najkrepkejšega osla, ki je slovel daleč naokoli zaradi svojih mnogoštevilnih čednosti. Tega so poslali bratom Istranom in zraven še prijazno pismo.

Velik je bil praznik v istrskem mestecu, veliko je bilo veselje. Solnce je sijalo, gorelo na prostrani trg, na staroslavno benečansko stolnico, na rumenkasto, obžgano zidovje z maloštevilnimi, ozkimi okenci; posijalo je časih iz usmiljenja celo v tiste mračne, hladne, tesne ulice, kjer bi se človek le s težavo izognil človeku. V pristanišču se je narahlo pozibavalo par ribiških barčic s pisanimi jadri; na obzorju je bila sama luč, da se ni dalo razločiti, kje se nebo potaplja v morje.

Meščani so se bili navsezgodaj prazniško oblekli, izprehajali so se po trgu in po obrežju, odpočivali si po krčmah. Imenitniki so se nosili pokonci, hodili so z umerjenim korakom ter so razkazovali solncu svojo imenitnost. Po obrežju so stale pisane gruče kmetov iz okolice; držali

so roke križem na hrbtu ter gledali z upognjenim životom in resnim obrazom na morje. Tako so stali tam že opoldne pod razpaljenim nebom, barka pa je bila naznanjena za večerno uro. Prav na produ je ležalo vznak par ribičev, roke pod glavo, rjave obraze naravnost v solnce uprte; kazali so bele zobe ter spali trdno in mirno.

Še preden se je solnce nagnilo do svetlega morskega roba, se je prikazala na obzorju tenka črna senca, lastavici podobna. Dolgo je stala ta črna lastavica kakor priklenjena; rasla je komaj za spoznanje, genila se ni. Toda nenadoma se je odklenila, spustila se na morje. Barka je plavala jaderno, zavila je v prelepem kolobarju, bele iskre so se utrinjale za njo.

Imenitniki so prišli s trga in iz kavarne, meščani iz krčem, kmetje so še nižje upognili hrbet, ribiči so se vzdramili. Stali so tam zamaknjeni, oči so se svetile, lica so gorela. Ni je bilo besede, dokler se ni barka veselo namerila naravnost v pristanišče. V tistem trenutku pa je udarilo do neba tako zmagoslavno vriskanje, kakor ga nebo še ni slišalo.

„Evviva! Evviva!“

Sopihaje, kakor tica prhutaje, vsa potna in trudna se je ustavila barka. Imenitniki so stopili v prvo vrsto, prav pred mostiček. Tedaj je zavreščalo na krovu — smeh in krik se je razlegal do benečanske stolnice. Prikazala se je bila čudna žival, ki je bila podobna Bog sam vedi čemu.

Begala je plaha po krovu, vlekli so jo in topli, dokler je niso privlekli in pritepli na mostiček. Rjav mornar je vlekkel spredaj za močno vrv, zadaj je drug mornar, ki je bil prav tako rjav, klestil z dolgo palico čisto enakomerno, zdaj po levi, zdaj po desni.

„To je vaš osel iz Abruzzov!“

„Naš osel, Dio mio!“

„Malo shujšal je, morje ga je vzelo!“

Ne le, da je shujšal — v nobenem oziru ni bil več podoben tistemu junaku iz Abruzzov. Glava je bila očitno težja, daljša in okornejša, život se je stisnil in zožil, dlaka, prej tako svetla in gladka, je zatemnela ter se početinila, rekel bi skoraj, da so se celo ušesa zmanjšala. Ko so imenitniki ugledali to strahoto, so prebledeli in od srama in srda niso vedeli, kaj bi. Tudi ljudstvo je molčalo v prvi grozi. Ali iz te prve groze se je izvilo, je planilo nekaj strašnega.

„Na tla z njim! V morje z njim! Udarite! Bijte! Ubijte!“

Tenke šibe, trde palice, gorjače, vesla — iz stoterih rok se je mahoma in hkrati usulo na žival, tako slepo in divje, da je padalo tudi po plečih ribičev in kmetov. Iznenadena žival se je postavila čvrsto na vse štiri noge, zatisnila je oči ter je čakala. Ko pa jo je udarilo težko veslo naravnost na gobec, tako da se je curkoma vlila kri, se je vstopila na sprednji dve nogi, pobrcala je z zadnjima dvema ter se spustila v beg. Na-

merila se je najprej proti morju, tam pa je zaobrnila ter prav skozi gnečo udarila proti mestu. Časih je koga prevrnila, časih koga pohodila, celo občinski mož Vallencich se je pred svojo krčmo prekobalil v prah. Ali padalo je nanjo neprestano, ni je bilo več dlake, ki bi ne bila dvakrat presekana, v kožo in kri zabita. Sredi trga, pred benečansko stolnico, je žival za hip postala, vzdignila je glavo, gobec proti nebu in je zavpila z glasom, ki ni bil navadnemu oslovskemu glasu prav nič podoben. Nato je bežala dalje, omahovaje, opotekaje se, ali tako urno in neutrudno, da so upehani biriči zaostajali. Ko je solnce utonilo v morje in je hitro ugašal istrski mrak, je izginila bežna žival v hribe in nobeno oko je ni več videlo.

Sredi noči, opolnoči, so se vzdramili meščani in vsem je segla groza v srce. Iz daljave, tam od golih, žalostnih hribov in vse preko morja se je razlegal glas, ki ni bil ne živalski ne človeški — prav zares, glas napol človeka, ki bi rad potožil Bogu, pa ne pozna krščanske besede in molitve. Vse do jutra se je razlegal, šele ob zori je utihnil. In tako je bilo vsako noč, dolga, dolga leta; in tako je še dandanašnji in bo dokler Bog ne izbriše greha iz svojih bukev. Kdor je kdaj spal v istrski samoti, je slišal tisti glas.

MUHE.

Sosedovi imajo sinčka edincà, šestletnega, ne navadno lepega otroka. Pšeničnozlati lasje mu v dolgih kodrih visé do ramen, profil je kakor od prozornega mramorja, lica so nežna, skoraj dekliška. Le bradica je malo predolga in premočna in oči, svetlosinje z zelo košatimi belimi trepalnicami, gledajo preveč razumno in hladno. Mnogokdaj pridem k njemu, zato ker rad posluša moje razbojniške zgodbe.

Ko sem stopil zadnjič v izbo, je stal zamišljen pred umivalnikom. Počasi je okrenil glavo in me je vprašal z mirnim svojim, globokim glasom:

„Ali ste že videli, kako umirajo muhe?“

„Ne!“

„Torej glejte!“

Umivalnik je bil skoraj do roba poln vodé; sredi vodé se je pozibavala gruča mrtvih muh, kakor da so se bile v smrtni grozi stisnile druga k drugi. Te črne mrtvece je zajel v perišče ter jih je zalučil na tla. Nato je stopil k nepogrjnjeni postelji, kjer so se po rjuhi in po vzglavju poigravale muhe. Zamahnil je ob vzglavju ter je vjel celo družbo; toda izpustil je vse, le eno je še tiščal v pesti; in to edino je zalučil v umivalnik.

„Zdaj glejte, pa glejte natanko!“

Prvi hip se je muha čisto mirno zibala na valovih; tenka krilca so ostala suha.

„Zdaj še ne vé, kje da je!“ mi je razložil mali.

Začela je pobrcavati, vzdigavati krilca, poganjati se na to stran, na ono.

„Zdaj je spoznala te reči! Zdaj išče in gleda, kam da bi se rešila, kje da je bližja pot!“

Stopil je na prste in se sklonil nad umivalnik.

„Glejte, pogumna žival je muha, ali tudi neumna je! Njena edina rešitev so krilca, pa tako opleta z njimi, da si je eno že omočila... In vendarle ni tako neumna — slišala me je; že počiva in otresa tisto krilce!“

Ko si je odpočila, je pobrcala z vsemi šestimi nogami ter je plavala trdoma proti bregu; ogromne oči, večje nego vse telo, so buljile na beli rob umivalnika.

Mali se je sklonil še nižje, toliko da si ni omočil lic.

„Zdi se mi, da jo slišim, kako sôpe!“

Muha je plavala, bližala se je bregu. Ob bregu pa jo je sunil nazaj močnejši val, z mokrimi nogami ni dobila opore na gladkem porcelanu. Tako jo je metalo nazaj venomer; kadar je hotela počivati, jo je zanašalo dalje in dalje od brega. V obupnem strahu se je pognala naprej, voda se je vzburkala in nenadoma jo je močen val zalučil na suho; samo še zadnji dve

nogi sta dolgi in tenki viseli v vodo. Z vso silo, ki jo daje upanje, se je muha vzdignila; glava z ogromnimi očmi je klonila čisto k tlom; noge so tavaje iskale opore, plezale so počasi, korak za korakom po gladki strmini; poizkusila je časih, da bi si pomagala s krili, toda mokra in mrtva so se tesno oprijemala drobnega telesa. Najhujše je bilo, da se ni dalo počivati — koj je drselo v prepad. Naposled je dospela do vrha strmine, do tja, kjer se je složno bočil rob umivalnika. Tam je počivala. Po odmoru je začela iztegati noge ter si jih otirati; tudi krilca so že narahlo vztrepetavala.

„Zdaj misli, da se je rešila — kako se ji svetijo te velike oči!“

Mali se je hladno nasmehnil, sprožil je kazalec ob palcu in muha je plusknila v sredo vodé s toliko močjo, da se je globoko potopila, preden je ni počasi in sunkoma priplulo na gladino. Tam se je zibala čisto mirno, kakor mrtva; zdela se mi je manjša, nego poprej, skoraj ne večja kakor mušica.

„Kрила so zdaj zanič!“ je opomnil mali. In res se ni dalo več razločiti kril; prilepljena so bila na telo kakor razmočena pajčevina. Le narahlo je pobrcala, še to samo s prednjima nogama, in spet je bila mirna.

„Zdajle,“ je razlagal mali, „zdajle bi izdihnila od samega strahu, ker ne vidi več brega in je morje vsenaokoli. Pa jo vzdramim!“

Stopil je k postelji, vjel je drugo muho, zalučil jo je v vodo ter jo pomaknil z mezincem tik do umirajoče. Druga je bila pač mlajša in močnejša od prve, kajti metala se je proti valovom z besno silo, vzdigala se sunkoma, pobrenčavala z razpetimi krili — kakor da se je glasila od daleč molitev in kletev mornarja, ki se potaplja, pa utoniti neče.

Ko se je umirila, se počasi zasuknila v kolarjarju, se je razgledala.

Prva muha je oživila, ko je bila zaslišala tovarišico v trpljenju; tenke noge so začele veslati s kratkimi, hitrimi sunki.

Mali me je opozoril:

„Muha je neusmiljena žival! Ti dve sta morda brat in sestra, ali pa sta se vsaj skupaj igrali — zdaj pa glejte!“

Ko se je bila druga muha razgledala po gladini in po obzorju, je ugledala prvo, ki je z obupno močjo, bulječ na strme, svetle pečine, veslala proti bregu. Tedaj se je s par krepkimi sunki nog in kril pognala do umirajoče ter jo potisnila vso nizdol; tako bi se mornar oklenil plavajočega hloda.

Prva se je branila samo trenotek; le enkrat se je mukoma zasukala pod vodo, da je pogledala debela glava izpod neusmiljenega jahača; nato so se vse noge skrčile ter se tesno oprijele telesa.

„Konec!“ je oznanil mali.

Druga muha je kakor v skoku planila od mrtveca, tako da si je oškropila krila in oči. Plavala je proti bregu pogumno in okretno, vse drugače nego prva. Mali jo je ogledaval s tihim smehljajem.

„Potrpi, ti korajžni veslač!“

Šel je in je vzel vžigalico z nočne mize ob postelji. S to vžigalico je potisnil muho za palec pod gladino. Ko je vzdignil roko, se je muha polagoma in navpik, kakor na nitki, vrnila na površino. Sredi vodé se je otirala in otresala, toda krila so bila težka in so se komaj še genila. Obrčala je glavo na to, na ono stran, dokler ni bistro premerila razdalje do brega. Tedaj pa je spustila v vodo šestero vesel, svojih šestero drobnih, krepkih nog. Plavala je naravnost, umerjeno, brez pehánja — mornar, ki je morju vaje, pozna svoje moči in vidi svoj cilj.

„Ta zná!“ je rekel mali. „Morda je med tistimi, ki so se izkobacale,“ ko sem bil šel po druge. Zadnjič jih je bilo notri natanko dvajset; ko sem se vrnil, jih je bilo samo še petnajst... Zdaj!“

Predrzo veslaje je v zelo kratkem času priplavala do brega. Nato se je za trèn, kakor nalašč spustila nazaj, tako da jo je nasprotni val siloma treščil na visoki breg.

„Ta zná!“ je rekel mali. „Poglejte, kam se je prijela! Tja, kamor sije to malo solnca!“

Žarek jutranjega solnca je bil udaril ob gladko steno ter je odseval na umivalniku. Tam je sedela muha, vse noge razkročene, da bi ne zdrknila nizdol.

„Izkušena je, osušila bi se rada, zato da bi ne bilo treba tega romanja v višave!“

Začela si je previdno in prav počasi otirati noge, izpirati lica; visela je na strmi, skoraj navpični rebri, držala pa se je trdno, kajti noge so se v solnčnem žarku kmalu posušile; krila so se luščila od telesa, razmajavala so se.

Mali je pogledal svetlo.

„Zdajle!“

V drugič je sprožil kazalec ob palcu in muha je treščila v vodo, skoraj do dna. Ko se je prikazala na površini, se je otepala z nogami in s krili, nato pa se je koj napotila proti bregu. Njeno vesljanje ni bilo več tako umerjeno kakor prej, bilo je urnejše, neodločnejše; znamenje strahu in zalitih oči.

„Ta pride še v drugič!“ je modro in mirno razlagal mali. „Prav tako pride, kakor je prišla ona v prvič. Težko sôpe! — So tudi take, ki nikoli ne pridejo do brega . . . čudno, da ne kričé!“

Res je prišla do vrha pečine in je tam počivala; nato jo je sunil nazaj, da je priletela ob bok prvi, ki se je ob smrti zazibala.

„Ne bo več dolgo plavala; že duha mrtveca in mrtvašnico!“ je rekel, „Tudi jaz bi ne ležal

rad zraven mrtveca; zdi se mi, da bi moral še sam koj umreti od samega strahu . . . Pokazal vam bom, kako čudne so muhe v mrtvašnici!“

Šel je in je vjel polno pest muh ter jih vse treščil v vodo. Nastalo je divje vrvenje in prekopicanje v črni gruči. V smrtni grozi so se prerivale in preskakovale brez usmiljenja; suvale so se v stran, potapljale druga drugo v vodo. In ponovil je mali:

„Čudno, da ne kričé!“

Ko so se nekoliko razlezele — najprej pač zato, da bi pobegnile iz bližine mrtvecev — jih je mali z vžigalico pometal in potisnil spet vse na kup in boj se je pričel znova. V gomažeči gruči skoraj ni bilo razločiti posameznih muh. Modroval je mali:

„Tako tesno in mirno so bile skupaj tam na vzglavju . . . gotovo so med njimi matere in otroci in bratje in sestre. Pa se nič več ne poznajo, pobile bi druga drugo!“

Modroval je in hkrati je z vžigalico vestno potisnil nazaj vsako muho, ki se je bila prerila iz gruče ter je spela trudoma proti bregu. Tako se je igral, dokler niso pričele pešati; druga za drugo je stisnila k životu krilca in noge ter potopila v vodo zateklo glavo. In zgodilo se je nekaj čudnega; kakor so se prej sovražno prerivale in odrivale, v teh poslednjih trenutkih so se zblíževale, stiskale so telo k telesu, tako da

se je nazadnje sredi razburkane vodé pozibaval en sam črn klopčič.

„Zdaj vam pokažem, kako umira muha v mrtvašnici!“

Vjel je eno samo muho ter jo je oprezno spustil naravnost v klopčič. Muha je parkrat hitro in brcaje zaokrenila, nato je ostala čisto mirna, gledala je z velikimi očmi.

„Spoznala je, da je v mrtvašnici!“ se je razveselil mali.

Zagnala se je besno, da bi se vzdignila kvišku, toda val jo je porinil le še tesneje med mrtvece, ki so jo obkrožali od vseh strani, zadevali se ob njo z mokrimi, mrzlimi trupli, buljili nanjo z osteklelimi očmi. Nenadoma, kakor brez boja, je tudi sama strnila krila, stisnila noge k životu ter potopila glavo v vodo.

Mali mi je razložil:

„Drugачe bi bila plavala še pol ure, morda bi priplavala celo do brega ter se rešila, saj je imela krila še čisto suha; tako pa je poginila od groze!“

Zajel je ves klopčič ter ga je zalučil skozi okno na dvorišče, v svetlo solnčno jutro. —

Še tistega popoldne sem sedel ob oknu svoje izbe ter sem gledal na dvorišče. Tam so se igrali otroci. Sama dekletca so bila, v pisanih poletnih krilcih, ki so se bleščala v solncu. Med njimi pa je sedel na pesku moj mladi prijatelj;

natanko sem razložil njegov hladni, trdi pogled, njegovo predolgo in premočno bradico; pšenični kodri so se lesketali kakor suho zlato. Dekletca so se ljubosumno prerivala krog njega, on pa je ostal tako miren in hladen, kakor takrat, ko je gledal na gručo muh . . . Obšla me je tiha groza.

LISJAK.

Imeli smo mladega lisjaka, živel pa je priklenjen samo par dni. V bližini njegove kletke je ležal velik prazen sod. Nekega jutra sem prišel pogledat; žival je visela na svoji verigi preko sode, mrtva in trda. Ponoči se je bila vzpela na sod, spustila se na drugo stran ter obvisela. Rekli so, da je bila to gola nezgoda. Jaz pa sem prepričan še zmirom, da si je bila žival radovoljno končala življenje; kajti odprte oči, dvoje svetlih opalov, niso razodevale prav nič strahu ali bolečine, temveč samo divje sovraštvo. Žalovali smo dolgo in odkritosrčno; zdi pa se mi čudno, da se niti v meni, niti v drugih ni zgenilo ničesar takega, kar bi bilo podobno sramu ali kesanju.

Kmalu nato smo si kupili drugega lisjaka, še mlajšega, komaj par tednov mu je bilo. Mlad fant ga je prinesel v naročju. Živalca je bila nemirna in sila plaha; pogled svetlorumenih oči je bil poln začudenja; ali kadar je bliskoma švignil iz globokih jam ter se za pol hipa uprl v obraz človeka, se mi je zazdelo, da se je že budilo v njem poleg začudenja še vse nekaj drugega, globljega.

Za prvo noč smo spravili lisjaka v prazno

kamrico poleg moje izbe. Stisnil se je v kot; njegove oči so žarko, čisto po mačje sijale iz teme. Ponoči me je vzdramil rezek, srdit, presekan glas: „Kèf, kèf, kèf — kèf, kèf, kèf...“ V prvem trenutku, še v poluzavesti se mi je zdelo, da laja žival prav tik moje postelje, da se je bila vspela s prednjima nogama na odejo. In to ni bil lisjak, temveč bila je vsa druga, mnogo večja žival, napol smešna, napol odurna, kakor strašijo človeka v sanjah. Spreletelo me je temno: „Pojdi, kamor ti je pot... ali sem te jaz ohromil?“... Zalajalo je vdrugič, močneje in rezkeje in zavzdihnil sem potolažen: „Saj je samo lisjak!“... Vstal sem, stopil k durim ter jih odpahnil natihoma. Vse je bilo tiho in mirno; iz kota se je bleščalo dvoje rumenih luči.

Drugi dan smo postavili lisjaku prostorno bajtico kraj vrtno ograje. Priklenili smo ga na dolgo verigo, tako da bi se lahko izprehajal. Toda izprehajal se ni. Časih je pogledal skozi vratca koničasti, nežni gobček, pa se je skrtil nemudoma, če se je prikazal človek. Šele kasno pod večer sem ga zalotil zunaj ob ograji; veriga je zarožljala, izginil je ter se stisnil v najgloblji kot svoje kajbe. Videl sem, da je bil razgrebel prst kraj plota. Zjutraj sem mu nesel kruha, v mleko nadrobljenega, lisjaka pa ni bilo od nikoder.

„Hej, lisec, lisjaček!“... Veriga je bila močno napeta, pod globoko izpodkopenim plotom je držala naravnost na vrt. „Hej, lisjaček!“ Zgrabil

sem za verigo, ali tedaj se je napela še močnejše, tako da se je premeknila in zazibala kajba, kolikor je bila težka. Ko sem potegnil z vso silo, se je prikazal izpod plota koničasti gobček; držal se je postrani, dlaka krog ovratnika je bila vsa namršena, oči so buljile nekam motno, morda v otopeli grozi, ali v otopelem srdu. Izpustil sem verigo ter sem šel pogledat na vrt. Koj onstran plota si je bil lisjak čez noč izkopal tako prostorno jamo, da bi se lahko ves skrtil vanjo. Bilo je, mislim, naporno delo.

Kmalu smo ga začeli pitati s svežim, krvavim mesom. Kadar sem mu ga prinesel, se ni več skrival v kajbo, temveč prišel mi je naproti ter se trgal na verigi. Zgrabil je najprej en sam kos, pobegnil v kolibo, na pragu pa se še ozrl, če gledam za njim. Tisti pogled ni bil prijazen, kaj šele hvaležen; prav nič pasjega ni bilo v njem. Nato se je vrnil še po drugi in tretji kos ter pobegnil z vsakim posebej. Jemal je pač iz roke, toda hlastno, plaho in drzno hkrati — zver, ki si jemlje sama in ne mara darov.

Dekla je imela koklje in piščance natanko preštete. Nekega jutra, ko jih je pitala, je pogršila najlepšo grahasto puto. Izginila je brez sledu. Prikričala je v vežo, nato smo se napotili k lisjakovi kolibi. Stal je na pragu ves miren, gledal je nedolžno kakor nikoli, zdelo se mi je celo, da narahlo pomežikava, kakor da bi se mu bleščalo. Preiskali smo dodobrega ves kolobar

krog kolibe, pa nismo našli kurjega perjiča, niti najmanjšega.

„Kar scela je vendar ni pogoltnil . . . s kljunom in perjem!“

Ali sum je ostal in iz suma se je porodila nezaupljivost. Preselili smo lisjaka v samotni kraj, v zatišje pod verando, kamor kokoši ponavadi niso zahajale. Tam blizu je bila lesena koliba, kjer smo imeli kunce. Nekoč sem stopil iz veže na prag, da bi pogledal zaradi vremena. Izpod verande so se glasili zamolkli udarci; potrjavalo je v enakomernih presledkih, kakor da bi kje tam daleč tolklo kladivo ob duri ali ob plot. Lisjak je bil z vso divjo močjo privlekel svojo težko kolibo do kolibe kuncev. Ko je bil premeril in preudaril, kje da je les najtanjši, počenil je, vspel se s prednjim delom života ter se zagnal v tenke duri, naravnost z gobcem; zagnal se je vdrugeč, vtretjič. Vratca so počila, odprla se je ozka špranja.

„Hej, lisjaček!“

Komaj da se je malo postrani ozrl, neprijazno, kakor človek, ki ga nadležen tujec moti ob važnem opravilu; in zaganjal se je dalje, enakomerno, z neugnano silo.

Da bi se vrata navsezadnje le ne udrla ter da bi se res ne lotil kuncev, smo ga spet preselili za vrtni plot, verigo smo mu pa za polovico prikrajšali. Občutil je, da je obsojen v tesnejšo ječo, zato je bil njegov pogled še bolj

sovražen in odljuden. Posebno čudno se mi je zdelo, da ni več lajal; niti ponoči ni bilo glasu; molčal je trdovratno, kakor tisti po nedolžnem obsojeni, ki so bili spoznali, da bi jim kričanje in razgrajanje nič ne pomagalo. Sčasoma nam je bil skoraj popolnoma tuj, tudi meni; zdelo se mi je, da živi v drugem svetu, ki ga ne poznam; in da bi se zgrudil od osuplosti in groze, če bi ga spoznal.

Sedel je kraj plota ves miren, košati rep je bil v krasnem loku položil na tla. Skozi široko špranjo, ki si jo je bil sam izkopal in izglodal, je strmел doli na vrt, na zelene loke pod njim, na daljne gozdove, ki so bili čudežno prežeti od jutranjih solnčnih žarkov. Blizu lisjaka in njegove kolibe so brskale kokoši po pesku. Ni se zmenil zanje, niti trenil ni; vse je kazalo, da jih v svoji zamaknjenosti ni opazil. Lep dolgokrak piščanec se je bil pribrskal in prizobal tik do njega. Lisjak se je razgledaval po vrtu, po lokah in gozdovih. Ali bliskoma, hitrejše od misli, je planil lisjak ter zgrabil. Niti videti nisem mogel, kako se je bilo to zgodilo; perje je frčalo po zraku; piščanec ni imel časa ne prilike, da bi kriknil . . .

Malo dni pozneje sem se napotil z doma. Ko sem se vrnil, ni bilo lisjaka več v kolibi, samo dišalo je še po njem. Pred mojo izbo je ležala na preprogi nabasana žival, lisjaku podobna. Dlaka je bila zmršena, trdo štrleča, mrtva;

steklene oči so buljile topo in neumno. Ubile so ga bile ženske.

Med obedom sem vprašal:

„Zakaj ste to storile . . . kako ste mogle to storiti?“

„Če pa je piščance kradel!“

Takrat smo obedovali ocvrte piščance. —

FIRBEC.

V teh samotnih časih se mnogokdaj spomnim nate, ti črni moj Firbec! Žalostno je bilo tvoje dognanje, ali blagor ti, da si dopolnil! —

Doma smo imeli mlado psico, nežno, gosposko živalco s tenkimi nogami in ljubeznivim belim smrčkom. Naše dvorišče je bilo romarski kraj za vasovalce daleč naokoli. Na spomlad je porodila; četvero mladičev in eno psičko. To je dekla kar pograbila ter jo treščila ob zid; padla je na tla kakor kamen, še bevsknila ni. Mladiči so bili trije črni, eden pa je bil materin sin, imel je rumeno, židano dlako in bel smrček. Dvoje neboglencev smo dali še tisti dan otrokom, ki so prišli mimo. Čisto neznani otroci so bili, bogvedi čegavi in odkod, morda celo tam iz podlipske doline. Še na misli nam ni bilo, da bi vprašali, če imajo mleka za nekrščena črnca. Cvilila sta pritajeno, buljila trdo in topo s slepimi očmi, zgodaj zavržena, brez milosti v svet pognana. Prepričan sem, da so ju topli in suvali od praga do praga, dokler nista poginila pod kakšnim kozolcem. Pozneje nekoč sem videl v Horjulu sestradanega, potepnega psa z zmršeno dlako in ranjenimi nogami; najprej me je ob-

lajal divje, nato pa se je cvileč in šepajoč spustil v beg.

Ostalo nam je dvoje bratov; ker je bil rumenec v svoji zgodnji mladosti sila trebušat in zavaljen, sem ga krstil za žabo, črncu pa sem dal lepo ime Firbec. Živela sta z materjo po pravici in poštenju, nič hudega jima ni bilo. Pod zimo pa se je spet začelo tisto svatovsko romanje. Dekla se je razhudila in je rekla: „Ubijmo jo, da bo konec tega pohujšanja!“ Zavlekla je žival na polje, zvalila jo v smrt, nesrečnico, mater negodnih otrok. Od daleč sem gledal hudodelstvo in sem trepetal od groze. Dekla je vzdignila težak kol, zamahnila z vso silo. „Saj ni vol!“ je zaklical kmet, ki je šel po kolovozu. Udarila je vdrugič, nato je sunila z nogo. „Pustite jo zdaj, pustite jo!“ sem kričal in solze so mi tekle po licih. Zagrebli smo jo v razor; ne križ ne kamen ne priča o nji, ki je bila na smrt obsojena zaradi prevelike ljubezni.

Žaba in Firbec sta nekaj časa vohala po izbi, po veži in po dvorišču; morda sta slutila, občutila kakor daljni, zamolkel spomin; ali še tisti dan sta se že igrala v solncu, podila se po klancu, razmahovala se v mladostni, brezskrbni prešernosti.

Žaba je rasel in dozoreval hitreje od Firbca. Prej šobast in kopicast, je bil kmalu slok, tenkonog, bistrook, verna podoba svoje matere; zlatorumena, mehka dlaka se mu je gosposko

svetila, beli, črno obrobljeni smrček je bil tenak in fin; radost očem je bil ves, kolikor ga je bilo, ustvarjen za božanje in za ljubezen. Oj Žaba, kje je tvoja lepota, kaj ti je dala? Kakor vešča je bila tvoja mladost; zasveti se in ugasne, vse v enem hipu. — Nekoč se je potepal ves dan in vso noč, šele zjutraj se je priklatil shujšan, lačen, neprespan, ves krmežljiv in potuhnjen. „Kod si hodil, Žaba?“ sem ga vprašal. Pogledal me je postrani ter se napotil s povešeno glavo in malo šepajoč na dvorišče; tam je legel na gorki pesek, zvil se v klopčič ter zadremal. Dekla ga je ošinila s hudobnim pogledom. „Ta pes je garjav!“ je rekla. „Kako da garjav?“ sem se prestrašil. „Saj ga vidiš! Oči poglej, te kalne! Po gobcu pa je ves lišajast, nesnaga!“ — Nikoli ni bilo razodeto, kod da je hodil Žaba tisto noč, kaj vse da je doživel in izkusil ter kje da si je bil nakopal bolezen. Natihem se mi je zdelo, da ni bolan, temveč le sila potrta in žalosten. Nekaj strašnega in velikega je bilo v tisti noči, povedati pa ni maral, še s pogledom ni razodel. „Pojdi z mano, Žaba, pojdi z mano!“ je ukazala dekla. „Nikamor ne!“ sem planil. Ali Žaba je šel z njo poslušen in udan. Stopal je s povešeno glavo, ni se ozrl na nobeno stran, zmenil se ni za nikogar. Tako gre v smrt, kdor ve, da je vse končano, da ni več nobene pritožbe in da ni milosti od nikoder. — „Opravljeno je!“ je rekla dekla, ko se je vrnila. Čisto mirnodušna

je bila, kakor da je bila pohodila bilko ob poti; in še ta bilka bi bila solze vredna.

Ostal je Firbec, edini od družine, po krivici na smrt obsojene, brez greha pogubljene.

Na večer tistega dne, ko je bil Žaba dopolnil, je prišel Firbec v izbo; stopal je tiho, narahlo, nekoliko plesoč; najprej se je ozrl proti stropu, nato je obvohal vse kote, nazadnje se mi je vspel s prednjima nogama na kolena ter mi je pogledal naravnost v obraz. Črne, globoke oči so se žarko svetile, visoko vzbočeno čelo nad njimi je bilo nagubano, kakor ob naporni misli. „Firbec, kje je Žaba?“ sem ga vprašal. Rahel drget mu je spreletel ves gibki, sloki život. V temnem sijaju njegovih oči sem bral, da je bil videl vse in da je vedel vse. Vse; videl je slepo, nebogljeno stvar, ko so jo treščili ob zid, da je cepnila kakor kamen; videl obadva gomazeča, pritajeno cvileča črnca, pognana v uboštvu in mraz, še predno sta izpregledala; videl je mater, s kolom na tla pobito, vrženo v rázor; in naposled je videl Žabo, gosposkega brata, kako je šel udan in miren svojo zadnjo pot. Njih vseh proklestvo je živo gorelo v njem.

Zvečer je ležal v kuhinji, na žakljevini ob ognjišču, črna kepa, ki se ni genila. Mislil sem, da spi; ko pa sem se sklonil nádenj, je imel oči odprte nastežaj. Pobožal sem ga po židani dlaki, on pa me je pogledal prestrašen, vztrepetal ter je skrčil noge pod život. Dekla se je

postrani ozrla nanj: „Tudi tá ne bo dolgo!“ — Firbec jo je slišal in razumel; vstal je počasi ter se splazil potuhnjen in s povešeno glavo proti durmi, tam pa je nenadoma klecnil z zadnjima nogama in se opotekel. Nikoli nisem videl v enem samem pogledu toliko trpljenja, kakor sem ga videl takrat v tistih črnih, nemo žarečih očeh. Dekla je gledala za njim, ki se je šepaje tiho-tapil na dvorišče in z dvorišča na cesto.

„Ta družina je zakleta, hudobec je v nji!“

„Kakšen hudobec?“ sem se začudil.

„Bolni so brez bolezni, garjavi brez garij, stekli brez stekline. V žolču imajo hudobca, gleda pa jim iz oči!“

„Kaj so storili, da jih je Bog udaril?“

„Hudobca je udaril, ki je v njih. Taki psi se klatijo lačni po svetu, tepe jih, kdor jih doseže, dokler ne poginejo od vsega hudega. Če se Bogu ne smilijo, se ne smejo tudi človeku ne!“

Ponoči, ko se mi je že dremalo, sem slišal deklo, ki je na glas molila rožni venec. Molila je z zaspanim, pojočim glasom, polnim vere in udanosti.

„Češčena si, Marija! . . .“

V mojem srcu pa je kljuvalo brez nehanja:

„Lačni se klatijo po svetu . . . Če se Bogu ne smilijo, se ne smejo tudi človeku ne!“

Od daleč, iz hladne, brezmesčne noči, tam odnekod s polja se je oglasilo trdo, presekan

bevskanje, koj nato pa dolgo, zategnjeno cvilenje. Neznana groza mi je segla v dušo in trepetajoč sem se skrtil pod odejo. —

Firbca ni bilo več. Le enkrat še, pozimi se mi je zdelo, da slišim s polja njegov jok, smehu podobni jok potepuha, ki je bil izgrešil cesto in počiva v snegu, da si odpočije na vekomaj. —

Blagor ti, Firbec! Zgodaj in brez obotavljanja si izpolnil trdi ukaz, ki ti je bil od začetka dan! — Mi drugi blodimo po svetu malodušni in strahota vsakega dne je hujša od smrti same.

KAKADUJ.

Vseokoli tebe je na tisoče življenj, ki jih ne poznaš in jim nikoli ne odgrneš brezdanih skrivnosti. Le otrok jih sluti, odtod njegova plašljivost. Vsaki zvok, ki ga slišiš, je zvok od onstran. Beseda prijateljeva je mrtev napis na hiši, ki ji nikoli ne boš prestopil praga. Jaz in ti, poljubujta se, ali se davita — dvoje svetov; ubijeta se lahko, razbijeta na črepinje drug ob drugem; ne bosta si razodela, kdo da sta. Butaj ob soseda, kdorkoli je, nepremičen kamen, ali bežna misel, drevo, žival, ali človek; zdrobiš se, ali ga zdrobiš, spoznal ga ne boš. Neutolaženo in neutolažljivo hlepenje po spoznanju mušice, ki ti je bila sedla na plešo in po spoznanju Boga, ki te ziblje na dlani, to je tvoje trpljenje od začetka do konca, je tvoj boj, vsebina in pomen vsega tvojega nehanja. V tvojem srcu kljuje slutnja, kljuje strah, te priganja in odganja: „Če odgrnem le za špranjo ta silni zastor, skoprnim od groze, me to zaželjeno spoznanje zmane v prah!“ ... In buljiš trepetaje, z zobmi šklepetaje v oko, ki strmi vate prazno in topo in iz katerega pričakuješ razodetja. V srdcu in obupu treščiš s kladivom nanj: „Razodeni se, karkoli si!“ — ter vidiš osupel in osramočen, da si bil zdrobil votlo steklo; namesto brezdanih skriv-

nosti se ti prikaže stlačena slama in smrdeča basanica. Vseeno je, če je bilo tisto votlo steklo sama svetla zvezda na nebu, ali če je bilo nemumno, rumeno oko kakadujevo. V ječi si, od vseh strani ti zapirajo pot in pogled mogočni zapahi; kaj da je zunaj, za temi brezštevilnimi zapahi in ključavnicami, ne veš in ne boš zvedel prej, kakor ob tisti zadnji uri, ko se bodo odprle vse duri nastežaj. —

Pravijo, da žival iz rodú papig dočaka sto let in čez. Ne vem, če je tolika strahota res mogoča na svetu. Sto let in čez. Ena sama ura ječe, že sam trenutni občutek ječe je nekaj neizrekljivega, nikoli povedanega, zopernaturnega. Smrt ni; po vsej pravici in postavi bi morala biti smrt prenovljenje, vstajenje; še kamen na ledini razpada in se preraja v dežju in solncu, živi. Kaj je ta nemi in gluhi mir? Ali je spomin na večnost, ki je mi siromaki, tavajoči v tesnobi in trenutku, ne moremo razumeti? Ah, izpraskal bi to okroglo, rumeno, topo strmeče oko, pogledal bi, kaj da je zád!

Kakaduj se je pozibaval od jutra do noči na klinu v svoji obokani, žičasti gajbi. Zvijal je vrat in ves gornji život enakomerno, sunkoma, globoko do klina, najprej na desno, nato na levo stran. Kadar se je zravnal, je naščeperil na temena žolti čop, odprl nastežaj ogromni črni kljun ter kričal naglo, zmirom hitreje in glasneje, presunljivo in resko, da je sekalo v uho in zobé:

„A — á . . . á . . . á . . . á . . . á . . .!“ Nazadnje je dodal mirneje, z globljim glasom, skoraj udano: „A - á - á!“ ter umolknil. To je bilo njegovo življenje, tisto življenje namreč, ki sem ga videl in poznal. Prekinjeno je bilo le tedaj, kadar je zgrabil z močnimi, mesnatimi kremplji kos kruha ali oreh ter glodal počasi, premišljeno, kakor brez posebnega užitka, dokler ni ostanka malomarno spustil na tla ter mlasketaje poigral z debelim jezikom. Prekinjeno pa je bilo njegovo življenje tudi tedaj, kadar se je komu zazdelo, da ga je spustil iz gajbe v skrbno zaklenjeno izbo, kakor izpuščen jetnika na obzidano in zastraženo dvorišče. Planil je plahutajoč na glavo ali na ramo najbližjemu, narepenčil žolti greben, sklonil se globoko ter zakričal. Kadar je skočil na mojo ramo, sem prestrašen okrenil obraz. Zdelo se mi je, da išče mojih oči, zato da bi usekal vanje z orjaškim kljunom ter pogledal, kaj da je zad. Ta strah je bil neumen in smešen, ali nisem ga mogel premagati. Kaj niso bile njemu moje rjave oči prav tisto, kakor meni njegove okrogle, rumene, steklene mrzle oči? Kaj mu niso bile zapah pred tujim življenjem, ključ in prag do nezaslišane skrivnosti, ki je morda ključ in prag do vseh drugih, v neskončnosti spečih?

Sedel je dekli na glavi, ko je odprla duri tuja ženska, postarna devica; ogrnjena je bila v dolgo, črno pelerino, kuštravo nojevo pero se je zibalo na klobuku.

„Was für a herzig's Viecherl! . . . Jezus Marija!“ Kakaduj je bil planil na nojevo pero; zazibal se je, kriknil samo enkrat, splahutal šumeč skozi odprte duri, skozi široko vežo ter pred hišo na kostanj. Stali smo spodaj in smo ga klicali, milo in osorno, proseče in ukazujoče:

„Karo . . . no . . . Karo!“

Med orumenelim listjem se je svetil ves bel; zibal se je na veji enakomerno in sunkoma, kakor na klinu v gajbi; nagnil je vrat in život globoko, zravnal se, naščeperil čop ter zakričal, da se je razleglo naokoli. Časih je zašuštel list pod njim ter zdrknil počasi na tla. Za nas se ni zmenil; mislim, da nas ni ne videl, ne slišal.

„Karo . . . no . . . Karo!“

Vzplahutal je naglas in široko, zasvetil se v večerni zarji ter poletel smelo v gaj. Osupli smo gledali za njim, ko je utonil pod hribom v zamolke jesenske sence.

„Karo!“

„A - á . . . á . . . á . . .!“

Oglasilo se je še enkrat iz daljne, mračne samote, nato je bilo vse tiho. Ozki, rdeči rob večerne zarje je ugasnil pod oblaki, v zraku je vztrepetal hlad, zadišalo je po snegu. Ko sem po večerji stopil na prag, je že naletavalo v redkih, mokrih kosmih, ki so sproti kopneli. Tišina je bila tolika, da sem skoraj slišal snežinke v listju. Strah me je bilo, da bi zaklical.

„Karo!“

Plah je bil moj glas, ali vendar je grobo in rezko presekalo noč; odgovora pa mu ni bilo. Zapihal je veter in mi je zagnal v obraz pest snežink, mrzlejših in ostrejših. Kakor da se je bila spustila jata črnih netopirjev, se je usulo s kostanjev zadnje listje na tla.

Vrnil sem se v hišo. Vso noč je požvenketavalo okno v vetru. Kadar sem se predramil, se mi je zdelo, da slišim iz daljave klic izgubljenega človeka, v smrtni grozi vpijočega. Videl sem pred seboj okrogle, rumene, v smrtni grozi strmeče oči kakadujeve. Njegove so bile, ali bile so človeške. „Zdaj ti je dana govorica, zdaj se razodeni, kakor si!“ — Oči so široko in slepo buljile vame, črnikasta, zatekla usta so se odprla nastežaj: „A - á ... á ... á!“ — Vzbudil sem se potem od studa in groze. V temi, v zmedi polusanj se mi je zdelo, da sem stal pravkar pred ogledalom, videl svoje oči in svoja usta ter slišal svoj glas. Še v ogledalu, še tam je bilo tisto prazno, trdo, stekleno oko, ki bi ga zdrobil s kladivom, da bi dosegel spoznanje.

Zjutraj je bila pobeljena vsa pokrajina, v zraku in na nebu je bila zima; gole in črne so štrlele veje kostanjev izpod snega. Na spodnji veji, natanko tam, kamor je bil planil iz veže, se je zibal kakaduj. Postavili smo gajbo na mizo pod kostanj. Nerodno in težko se je spustil na mizo, s trudnim korakom je stopil v gajbo ter splezal počasi na klin. Zmršen je bil, ves pre-

močen in premražen. Oči od votlega stekla so gledale topo in prazno. Razodele niso, zakaj da je stoletna ječa milejša od življenja ene same noči.

Naščeperil je čop, nagnil se globoko.

„A - á ... á ... á!“

Bil je glas, kakor ga začuje bolnik ponoči ter občuti strahoma, da je bilo zaklicalo iz nepoznane vesoljnosti, zaklicalo tisti duši, ki je v njem, njemu samemu na vekomaj tuja.

SOVA.

V soboto popoldne je bilo. Mežnar in ministrant sta potrkavala; ko sta se vračala iz cerkve, sta gredoč stopila k nam. Mežnar je stiskal s šapastima rokama veliko sovo, ki je časih srdito zamahnila s težkimi perotmi, poskušala oprasnititi z jeklenimi kremplji. Lepa žival je bila, pogled njenih udrtih, okroglih oči pa je bil strašen, prikritega, besnega sovraštva poln, sovraštva, zaničevanja in prezira do ljudi, do sveta in Boga, sovraštva in zaničevanja do življenja, dneva in solnca; v tistem zamolklo rumenem plamenu ozkih zenic je bilo kakor najgloblje, poslednje spoznanje, ob katerem bi človek okamenel; spoznanje daleč onkraj groba, do črne brezdanjosti, iz katere se krohoče zasmeh vsej trenutni klaverni vesoljnosti.

Kupili smo to sovo od mežnarja, da bi jo imeli pri hiši, kakor imajo po drugod papige. Vtaknili smo jo v veliko, z mrvo nastlano kletko; med vratci je gredoč še usekala mežnarja v roko, da se je pocedila kri. Nato je stala tiho, nepremično sredi kletke, oči globoko skrite pod sive, namršene obrvi, rumeni kljun zasekan v prsi. Če se je kdo približal, zazibal kletko, se je komaj genila, le oči so se za hip napol odprle in iz njih se je

zabliskalo tisto besno, globoko, neugnano sovražstvo, ki tudi v ječi ni poznalo ne udanosti, ne strahu. Domislil sem se tistega Vaneka, ki se je krohotal pod vislicami, da so ga slišali na cesto.

Za prvo noč smo jo spravili v malo prazno kamrico poleg moje izbe. Kamrica je bila temna, imela je le ozko okroglo lino z zaprašenim okencem.

Takrat so bile prelepe spomladanske noči. Pri nas na holmu, v samoti, sredi smrekovih gajev in sadnih vrtov, se oznanja pomlad vse preje, vse topleje in glasneje nego spodaj v dolini. V tihih nočeh se človeku zdi, da čuje življenje, ki se drami; tajnostni glasovi, kakor globoko iz zemlje same, nemirno trepetanje v vejevju, nenaden, hrepeneč klic iz daljave — in vendar tišina, tako neskončna, da bi slišal zvezde na nebu.

Legel sem in vpihnil svečo. V dremavici se mi je še zazdelo, da vidim tik pred seboj dvoje zamolklih rumenih solnc; na to ni bilo ničesar več.

Nenadoma sem se trepetaje vzdramil ter sem poslušal. Kakor da je od daleč še odmevalo, v daljavo se izgubljalo — nekaj strašnega, obupnega, klic smrti. Iz kamrice se je oglasil odgovor; trikrat po vrsti je vzkriknilo, rezko, besno, ne pomoči proseče, temveč kričeče po maščevanju. Zaropotalo je, butalo je ob kletko, kletka je kolebala ter se prekolebnila. Ne več od cerkve, že čisto od blizu, z oreha ali z jablane, se je razlegel dolg, zategnjen vik, ki je sunkoma pre-

tresel vso noč, da je vztrepetala od groze. Divji jok, besen, grozeč, ali vendar je bilo globoko v njem, na dnu skrito, nekaj mehkega, boleznega. Takoj je odgovorilo v kamrici, vzkriknilo je trikrat po vrsti, rezko in trdo, kakor da bi z nožem usekalo, in kletka se je v drugič ropotaje pre-kolebnila. Zazdelo se mi je, da čujem zamah težkih peroti tik pred oknom in srce se mi je, stisnilo v neznanem strahu. Samega, napol še v sanjah, v tihi noči, me je spreletelo: „Zdaj, zdaj je čisto blizu tebe tisto življenje onstran smrti, polno brezdanjega spoznanja, iz katerega se krohoče zasmeh človeku in Bogu, pomladi in smrti!“ — Planil je klic proti nebu, ne človeški, ne sovji, silen, da so se stresle zvezde, butilo je ob lino z vso močjo, vdručič, vtretjič, v kamrici je kriknilo, kletka se je pre-kolebala ropotaje. Poslušal sem ves v grozi — neznano življenje je bilo poleg mene, da bi ga z roko dosegel, govorilo je svojo strašno govorico, jaz pa je nisem razumel; in vse skrivnosti, vse poslednje so bile v teh glasovih dušecih, grozečih; čutil sem.

Nenadoma je vse utihnilo. Tišina trudna, zatohla, kakor v božjem grobu. Pomlad je bila plaha utihnila, v vejevju ni bilo trepeta več, zvezde so molčale.

Zjutraj sem stopil v kamrico; iz teme je zlobno in zasmehljivo pogledalo name dvoje rumenih luči.

„Sovir je butal ob lino!“ je rekla gospodinja. „Dajmo jo, sovo, na ono stran, pa dobimo še sovirja!“

Ves dan je stala sova v kletki tiha, nepremična, samosvoja; če je napol odprla oči, je blisnil iz njih hudoben zasmeh.

Zvečer smo postavili kletko na ono stran, v izbo, kjer je spal hlapec. Tam je bilo veliko okno, dovolj široko za sovje peroti, in hlapec ga je odprl nastežaj.

Vse je bilo tiho do polnoči. Že se mi je hotelo zadremati, ko me je spreletel mraz; prižgal sem svečo ter pogledal na uro; bilo je natanko polnoči.

Takrat se je oglasilo iz daljne daljave za-tegnjeno, zamolklo; vsa noč se je vzdramila in je poslušala. Ni me bilo strah, ali v polusanjah sem trepetal in prešinilo me je: „Da bi šlo mimo, da bi ostalo v daljavi . . . onkraj smrti!“ Bližalo se je: zdelo se mi je, da čujem plahutanje silnih peroti; jokajoč, krohotajoč, zloben in bolesten vik je presekal noč. Moje srce se je stisnilo, je umolknilo; umolknilo je vse od zemlje do neba, strmeč in trepetaje je poslušalo vse. Ničesar drugega ni bilo več, ne zemlje, ne neba, ne zvezd, ne srca človeškega — le vik iz brezdanjosti, rezek, neusmiljen, v dušo grabeč. Vso noč do jutra.

Zjutraj je prišel hlapec v kuhinjo. Čemeren je bil in neprespan.

„Ne maram več te živali . . . postavite jo, kamor hočete!“

„Kaj je bilo?“

„Nič! Veter je bil zaloputnil okno, pa je butalo, da se Bog usmili, vse do jutra . . . In tudi če bi tega ne bilo, postavite jo kam drugam . . . to smrt!“

Tretjo noč smo postavili kletko na dvorišče, pred hlev. Dali smo sovi mesa na steljo, da bi ne poginila. Vso noč se je razlegalo kakor jok in krohot, kakor boleost in zasmeh, plahutalo je okoli cerkve, lovilo se v vejevju; spomladanska noč ni bila več naša; nekaj tujega, črnega je bilo poseglo vanjo iz druge, onstranske noči . . . Še pred zarjo je vse nenadoma vtihnilo, kakor da bi udaril. Strahotna tišina mi je legla na prsi in zaspal sem truden.

Zjutraj je prišel hlapec.

„Poginila je!“

„Kako poginila?“

V kletki je ležala sova, razločiti se ni dalo ne oči ne kljuna, vse je bilo skrito in zakopano v velik, košat grahast šop. Ta šop je bil posut s krvavimi kapljicami, kakor z rdečimi koraldami. Zraven je ležalo truplo podgane, glava pa je bila kakor s kleščami odščipljena. Oboje, sovo in podgano, je zagrebel hlapec v gnoj.

Vsako noč opolnoči se oglasi strahotna posmrtnica. Težke peroti plahutajo krog cerkve,

med kostanji in orehi. V zategnjenem viku ni samo sovrašтво, je globoka boleost in je očitanje, ki bije na srce kakor s kladivom.

„Kaj ste storili?“

Na slepo je posegel človek v neznano življenje in je bil ubijalec.

TUJE ŽIVLJENJE.

To je pravica! Glorija!

... Najprej smo imeli lisjaka, plemenito žival, samosvojo, zakrknjeno váse in v spomin na svobodo. Polakomili smo se njegove židane dlake in smo ga ubili brez milosti. Dvajsetkrat je planil pod kolom, predno se je zgrudil molče, brezmejno sovraštvo v steklenih, rumenih očeh.

Koj za njim je šel v smrt gosposki, slokonogi Žaba. Obsodili smo ga samo zategadelj, ker se mu je bil krog nežnega smrčka nabral lišaj. Ne zacvilil, ne zalajal ni; plešoč je nastopil svojo zadnjo pot.

Njegov brat, moj črni Firbec, me je prosil sam. Trikrat se je vzdignil, da bi prišel do kolena, trikrat je padel. Nazadnje je položil gobec v pesek ter me pogledal s svetlimi očmi, dolgo in udano. „Daj ... saj vidiš, kako je!“ Moj črni Firbec!

Belokrili, čopasti kakaduj se je branil do zadnjega. Pobesnel je v obupu, sekal z jeklenim kljunom, kričal do nebes v jeziku svoje malajske domovine. Zadavili smo ga, ker se nam je zdelo primerno, da bi nabasana vreča njegova zaljšala steno nad ogledalom.

Prokletstvo je nad človekom. Kadarkoli poseže samovoljno v življenje, ki ni njegovo, mu

je hudodelska roka do komolca krvava. Pokriža se in s Kajnovim znamenjem na čelu moli Boga, ki ga je bil vstvaril po svoji podobi.

Še zdaj vidim sinje, mirne, porcelanaste oči mlade sove. Gledala je iz brezdanje globočine, iz vesoljne tišine, iz krajev, kjer so matere. Dvoje sovičev smo bili ugrabili iz gnezda. Koj prvo noč je prišel oče pogledat, kako da je otrokoma. Da bi se ne bil oglasil! Napadli smo ga ter ga sramotno premagali. Ni se dal nabasati za olepšavo knjižnice, ker se mu je bilo v strašnem boju perje vse razcefralo in razdrapalo in je bil tudi krog kljuna razbit in krvav. Drugo noč je prišla mati. Zaloputnili smo okno, pokrili jo s težko plahto; metala se je divje, dokler se ni zadušila. Od obeh otrok je bil eden bolj slabotnega telesa in nežne čudi. Umril je kmalu; zdi se mi, da zaradi britkosti, ki je ni mogel dopovedati nikomur. Zdaj stojita mati in sin, drugoma na gladko polirani veji ter strmita s topimi očmi od stekla.

Sinjeoki mladi junak, svojega roda poslednji, je izginil brez sledu, pobegnil čudežno iz zaprte in zadelane kajbe.

Vzdramil sem se ponoči, planil trepetaje kvišku, kakor da je bil kdo s čisto človeškim, hudodelskim glasom vzkriknil pod oknom, oznanil s smehom in jokom svojo strahotno slavo.

„Hej-joj-joj-joj!“

Vso noč, da je sekalo in bičalo do samih zvezd.

Zjutraj je ležala v prahu grlica, iz svoje gosposke kletke siloma ugrabljena; ležala je tam, kakor za nalašč in v zasmeh pred prag položena, razcefrana in razmesarjena, oči izključane, ena sama kepa krvi in perja. Sladka grlica, od zore do mraka zaljubljena, brez nehanja pohotno gruleča, človeku družica vsa po njegovi podobi ustvarjena.

Imeli smo golobčka, nežno, čisto belo, milo-oko stvarco. Zobal je z dlani, nosil je košat rep, v kolobarju sršeč, vozil se je po dvorišču nečimerno, sam vase zamaknjen.

„Hej-joj-joj-joj!“

Zjutraj je ležal golobček v prahu, sam sebi nič več podoben, krvav razsekan in povaljan.

V vežo je hodil v goste mlad ščinkavec. Približal se je bil človeku, tretjo noč je bil smrti deležen. Ubogo pisano perjiče je bilo rzsuto pred prag, za pismo in znamenje.

Smrt je položila svojo roko na hišo, na splašena srca. S silnimi perotmi je plahutala mimo oken vsako noč.

„Hej-joj-joj-joj!“

Kdo pride zdaj na vrsto? Kdo ima oči še neizključane?

To je pravica, človek, kakor si jo bil sam ustanovil!

